

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

ОРГАНИЗАТОРИ МЕЂУНАРОДНОГ САЈМА „ТРГ ОД КЊИГЕ“

Општина Херцег – Нови
ЈУ Градска библиотека и читаоница Херцег – Нови
ЈУК Херцег фест
НВО Књижевна заједница Херцег – Нови

Извршни одбор:

Владимир Жутковић, Невенка Митровић, Биљана Ивановић

Савјет:

Проф. др Мило Ломпар
Др Горан Максимовић
Зоран Живковић
Гојко Божовић
Јанко Брајковић
Желидраг Никчевић
Невенка Митровић
Проф.др Драган Копривица
Селимир Радуловић

PRESS служба и редакција Билтена "Трга од књиге"

Витка Вујновић
Жељка Контић
Драгана Влаовић

Градска библиотека и читаоница Херцег Нови

Tel: +382 31 321 900
+382 31 324 328
e-mail: bibln@t-com.me
web: www.bibliotekaherceg-novi.org.rs

23. 07.

PRESS ПРОМОЦИЈА: ПАИДЕИА - БЕОГРАД

Петар Живадиновић

ИЗДАВАЧИ КАО ЧУВАРИ ДУХОВНИХ И КЊИЖЕВНИХ ВРЕДНОСТИ

Претходна година је једна од најгорих година у историји светске привреде и једна од најгорих година у историји издаваштва у Србији. Али, ми настављамо не само да планирамо него и да припремамо важне издавачке пројекте. Држимо се политике коју смо дефинисали оснивањем фирме пре 20-ак година: да објављујемо одиста највреднија дела светске књижевности. Трудимо се да буду заступљене све националне књижевности.

Од англосаксонских аутора ми објављујемо Куциа, Маџуана и Филипа Рота. Објавићемо нови роман Филипа Рота „Солар“, објавили смо „Бетонски врт“, а што се тиче Куциа објавили смо прошле године његов аутобиографски роман а наставићемо да објављујемо и друга дела. Недавно смо обновили уговоре за сва дела Александра Барика, тако да ће сва Барикова дела бити у Паидеии. Други италијански писац коме смо се посветили је Антонио Табуки. Наставићемо да објављујемо његова дела, многа нису објављена од италијанских класика а изаћи ће три тома „Прича за годину дана“, Луиђија Пирандела. То је пројекат који садржи осам томова, и ја не знам да ли постоји иједан издавач на свету који објављује „Приче за годину дана“ у интегралном облику као што ћемо ми урадити. И даље ће бити заступљена француска књижевност, али мање него ранијих година. Имаћемо „Један облик живота“ Амели Нотомб... У припреми су и нека друга дела. Пошто је ове године 300-годушњица рођења Жан Жак Русоа највероватније ћемо објавити нека његова дела, а припремамо изабрана филозофска дела Дени Дидроа.

Први пут на српском језику биће преведено једно Балзаково дело „Девојка са златним очима“. Тај превод ће бити почетак враћања класицима у много већем броју него што смо то чинили досада. Принцип је да преводимо претежно оно што никада раније није било преведено или да објављујемо дела чији су преводи јако стари. Када је реч о француској књижевности има много дела које треба превести. Много дела није превођено годинама, нпр. Молијер, један од највећих драмских писаца свих времена, који има 15-ак комедија у стиху и много више оних које нису у стиху. Читава та велика традиција, књижевна и филозофска заврћејује да буде преведена на српски језик.

Сада је у штампи још један том Аристотела „У души“. Објавићемо последњи том „Теоријске филозофије“, затим ћемо прећи на друге филозофе, Платона, Декарта, и неке мање познате, затим на Лајбницова дела, пошто је Лајбниц један од највећих филозофа свих времена а при том Лужички Србин.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

У програму за јесен објавићемо „Трансантлантис“ Витолда Гомбровича, вероватно још једно његово дело, требало би да изађе „Антологија савремене португалске поезије“ за који је избор направила Јасмина Нешковић. Објавићемо десет нових дела у џепној књизи. Нажалост тај подухват ниједна издавачка кућа у Србији не прихвата.

Посао издавача је да буду чувари вредности духовних и књижевних, и да их шире, свим средствима која су им на располагању. У џепној књизи имаћемо, иако смо у последњих пет - шест година објавили преко 50 наслова, *Мали ноћни роман* Милорада Павића, *Хаус ин 51* Драгана Великића, *Други брак* Константина Леонтјова и *Јарчева песма* - Константина Вагинова. Планирано је неколико наслова савремених писаца. Склопили смо уговор да објавимо џепно издање и роман *Страх и трепет* Амели Нотомб. Објавићемо и седам књига Изабрана дела Филипа Рота - несуданог Нобеловца. Објавићемо збирку поезије Вилијема Блејка, јер 90 одсто његових стихова није објављивана на српском језику.

Наставићемо да објављујемо дела десет савремених писаца, тако да сва њихова дела буду у продаји. То није добра одлука са становишта финансија али је добра са становишта културе. Највеће је задовољство да осветљаваш пут себи и другима, а то је и један од задатака издавача.

25. 07. (сриједи)

ФОТО МАШТА МОЖЕ СВАШТА / Снежана Вукићевић-Чворо

Снежана Вукићевић Чворо

СПРЕМАМ СЛИКОВНИЦУ ЗА ДЈЕЦУ

Снежана Вукићевић Чворо је са пријатељима, пјесникињом Винком Першић Шаренац и глумцем херцеговског позоришта Мићом Лаловићем представила дјечијој, пажљивој публици занимљиву књигу „Фото машта може свашта“.

„Свих 16 прича у овој књизи засноване су на некој фотографији. Међутим, веза између фотографије и приче није централни мотив фотографије већ неки споредни детаљ, што би требало да укаже, и најмлађим читаоцима, да у животу суштину могу да одреде и неке споредне ствари“, каже Вукићевић-Чворо.

„Јунаке ове књиге покушала сам да размјестим по свим републикама некадашње Југославије, и тако сам, на неки начин, укључила у причу сву дјецу, јер ако се ми одрасли и дијелимо па свим основама, дјеца су сва иста и то је једина права истина.“

Идеја за нову књигу је безброј, а једна од њих је сликовница којих у Црној Гори, нажалост, нема. Биће то специфична књига чије је настајање покренула фотографија капеле на Ловћену....

„ИЗ ЗВЕЗДАНИХ КОЛА“ : сјећање на Драгомира Брајковића

Проф. др Драган Копривица

КОРИФЕЈ ПЈЕСНИЧКЕ РИЈЕЧИ

„И сами помен на Драгомира Брајковића најбољи је доказ да о њему треба говорити, да треба слушати његове пјесме, јер је ријеч о правом, неопатвореном пјеснику који је ушао у српску и црногорску поезију и који ће за сва времена стајати међу корифејима пјесничке ријечи“ . Овом оцјеном Драган Копривица је започео своје сјећање на Брајковића и његово дјело.

„Говорити о поезији Драгомира Брајковића и његовом укупном доприносу на афирмацији поетског слога веома је сложен задатак. Он је био и остао само прави пјесник, њему је био довољан његов осебујни таленат какав имају само одабрани. Зато он има аутентично мјесто у нашој књижевности показујући да пјесник и његова ријеч не познају границе и да је пјесник грађанин свијета. Брајковић је такав зато што његову поезију прихватају читаоци са било којег меридијана, као што су у доба доминације реализма у руској књижевности, током друге половине 19. вијека, остајали вјерни романтизму и паралелно са доминирајућим реалистима успјели да праве дјела неизтрциве вриједности. Тако је и Драгомир Брајковић остао вјерни постромантичар. А посебно у збирци изабраних пјесама „Повратак у Писану Јелу“, можемо видјети колико је пута Брајковића погодила пјесничка муза, и колико у својој поезији он сједињује параметаре који пјесника чине пјесником кроз заиста волшебну смјешу романтичних визија стварности лирског субјекта, архетипских слика свога краја, као и медитативних осврта на пролазност ствари, на вјечите повратке уз себи својствен угао људскости којом зрачи његова поезија.

Драгомир је проговорио стиховима изабраника умјетности, до савршенства глечајући пјеснички израз и сажимајући мисао на такав ниво лапидарности, до афористичке језгровитости уз примјењени императив, да ријечима буде тијесно а мислима пространо.

Драгомир Брајковић се благовремено побринуо да постане тзв. поета који зна токове поезије као што зна своје мјесто у поезији. Управо због тога је био свјестан чињенице да сви пјесници пролазе кроз капије које су отворили њихови велики претходници. Тако је заузимајући своје мјесто у поезији Драгомир Брајковић прошао кроз капије Црњанског, Стевана Раичковића, Растка Петровића, указујући и сам у својој поезији на те благотворне утицаје посебно на тему тзв. Великог путовања. Тако и лирик Брајковић

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

као у калеидоскопу обрће читав спектар тема уз фантастичан осјећај да одвоји златна зрна поетског од духовне јаловине и да у њима сагради језгровите мисли. Чин путовања по овом пјеснику почиње још у пренаталном периоду, и траје кроз живот уз пандан одисеју кроз поезију у којој је и сам отворио једну посебну капију за оне који долазе после њега.

Међу круцијалним Брајковићевим темама свакако је она о завичајним сликама у познатој збирци „Крвава свадба у Брзави“ у којој је на ниво поетске фреске, снагом имагинације уронио у поноре архетипских слика краја у којем се радост и жалост, живот и смрт, смјешане - најлакше пију. Један број пјесама из ове збирке аутентичан је и по тону и тематици, хуманом односу према сукобу јединке са глобалним токовима као што је револуција, чије се тековине у умовима „малих“ људи претаче у коначно поимање стварности, а кроз наличје идеала. У овим пјесмама Брајковић је показао и сјајан осјећај за хумор, који потиче од оног народског духа и успио да покаже како се и са нашег крша, у сеоској забити, може уздизати смијех, којим се човјек опрашта од прошлости. У спектру тема код Брајковића се једна издиже у књизи поезије „Пролеће у Техерану“, егзотична попут ове дестинације, није и једина, а у подтексту се уздиже вјечна тежња да се некуд побјегне са познатих простора, као што у руској књижевности бјежи Раскољников. Свако подсвјесно просторно бјекство код пјесника означава сигнал незадовољства постојећим редом ствари. Пјесник се управо зато обраћа Истоку, Византији, Сибиру, Кремљу и Москви, у настојању да ослушне ехо наших корјена на Балкану. На овакве теме се наслања збирка „Повратак у Црну Гору“, у којој аутор прави ретроспективу од првих утисака из дјетињства, а у подтексту је стално трагање за кључевима властите личности и лирског субјекта.

Мада смо само у назнакама навели неке особености поетике Драгомира Брајковића, и кроз ове истргнуте цртице може се наслутити ширина пјевања, тема и мотива овог аутора који је доказао да умије проговорити гласом свог народа и краја тако да га и други народи и крајеви разумију као свог, на истој духовно-таласној дужини. Опсегом тема и мотива, изврским познавањем и преплитањем лирског и епског, минуциозношћу запажања, мајсторством стиха, отмено супериорним односом према стварности, углом гледања на пролазно, на то колико је човјек и моћан и нејак у стварности, која га окружује, Драгомир Брајковић је оставио блистав пјеснички тестамент за праве поклонике праве поезије.

Желидраг Никчевић, књижевни критичар

ПЈЕСНИШТВО КАО ИСТИНСКА ЕГЗИСТЕНЦИЈА

„Код пјесника, правих пјесника, уопште није лако одредити границу између живота и смрти, и није сасвим сигурно шта се дешава, шта је изгубљено биолошким нестанком човјека чија је истинска егзистенција пјесништво које траје. То је зато што прави пјесник, као слуга језика, у ствари живи на тој судбоносној граници. Он такорећи по дефиницији стално искушава судбину, стално је у опасности да изгуби овоземаљске ослонце, али зато-помоћу једне једине ријечи, пјесник понекад успијева да се нађе тамо гдје прије њега нико није бивао-и даље, можда, од онога што би и сам желио. Кад једном то искуси човјек стекне такво искуство, и постане од њега потпуно завистан, оно постаје једини истински критеријум његове, то јест пјесничке егзистенције“ ријечи су Желидрага Никчевића, који је наставио казивање о Драгомиру Брајковићу.

Никчевић је додао и да се за Брајковића може рећи оно што је говорио Бродски: *Нестаће мене који пишем ове стихове, неће бити ни вас, читалаца, али језик којим су написани и на којем их читате остаје*, и заокружио оцјену ријечима да је Брајковић био пјесник у најдубљем значењу те ријечи, човјек који је сваки тренутак свога живота везивао уз пјесништво и то не своје - његово, него на пјесништво уопште и поезију као естетску и етичку реалност. Осим по тој посвећености, Никчевић је рекао да Брајковића памти по спремности да своје огромно знање о поезији подијели са савременицима, што у данашње вријеме није распрострањен обичај.

„Драгомир Брајковић има своје заслужено високо мјесто у савременој српској лирици, његово име јесте незаобилазно и кад је ријеч о критици, остварио је читав низ вриједних репортажа, био је изузетан приповједач и антологичар, велики мајстор анегдоте и аутор неколико најљепших пјесма које су написане о Црној Гори. Његов укупан ангажман имао је многе особине онога што се некада називало драгоцјеним националним радом. То су домети који су неспорни и који су већ на извјестан начин дио наше књижевне и духовне историје.

Код Драгомира је, чини ми се, баш тај осјећај пјесничког заједништва био јако изоштрен, и прожимао је све о чему је говорио, писао, све чему је свој живот посветио. Ако је језик старији од нас, и ако је он једино што након нас остаје, онда је врло важно да свој пјеснички задатак на земљи испунимо тако што ћемо свој глас, и свој слух, ставити на располагање и другима, да би проширили и продубили њихово

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

распростирање, и да би та енергија опстала на висини на којој смо је затекли, ако баш не можемо да је унапредимо.

Друкчије речено, он је имао изванредан осјећај за пјесничку традицију, и за обавезу да се она настави. Наравно, ми знамо колико је Драгомир волио и познавао народну поезију – мислим да је та завичајна акустика била пресудна и у његовој лирици – али је врло слична ствар била и са поезијом српског романтизма, или модернизма, или неосимболизма – он је те водеће мелодије усвајао невјероватном лакоћом, владао је не само њиховим обрасцима него и најфинијим варијантама, као суверен зналац, као прави домаћин.

Са Драгомиром сам читао много пјесама, и туђих и његових; он је волио да провјери како то звучи прије објављивања и прихватао би неке примједбе, али није у томе ствар. Није то најважније. Мене је увијек фасцинирала лакоћа којом је он проналазио синонине, показујући ми колико је богат српски језик, и колико је раскошна његова имагинација. И притом је увијек знао поријекло сваке алузије, одакле долази и куда би нас могла одвести. Поводом једне једине риме могао је да наведе читав низ асоцијација. Међу пјесницима које сам познавао, и са којима сам разговарао, а није их мало, он је био најкритичнији и најсамокритичнији. Ево примјера:

Срећом, нисам објавио све што сам написао, боље рећи записао. Радовало би ме да је мој опус малобројнији, сабијенији, сажетији – али сад шта је ту је. До суштине и идеала понекад се путује и странпутицама. Многе песме настају као пут ка песми. Без њих би се тешко, а можда и никад, стигло до песама које испуњавају осећањем пуноће и зрелости. За те песме радиле су и оне које изгледају рогобатне и несавршене“.

Не знам, можда је то и због благе генерацијске разлике, увијек сам био зачуђен са колико је он радозналости и радости и топлине прихватао разговор о поезији и пјесницима, и увијек сам имао утисак да добијам незаслужени дар. Тако је и сада, као што је његова поезија данашњој Црној Гори помало незаслужени дар.

Зоран Живковић, књижевни критичар

ЕПСКОМ ПРОСТОРУ СУПРОТСТАВЉЕН ЛИРСКИ СЕНЗИБИЛИТЕТ

„Драгомир Брајковић је био човек који је ценио и волио средину из које је поникао, поштовао средину у којој је одрастао али није био њен роб. Он је урадио нешто што је тада било ризично за његову поетску каријеру. Један познати песник са ширег простора са кога потиче Драгомир Брајковић је у једном тренутку наше новије књижевне историје, на неки начин каптирао тај извор народног језика и народне поезије и постигао велику југословенску славу. Када је то убрзо урадио и Драгомир Брајковић, могло је то да изгледа као нека репетиција, међутим Брајковић је управо са том збирком „Крвава свадба у Брзави“, освојио своје мјесто у српској поезији и књижевности“ оцијенио је на почетку Зоран Живковић.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

„Драгомир Брајковић је на том географском простору Црне Горе, показао колико се тај свет мењао, тај свет који је кренуо индустријализацијом из села у градове, а он их је у тој 'крвавој свадби', у својој поезији, забиљежио на један поетски начин који до тада није био виђен. Када бисмо тражили основу његове поетске снаге, поетске упечатљивости, то је чињеница да је одрастао у једном епском простору, а успио је да њему супротстави један лирски сензибилитет. На том парадоксу је настала његова поезија. Када говоримо о том свету и том језику, могу да се осврнем и на један интервју, који је са њим направио један познати новинар Радио Београда, Милош Јефтић. У првом делу он са таквим лирским сензибилитетом говори о свом родном крају, о ближњима који су на њега утицали, подсећајући на ону чувену мисао Селме Лагерлоф, која каже да је просто човеку, писцу увек лепо, лако да зарони у топле, егзотичне пределе свог детињства, и да се на неки начин врати свима онима због којих смо заволели саге о херојима, о прошлости, због којих смо заволели цео живот који са собом носи сву беду али и величанственост. Она је то изрекла поводом доделе Нобелове награде још 1958. године, али оно што је Драгољуб рекао и својом поезијом донео, није просто ураћање у те топле пределе детињства већ пре покушај да себи и другима објасни ту целину животности коју је он имао, и тај свет који се толико мењао и променио да је данас присутан само у најуспелијим и највреднијим песмама песника из тог краја, а пре свега Драгомира Брајковића. Када смо се нас двојица договарали, испало је поткрај његовог живота, да још једном објавимо, у 'Нолиту', његову „Крваву свадбу у Брзави“ и неке нове песме, и договарали се да то буде промовисано у Црној Гори, нико, ни он ни ја нисмо могли слутити да ће то можда бити једно вече као што је ово. Ако би морао да бира где би му било најпријатније, где би било најпримереније место да се још једном нешто каже о поезији Драгомира Брајковића, и о чудесној поезији или песми која је била једно време синоним за чудесан успех једног песника, онда је пре свега Херцег Нови, и ово место у Херцег Новом и ова културна манифестација примерено место и мислим да би он био тиме више него задовољан. Чинећи овај омаж Драгомиру Брајковићу, подсећајући на његову поезију, ми се присећамо и њега као човека, који је за разлику од многих других песника и стваралаца и људи, на неки начин уживао велико поверење због своје скоро безконфликтности, због своје добронамерности, и због неких вредности које су га издвајале, због начина како је гледао на породицу, на род свој, због начина како је био одан и Црној Гори, али и свом српском језику и култури и сензибилитету ... Можда је то један од разлога који нам може открити зашто је прерано отишао, покушавајући на неки начин да све то амортизује, али и да му да значај који је стваран. Уз све то што нам је као човек остао драг, па га се и вечерас сећамо, остала је његова поезија која припада у савремену српску књижевност. То нас подсећа и на време славно време српске књижевности, српске културе када је један језик, један песник који се звао Драгомир Брајковић засијао као метеор у тој великој породици српске књижевности. Сада гледамо на то време као на неко Периклово доба које се нажалост неће поновити, али носећи успомене на таквог човека, на таквог песника, имамо задовољство да говоримо о нашој новијој књижевној традицији која нас упућује и даје

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

нам за право да кажемо да смо ми мали народ и да смо вероватно претрајали због тога што смо имали овакву поезију. Вечерас, сведочећи о Драгомиру Брајковићу, ја на неки начин изражавам поштовање овом књижевном фестивалу, Тргу од књиге, који је у својим многобројним програмима нашао место и време да се одужи једном нашем значајном песнику и да на неки начин потврди и своју културну мисију коју има не само у Херцег Новом и у Црној Гори него и шире. Тако се спајамо са генерацијама песника и људи који су учинили нашу културу вредном и значајном, чак вреднијим од простора који заузимамо на земљи“.

ЦРЊАНСКИ, МЕГАЛОПОЛИС / Слободан Владушић

Проф. др Горан Максимовић

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ЗА РАЗУМИЈЕВАЊЕ ЦРЊАНСКОГ

„Велики писци траже велике тумаче, то је стара истина, а Милош Црњански добио је са Слободаном Владушићем свог достојног тумача, рекао је Проф др Горан Максимовић и објаснио да је о Црњанском писано много, али о његовим градовима није, нити су написане аутентичне и квалитетне студије. Владушић је у свом истраживању, у оквиру докторске дисертације, обухватио управо тај сегмент неистраженога и недовољно протумаченога књижевнога дјела Милоша Црњанског.“

Проф. др Горан Максимовић указао је на важно за разумијевање студије „Црњански, Мегалополис“. Најприје је то, према његовим ријечима, методолошки приступ који је Слободан Владушић одабрао за интерпретацију и тумачење феномена Црњансковога дјела.

Са једне стране то је приступ утемељен на књижевној херменеутици и на прецизном дефинисању теоријских појмова као што су град, велеград и мегалополис јер управо то прецизно дефинисање појмова је отворило касније путеве за квалитетну интерпретацију феномена града у прози Милоша Црњанског. Са друге стране књижевни методолошки приступ је утемељен на феномену књижевне имагологије, слике других у дјелу Милоша Црњанског и мислим да је у тој равни такође истраживање Слободана Владушића дало одличне резултате, а трећи сегмент је утемељен на књижевно-интерпретативном методу и приступу који има задатак да на књижевним текстовима Црњанског, од његових путописа и репортажа до његових романа да интерпретацију феномена града. Ако свему томе додамо и значајне компаративне и интертекстуалне истраживачке паралеле и везе, онда имамо захтјевну, веома драгоцену и обимну студију која је права енциклопедија за разумијевање дјела Милоша Црњанског.

Полазимо најприје од разумијевања и тумачења појмова који дефинишу појам града, феномен велеграда и феномен мегалополиса у дјелу Милоша Црњанског и у истраживању Слободана Владушића. Најбоље је то, можда, у овој студији показано на примјеру једнога путописа Предрага Милојевића из 1931. године посвећенога Холандији, и то на примјеру два града – Хага и Ротердама. За Хаг је Милојевић написао

да је он „град по свему холандски“, а за Ротердам да је „велеград белосветски“. Та два појма и та два обиљежја заправо суштински одређују феномен града у истраживању Слободана Владушића. Град је нешто што носи у себи национална обиљежја, што носи слику и идентитет једнога простора, његову прошлост и његову садашњост. Са друге стране, појам велеграда је оно што представља разградњу тог националног идентитета и укључивање читавог низа других идентитета, и утицаја, и култура и представа о једноме простору, људима и једноме поднебљу. Са треће стране, тај појам велеграда је карактеристичан по томе што је више окренут према будућности, а мање према прошлости; више је израз будућности једнога простора и времена а мање израз његове прошлости.

Међутим, Слободан Владушић се у својој интерпретацији појма града не зауставља на томе, него иде даље и уводи појам мегалополиса. То је онај велеград који је изгубио своја обиљежја велеграда, а да би нешто било велеград оно мора имати свој центар, једно градско језгро у којем се сви дјелови и сегменти тога велеграда сустижу, сусрећу и представљају некакво стјечиште свега онога што је разнолики идентитет тога велеграда. Мегалополис је град и велеград који је изгубио свој центар и који се претворио у више тих центара, више сателитских зона и региона који одређују идентитет тога велеграда, односно тога простора који је испуњен читавим низом различитих утицаја, култура, феномена, појава и људи. Такво једно истраживање и таква врста појмовног одређења које је Слободан Владушић поставио веома прецизно у уводноме дјелу ове књиге омогућава и каснију интерпретацију феномена града, односно велеграда и мегалополиса у дјелу Милоша Црњанског.

У овој студији сваки град из дјела Милоша Црњанског добија своје поглавље. Студија почиње поглављем о Бечу, слиједи Париз, Пешта, Берлин, Стокхолм па се поново враћамо на Беч, на Рим, и прије свега Лондон; на оне градове који су представљали те тачке идентитета у књижевном стварању Милоша Црњанског. Када је ријеч о интерпретацији градова у дјелу Милоша Црњанског, Слободан Владушић ту примјењује заиста веома важне интертекстуалне везе, тако да његово казивање о слици Беча, засновано прије свега на путописним текстовима и путописним репортажама које је између два свјетска рата Црњански објављивао о овоме граду, почива на интерпретацији и реинтерпретацији, на компаративним везама са оним дјелима и оним писцима српске књижевности који су предходно Беч користили као мјесто свога боравка, свог идентитета, али и свога књижевнога поимања. Тако се у овоме истраживању помињу и Павле Соларић, и Доситеј Обрадовић; читав низ значајних аутора све до Јована Дучића и Станислава Винавера. Када је ријеч о интерпретацији Париза у дјелу Милоша Црњанског, ту највише долази до изражаја Владушићева способност за компаративне аналогije; уочава интерпретацију и слике Црњанског Париза са сликом Париза коју је, српској књижевности подарио Јован Дучић и уопште та генерација „паризлија“ како их у историјама српске књижевности називамо, значи модерних пјесника са почетка 20. вијека.

Оно што је карактеристично за слику и Беча и Париза јесте у томе да је Беч за Милоша Црњанскога хладна престоница, то је свакако субјективни доживљај који је мотивисан бројним политичким околностима и негативним искуствима која је српски народ имао након Првог свјетског рата у доживљају са овом престоницом Аустроугарске монархије, а са друге стране опет доживљај Париза је доживљај града - свјетске престонице културе, који је наравно поново био мотивисан и одређеним политичким и историјским околностима и чињеницом да је веза српског и француског народа, поготово у предходним догађајима Првог свјетског рата, била пријатељска, да је била утемељена на разумијевању, на помоћи, на заједничким интересима и заједничким циљевима. Интерпретација градова у књизи „Црњански Мегалополис“ нарочито је интересантна и у примеру Берлина и Стокхолма.

Међутим, други дио ове студије прелази на интерпретацију великих дјела и романа Милоша Црњанског у којима се поново појављују градови као што је Беч, у другој књизи „Сеоба“, затим Рим у књизи „Код Хиперборејаца“ и, наравно, Лондон у „Роману о Лондону“. Свака од тих интерпретација романескнога текста и романескнога дискурса Милоша Црњанског и слике града у тим романима представља заиста праве мале интерпретативне медаљоне и ту највише долази до изражаја способност Слободана Владушића да разумије књижевни текст на прави начин и да тај књижевни текст на прави начин интерпретира и протумачи. Оно што је веома интересантно када је ријеч, на примјер, о слици Лондона јесте читав низ дискретних полемичких тонова које у својој интерпретацији укључује Слободан Владушић, а који се односе рецимо на везу Милоша Црњанског и Борисава Пекића, и читав низ појединости које откривају и приватни и јавни живот писаца али, прије свега, оних слика и оних појава које указују на то да је Милош Црњански као романописац на специфичнији, другачији и необичнији начин доживљавао, предочавао и умјетнички уобличавао слику града од онога Милоша Црњанског писца путописних репортажа, онога Милоша Црњанског који је био више новинар – више репортер а мање романописац.

Ова књига је израз ерудитних способности, високога знања и наобразбе аутора – Слободана Владушића тако да се и у самој тексту заиста може препознати и пронаћи читав низ драгоцјених, готово енциклопедијских, информација везаних за градове који су интерпретирани и тумачени, а који су били топови књижевнога дјела Милоша Црњанског. Са друге стране, у фуснотама можете да прочитате читав низ драгоцјених, готово лексиконских, одредница што теоријскога што књижевнога и историјскога типа; одредница које се баве и одређеним географским појмовима, политичким датумима, личностима итд.

У том смислу заиста имамо књигу која је на потпуно нов, другачији, необичнији, и дискретно полемичан начин представила Милоша Црњанског савременој књижевној публици и на одређени начин изнова обновила и подстакла интересовање савремене публике на читање његовог дјела. У дјелу Милоша Црњанског заиста све је на умјетнички беспрекорном и завидном нивоу, а у интерпретацији Слободана Владушића то дјело добија још једну нову димензију, нову вриједност. Слободан Владушић је један

од тумача који је био достојан дјела Милоша Црњанског, један од оних најквалитетнијих изданака српске науке у књижевности и те универзитетске науке у последњој деценији прошлог и у првој деценији 21. вијека“.

Слободан Владушић, аутор

СУДАР СА ГЛОБАЛИЗАЦИЈОМ У ДЕЛУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

Прво бих хтео да кажем да ми је веома драго што сам вечерас у Херцег Новом и што ћу вам се обратити на овом тргу, што осећам вреву и комешање око мене, јер то само потврђује да је овај град жив. А то је посебно важно за књигу „Црњански Мегалополис“ у којој, као што ћете видети, постоји неколико мртвих градова и видећете да је трг један од главних јунака мог, умало да кажем, романа. Није ни то случајно – што сам ову грешку скоро начинио, јер ово ипак није роман него једна другачија књига. Дакле, трг је један од главних јунака књиге „Црњански Мегалополис“ иако није поменут у наслову, рекао је Слободан Владушић и додао да не жели да препричава књигу, јер је Горан Максимовић то учинио одлично.

Када сам одлучио да докторирам на тези „Слике европских метропола у прози Милоша Црњанског“ нисам то учинио зато што ми је, рецимо, дао мој ментор – професор Славко Гоцић, нисам то учинио ни зато што сам стицајем околности ту тему добио, рецимо, на некој лутрији него сам ту тему одабрао зато што ме нешто заиста притискало на тему Црњанског и слика великих градова, односно Црњанског и европских метропола.

Ради се заправо о томе што ми је Црњански био интересантан јер се негде у првој половини 20. века и у првим годинама друге половине 20. века он заправо сусрео са нечим што ми данас зовемо „глобализација“. Када данас говоримо о глобализацији располажемо са неколико термина које смо прочитали у новинама, чули на телевизији или прочитали у неким текстовима, и онда ти термини који су везани за глобализацију, уместо да нам пруже слику света у коме живимо, они нам на изванредан начин заклањају тај свет. Уместо да нам помогну да свет спознамо ти термини нам заправо заклањају слику света. Другим речима, бићу мало колоквијалан, они нас праве будалама и уместо да путем њих сазнамо свет у коме живимо ми једноставно бивамо заслепљени тим терминима.

Зашто је онда мени био важан Црњански? Зато што Црњански, када се сусрео са првим знацима глобализације у великим градовима, као што је Берлин крајем двадесетих година, или као што је Лондон након Другог светског рата, он за те термине уопште није знао што значи да је он могао заправо на један чудан начин да се сусретне са сликом глобализације, са таласима глобализације без тих термина, готово чулно. Бићу сада можда и мало симплификован али надам се да ћете ме разумети, он је то једноставно осећао на својој кожи. Када његова супруга прави луткице у Лондону и продаје их да би од тога живела и онда, када се појаве 2,3 или 4 године након краја Другог светског рата нове лутке из Немачке и Италије, дакле донедавних непријатеља Велике Британије и када сви почну да купују те луткице зато што су боље и квалитетније од луткица његове супруге, он једноставно види на својој кожи шта значи глобализација. Дакле, није битно што је Британија, односно Енглеска, ратовала са Немачком пре три године, ако су те луткице добре узећемо их – не занима нас историја, не занима нас прошлост. Ништа нас не занима, само роба – однос цене и квалитета. Другим речима, ми данас о тим стварима не размишљамо тако, али Црњански је просто нешто осећао на својој кожи а то што су се лутке његове жене продавале слабије осећао је по томе што је имао мање хране, што је слабије јео. Дакле, човек је гладовао у Лондону и постоји анегдота да, када је писао другу књигу „Сеоба“, једну од најзначајнијих и најбољих књига у историји српске књижевности, јео је смрзнути купус јер ваљда ништа друго није ни могао да једе.

То нам показује да се Црњански чулно сусрео са нечим са чим се ми данас сусрећемо преко појмова, преко термина који нас на неки начин штите од те стварности. Због тога сам одабрао управо Црњанског да бих, анализирајући његове текстове, сазнао нешто више о свету у коме живим, а не тек зато што сам морао да докторирам како бих остао на радном месту апсолвента на Филозофском факултету у Новом Саду. Искрено, тај формални бирократски разлог ме уопште није пуно нервирао јер могао сам да докторирам на било чему и ова књига онда не би ни настала. Просто ме занимао тај егзистенцијални аспект читаве ствари, што је тај човек, тај врхунски српски писац Црњански, једноставно знао нешто што ја нисам могао да знам и анализирао сам његове текстове како би и сам нешто од тога дознао. Који је то парадокс! Ја сам писао тај докторат који је сам по себи усмерен заиста једној ужој академској заједници, а заправо сам писао књигу која уопште није била објективна, која уопште није била научна него је то заправо био, ако тако могу мало нескромно да кажем, мој судар са глобализацијом преломљен кроз Црњанског.

И заиста, када сам написао докторат ја две године нисам знао шта да радим са тим, јер имао сам утисак ако ја једноставно то само гурнем у корице књиге, као што сам урадио са предходном књигом „Ко је убио мртву драгу“ – мој магистарски рад, да ће то бити заиста књига посвећена само неколицини људи који се баве тим проблемима и ником ништа; као да се ништа није ни догодило. А ја сам заиста писао нешто што ме у том тренутку занимало више од свега. Тако је две године тај докторат „седео“ без икакве идеје шта с њим да радим, и онда се појавио мој уважени колега Гојко Тешић који је уредник у „Службеном гласнику“ и рекао: „ајде, можда би ти то ипак могао да

штампаш“. Ја сам годину дана успевао да га некако ескивирам и „хендлујем“, како се то популарно каже и само сам му обећао да ћу ипак књигу да му дам. И онда сам одлучио да будем доследан и рекао сам – то ионако није само докторски рад или докторска теза, то је књига која има врло полемички аспект, један субјективан аспект; то је тема која мене занима. Одлучио сам да направим нешто што бих сада жанровски означио као теоријску прозу, дакле као једну врсту мешавине између, условно речено, фикције и научног теоријског текста. То значи да сам у потпуности, где је то било могуће, олакшао стил писања и на неки начин га довео до нивоа есеја и, са друге стране, да сам у ову књигу почео да укључујем догађаје из личног живота, анегдоте, фусноте које се тичу видео-игара, које се тичу филмова, серија, које се тичу свега и свачега не зато што сам мислио да је то боље или значајније од Црњанскове прозе, него зато што је то унело у ову књигу нешто до чега ми је стало - дух времена. Ова књига јесте књига о Црњанском али је ова књига и о времену у коме ми живимо и то је оно до чега ми је било стало. И тек тада се једноставно, у мени цела ствар отворила и откачила, и у року од два месеца сам почео да пишем поглавља којих уопште није било у докторату и која су дала једну врсту шарма и једну врсту ароме због које ја заиста могу да кажем – ово је моја књига и драго ми је што је ово моја књига. Да се разумемо, ово није моја једина књига, али то не важи за све моје књиге.

Када сам рекао да је ово књига о нашем времену то значи да сам се ја на неким својим путовањима заправо сусретао са темама, са идејама које су приказане у овој књизи и до којих ме на извјестан начин довео Црњански. Поменућу разлику између полиса и мегалополиса, односно између престонице и мегалополиса. Разлика је ево управо у овоме где се ми сада налазимо – разлика је у тргу. Полис и престоница располажу тргом, а трг је место где се различити људи, без обзира на њихову класу, без обзира на њихову професију, међусобно додирују, виде, проговоре по коју реч; то је једно место кохезије. Замислите да овога трга нема – шта би био Херцег Нови? Ја то не могу ни да замислим. А сад замислите град који нема трг; тај град се заправо зове мегалополис, а такви градови заиста постоје.

То је оно што сам хтео да покажем овом књигом. Дакле, ми данас говоримо о појму урбаног; то заиста данас више ништа не значи јер, урбано није више синоним за градско, урбано тек посебно нема више никакве везе са мегалополисом. Ми заправо данас живимо једну врсту цепања урбаног простора на оно што је некада био, или и даље јесте, град и полис, а то је рецимо Херцег Нови, и мегалополис, а то је низ квартова између којих не постоје никакви додири, низ квартова у којима негде људи живе јако добро, а негде дословце умиру од глади. То је ова књига и Црњански ми је заправо помогао да те ствари видим и препознам у свом свакодневном животу. Ово нису само тумачења Црњанског, ово је и једна врста великог есеја о граду мегалополису“.

ПРИЧА О МАЛАКСАЛОСТИ / Ласло Блашковић

Гојко Божовић, уредник ИП Архипелаг

ЈЕЗИЧКА МАГИЈА СТВАРНОСТИ

„Прича о малаксалости“ када је објављена изазвала је многобројне критичке и читалачке реакције. То је дакле књига која има своју судбину, свој живот, нагласио је Гојко Божовић, а потом додо да се „ мора казати иако је то књига прича, иако је она невеликог обима, да је то и књига која је дуго настајала и на основу које можемо да реконструиремо најважније, неке од опсесивних тема које постоје у књижевности Ласла Блашковића.

Док читамо ову књигу видимо како се писац истрајно враћа неким својим темама свакодневице, или неким детаљима из књижевне или опште историје, или занимљивим личностима из књижевне историје, или савремености који су овом писцу веома важни као што је Данило Киш или Александар Тишма. То је на другој страни један особен приступ литератури, вера да књижевност почива на снажној, узбудљивој причи. Али ништа мање и да књижевност почива на упечатљивим, јаким, богатим, живописним сликама. И управо бих рекао да књижевност Ласла Блашковића, а књига „Прича о малаксалости“ је најбољи доказ за једну такву тврдњу, почива на том одличном успостављеном балансу између онога што јесте узбудљива, заводљива и занимљива прича и стварање слика у прози које је врло, врло ретко. То су обично слике резервисане за поезију и обично настају у поезији. И да не знамо да је Ласло Блашковић познати песник ми бисмо на основу књиге „Прича о малаксалости“ то свакако препознали и осетили на нивоу читавог низа језичких детаља, ретких отуђених речи; уобличених наративних ситуација или лирских пасажа који заправо јесу сушта поезија која би се једном другачијом, графичком интервенцијом када бисмо неке пасусе књиге „Прича о малаксалости“ преломили ми бисмо заправо добили готове целе и лепе песме. На другој страни када књигу упоредимо са неким Блашковићевим романима, рецимо, „Трунир грбаваца“, ми бисмо видели да постоји читав низ веома занимљивих подударности, пре свега са становишта јунака који се појављују и у причама и у романима. Са становишта наративних ситуација, са становишта једног света који нам је овде повезан. И на један начин можемо да видимо да су неке од прича у „Причи о малаксалости“ биле заправо нуклеуси из којих су настали читави Блашковићеви романи. На другој страни, можемо да видимо како се у неким од ових прича изнова, из потпуно другачијег угла преиспитују неке важне теме о којима је овај писац широко прихваћен и познат и међу читаоцима и међу критиком, писао. На неки начин можемо да видимо да књига „Прича о малаксалости“ стоји у јасном дијалогу са још једним жанром који пише Ласло Блашковић, а то је есејистика. Један необичан, атрактиван приступ књижевности где се о литератури и питањима поетике, књижевности одређеног писца одређенога времена говори из једног врло атрактивног угла, врло лично и врло страшно. Дакле из позиције заинтересованог есејисте. Можемо да видимо да неке приче из ове књиге имају у себи и тај есејистички говор и да заправо књижевни текст почива на укрштању различитих

жанрова и на једном сталном преиспитивању оног простора у коме најтеже можемо да препознамо аутентичност, а са којим делимо највећи део свога времена, а то је питање свакодневице, која је изнијансирана у причама Ласла Блашковића, сложена од најразличитијих нити, која у себи има најразноврснија својства и видимо у њој и узлете и падове. Видимо како Ласло Блашковић у књизи „Прича о малаксалости“ успева да од те свакодневице направи, на први поглед обичне, једноставне, ни по чему изузетне, приче велике трајности. Видимо како ми заправо захваљујући овим причама добијамо врло много. И онда када нам оне говоре о једном аспекту потпуно приватне, интимне стварности, као што је у неколико кратких прича које имају једну врсту емотивног карактера, једну врсту емотивног преиспитивања свакодневице, и оним причама у којима се Ласло Блашковић дотиче неких широк социјалних, политичких, па чак и идеолошких тема. Рецимо, уводна и завршна прича у овој књизи осликавају не само свакодневицу једног приповедачког субјекта. Та завршна и уводна прича у овој књизи је као нека врста оквира који дају једну врсту романескне сенке у читавој „Причи о малаксалости“. Ми можемо да видимо како последња деценија одједном кључа врло живописно, врло снажно пред очима читалаца, захваљујући тим упечатљивим, провокативним и атрактивним, приповедачки добро постављеним, драматуршки одлично упрошћеним детаљима које је из саме стварности, свакодневице преузео и у својој прози употребио Ласло Блашковић. Када сам поменуо да бисмо лако на основу читања прича у књизи „Прича о малаксалости“ препознали да је Ласло Блашковић песник, чак иако не бисмо за то знали, онда хоћу да нагласим једну чињеницу која је важна за све његове књижевне жанрове и која на неки начин врхуни управо у књизи „Прича о малаксалости“ то је та снага слика које се откривају и у његовој поезији и у његовим романима и у његовим причама. Могли бисмо рећи да у савременој поезији ми немамо песника који има тако снажне, тако упечатљиве, тако оригиналне слике. Видимо да то својство, које није тако често, очувано је и у романима и у причама Ласла Блашковића и могли бисмо рећи да то својство врхуни управо у његовој књизи „Прича о малаксалости“. То је дакле способност да се једним малим језичким померањем, заправо, у само једној речи, једној реченици направи читаво језичко чудо. Да се одједном оживе, не само питања која су свакодневна, из непосредног окружења, него да се одједном оживе читави сегменти културне или јавне историје, или да нас, заправо, Ласло Блашковић у некој причи о свакодневици, која нам делује као да је наша, као да је обична и ни по чему изузетна, он нас заправо том језичком магијом доводи у везу са стварностима о којима су приповедали, рецимо, Киш или Тишма, или неко од других писаца који су Блашковићу важни. Веома је занимљив и поступак који је у многим читањима књиге „Прича о малаксалости“ изазивао читалачке реакције, почива на тој чињеници да Ласло Блашковић непрестано употребљава проверљиве, познате чињенице из стварности, из свакодневице, из новије или нешто старије друштвене историје. И то се може видети, рецимо, на нивоу имена његових јунака. Ласло Блашковић је одавно у своју прозу увео обичај да његови јунаци носе позната имена. И ако бисмо сад та имена наводили онда би то био читав један именик политичке, културне и друштвене историје.

Али овде, у овој књизи, ми можемо да видимо да то јесу знаменити јунаци, да се појављују јунаци који с једне стране припадају књижевности. Наравно Киш и Тишма ту узимају прва места. На другој страни, то су јунаци који припадају политичкој историји, Коча Поповић или Пеко Дапчевић. У сусрету тих јунака који припадају паралелним стварностима ми можемо видети како се одједном шири та почетна основа приповедања Ласла Блашковића, почињући од онога што је магија малог интимног, готово сасвим сведеног и камерног простора. Ласло Блашковић шири простор свог приповедања од једног микрокосмоса показујући нам како се у том микрокосмосу може сажети, изазити и уобличи читав један свет. И захваљујући таквом поступку ми видимо како његове прозе, говорећи о свакодневици о стварности о искушењима модерних времена, говоре заправо о свим временима, а говорећи о јако познатим нацијама говоре не само о нама него о онима који би нама могли бити блиски, који би нама на неки начин могли бити слични. Проза Ласла Блашковића у књизи „Прича о малаксалости“ је драгоценост сведочаство о виталности проповетке као жанра у савременој српској књижевности.

Несумњиво је то једна од најбољих књига које су се последњих година појавиле на српском језику. То су приче које у себи на аутентичан начин исказују драму модерних времена. Показују велика искушења пред којима се налази модерна јединка, како се заправо ту у модерном микрокосмосу света може назрети, препознати и разумети и патња и узлет модерног човека какав му јесте досуђен.

Ласло Блашковић, аутор

ЕНЕРГИЈА ПРИЧЕ

„Ја сам пре скоро двадесет година написао песнички роман „Имењак“. Имао сам и још неколико могућих наслова, Свадбени марш, Мадонин накит, Прича о малаксалости, Виолинска кључаоница и тако даље. Тада нисам ни знао да сам тиме, дао наслове свих својих будућих романа, романа које у том тренутку нисам био ни написао. Коначно је дошло време да употребим наслов „Приче о малаксалости“ за моју петнаесту књига.

Увек сам писао различите жанрове, али су у мом поступку, и поетском и прозном, превасходно били битни слика и енергија, и песме и приче. Чак и када нисам писао наративне песме, већ искључиво лирске, волео сам да песма има главу и реп. Традиционалан сам тип.

Кад сам писао ову књигу трудио сам се да напишем једну свакодневну трагедију, ону коју ми живимо, и зато сам и употребљавао имена оних са којима живимо. То дакле нису антички хероји и богови као код Аристотела, него су то писци, људи које сам сретао и са којима сам разговарао. Написао сам и једну причу за коју сам инспирацију нашао код Ерика Коша, нашао сам је у неким његовим сећањима. Причао је да је Данило Киш био у Будви са пријатељима и срели су Кочу Поповића. Он је сео са њима и разговарали су када се појавио Пеко Дапчевић. Њих двојица се нису поздравили. Киш је питао шта се

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

то дешава. Онда смо чули да су после ослобођења Београда били на вечери код Коче Повића који је имао кућу на Дедињу. Пеко Дапчевић се машио пилета, онако, рукама. Коча Поповић му је наводно рекао: „Немој тако, у леву стави виљушку у десну нож“, а овај му је одговорио: „Па тако смо ми на Сутјеси...“ Дапчевић се осетио увређеним, а Коча је наставио: пусти ти како смо ми на Сутјесци, значи у леву виљушку у десну нож. Дапчевић се увреди, скочи од стола и сви се уплаше - шта ће даље бити. Дапчевић међутим само увређен и љут напусти вечеру... Ја о томе напишем причу и објавим је у „Политици“. После неколико дана зове ме пријатељ и пита јесам ли видео „Политику“ и рубрику „Међу нама“. Признам да нисам јер сам се спремао да идем у позориште. Ипак одем и купим „Политику“ у којој неко критикује ту моју причу. Каже, ево како се пише у години јубиларне борбе против фашизма... Помислим како ћу сада претрпети шта треба, међутим ништа се не дешава. После извесног времена отварам НИН и тамо читам текст Моме Капора који прише да је, када је дошао у Београд, отишао у Клуб књижевника и тамо видео човека који је јео и невероватно „управља есцајгом“. Питао је конобара ко је то а он му је одговорио: „Па то је Пеко Дапчевић“. После свега ви не знате да ли је он после Кочине примедбе сео па научио како се „управља есцајгом“ или је све од почетка била измишљотина. Мене такве ствари занимају, у литератури ја од свега тога правим нешто... тако је било и у овој књизи“.

26. 07. (четвртак)

11:00

ОКРУГЛИ СТО : Књига и читалац

(Читаоница Библиотеке)

Гојко Божовић:

ПРОМИЈЕНИЛИ СУ СЕ СВИ ПОСЛОВИ КОЈИ СУ У ВЕЗИ СА КЊИГОМ

Трг од књиге као један фестивал књижевности, културе, који прати сајам књига у Херцег Новом, заиста јесте добар контекст да се говори о кризи читања, о књизи и читаоцима, о томе како би савремену литературу и њене најбоље вредности могли да предложимо и себи и другима. Ја бих почео од мог осећања да су се сви послови који су у вези са књигом у протеклих 20 година променили дубински, у многим стварима и драматично и то су неке од најтемељнијих промена које су захватиле неку професију у том истом периоду. Околности које прате послове издаваштва промениле су се и по неколико пута, од саме технологије посла па преко социјалног оквира у коме тај посао живи, а највише су се променили сами читаоци. И када све то говоримо имамо у виду да је дошло до једне демократизације одређених послова, што само по себи не мора да буде лоше, али су неке ствари постале потпуни израз хаоса и анархије. Савремена технологија је учинила да свако ко жели може да буде писац, ако има рачунар, а ако има још и

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

штампач може да буде и издавач. То је довело до тога, да у овом тренутку имамо више књига него што их је икада на свету било и та чињеница да имамо толико књига заправо не подстиче читаоце, већ их напротив одбија од читања. Нико нема толико времена, ако има неку редовну професију или фонд приватних или професионалних обавеза, нико не може да прочита онолико књига колико се, на било ком језику, појави у току године. Постоје врло прецизни подаци колико се књига појављује на појединим језицима, односно у појединим културама, један просечан број књига које се годишње појављују у САД је 90.000, у Немачкој је то око 80.000, у Србији је између 12.000 и 15.000 на годишњем нивоу. Ти бројеви делују застрашујуће и ако бисмо их превели на неки други језик онда бисмо видели да се већ 20 година на српском језику објави више романа годишње него што је то било у целим епохама српске књижевности. Између два светска рата излазило је мање романа укупно него што излази за сада за једну годину. У време велике обнове српског романа, 60-тих и 70-тих година прошлог века, дакле у целим деценијама је излазило мање романа него сада за једну годину. То чини готово немогућом критичку проверу написане литературе и то чини готово немогућим читалачку проверу написане литературе. Променили су се или готово сасвим нестали и начини оцењивања књижевности и литературе уопште, јер је књижевна критика и стручна критика изгубила сваки значај. Стручна периодика је такође изгубила сваку врсту значаја и утицајности и канонизација (поларизација) се више не врши ни преко мишљења стручне критике нити преко академских расправа нити се ова поларизација било ког облика литературе, хуманистичке или политистичке, одвија рецимо преко награда које постоје у ма којој од тих професија.

Самим тим нашли смо се у једном простору у коме је заинтересованом читаоцу, који је посвећен, тешко. Кључни проблем који читалац данас има је да му више нико не говори које су књиге добре, и више читаоцима нико не говори које су књиге део њихових интересовања. То је изразито велики проблем јер читалац, суочен са тако великим обиљем литературе заправо је остао без истинске могућности избора. Човек који се рецимо, у свакој бољој књижари у Београду у сваком тренутку суочи са 20 000 или 50 000 наслова, заправо не може да изабере књигу коју би читао, књигу којој би могао да поклати поверење. То је суштински проблем и ја мислим да је то један од основних разлога због којег се заправо и отворила та криза читања, и та криза читања која суштински погађа пре свега те врхунске изразе књижевности, или врхунске изразе хуманистичке, или читаве хуманистичке дисциплине понаособ. Ми смо сведоци, не само у нашим заједницама, већ се и у ширим размерама показује, да поједини облици литературе, поједине форме које су витално важне за сваку заједницу, заправо са становишта регуларног издавачког посла више нису могуће. То није само поезија; то је читав низ хуманистичких дисциплина као што су филозофија или готово целокупна теорија и да, са становишта регуларног издавачког посла, који би почивао на некој проверљивој и рационално вођеној економији, то су жанрови које ниједан издавач не би требало да објављује, нити има разлога да то чини. Наравно, ту се онда отвара питање да ли то суштински погађа и онеспособљује издавачке политике и да ли то суштински

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

погађа и онеспособљује саме друштвене заједнице које на тако лак начин пристају да се одрекну витално важних жанрова и витално важних форми мишљења.

Шта је то што је суштински променило однос књиге и читаоца? То није само промена технологија, било да је реч о писању или објављивању књига, то није само промена карактера медија који више нису извор информација него су једна врста видљивог или невидљивог, прикривеног или индискретног огласног простора, него је суштинска промена у том смислу што књига више није престижна. Дакле, пре 20 или 30 година ниједно европско друштво није било замисливо а да се у њему јавне елите не формирају на основу читања најбољих књига свога времена. Данас у сваком европском друштву, укључујући и наше, човек може бити шта год пожели а да не прочита ни једну једину књигу; дакле књига више није престижна, не формира јавне елите било које врсте. Следећи фактор који је ту врло утицајан је да је целокупни сектор субкултуре заправо преузео област културе и онај некадашњи значај који је култура имала у формативном смислу за нове генерације и који је имала за људе који су желели да буду део те јавне елите, сав тај део формира заправо субкултура.

Са становишта књижевности, становишта наше теме, последица тога је чињеница које су књиге у било ком друштву данас најчитаније. То су мање-више увек исте књиге; то је једна застрашујућа производња и то су књиге које у себи немају никакав културни капитал. Нека врста „светог тројства“ су постали у модерним временима тако да, они формати који су најгледанији на телевизији - а то су риалити програми, или на тржишту штампаних медија – то су таблоиди; на тржишту књига то су таблоиди у корицама књига. То је чињеница која је потпуно померила значења која су имали књижевност, која је имала поетика у оквиру књижевности или, на другој страни, која су имали опуси појединих писаца. Пре 20 или 30 година, када се изговори име некога писца то је подразумевало читаве космосе значења: Пекић или Киш – то је заправо подразумевало читаву једну традицију мишљења, једну јасно изречену поетику, једну врсту социјалне делотворности њихове литературе. Данас ниједан писац не може да рачуна на ту врсту ауре и данас се заправо на значајним јавним дискусијама све време говори о књигама – не говори се о књижевности. Нико не говори више о књижевности, а књижевност је ипак један појам дугог трајања у коме нове књиге налазе неки свој смисао, неко своје место и неки свој дијалог са традицијом, како год та традиција управо у тој новој књизи била доживљена. То, наравно, важи и за сваку другу хуманистичку дисциплину; то јесте, по много чему, суштински ново искуство.

Шта нам преостаје када сведемо све те околности у којима се бавимо издавачким, књижевним, библиотекарским, читалачким, академским, или ма којим другим послом? Ми заправо видимо да је све више књига, а све мање читалаца и то се потврђује, не само нашим утисцима, него и врло коегзистентним статистикама. Рецимо, на нивоу једне студије се показује да се већ годинама, смањује укупан тираж књига, падају и сви други параметри издавачког посла; једино се повећава број објављених наслова што је потпуно неразумно са сваког становишта, па наравно и са економског. Економисти су нас увек учили да потражња условљава, диктира и обликује понуду, а ми овде видимо да је

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

потражња мала, али да понуда постаје све огромнија и да ми уствари суочени са тим обиљем књига врло тешко можемо да се распознамо. Чини ми се да то уствари јесте један неуралгичан проблем, ми тај проблем наравно не можемо разрешити; свако од нас ће га разрешавати на свој посебан начин. Показује се, поготово рецимо у друштвима Источне Европе, да је књижевност и књига уопште дуго времена имала посебан статус из социјалних и историјских разлога. Књижевност је пре свега имала социјалну функцију – она ту функцију нема већ више од 20 година. Показало се да је са губитком социјалне функције књижевности она изгубила и велики број читалаца, што се догодило и са неким другим хуманистичким дисциплинама. На другој страни показује се да књижевност више није једини преносник смисла; није више једини начин креативног провођења слободног времена. Појавили су се сада нови начини, мање или више креативни, али врло уверљиви и убедљиви у потрошњи времена и као да је уствари сам читалац у великом броју случајева, понекад ми се чини и у масовном броју случајева, заправо постао исто што и конзумент било које врсте.

Мени често пада на памет једна мисао Жака Аталија који је пре неколико година записао да он врло лако може да замисли да за 20 или 30 година данашњи писци и издавачи неће моћи да продају своје књиге него ће их поклањати, а једино што ће моћи

да наплате од својих издавачких или ауторских права то је заправо живи разговор – објава њиховога контакта, дијалог. Дакле, читалац за 20 или 30 година какав год он био, можда неће хтети да купи књигу, очекиваће да је добије на поклон и да је однесе кући, али ће хтети да плати улазницу за предавање неког писца, за разговор са њим, за сусрет на неком тргу.

Драган Копривица:

НЕРЕГУЛАРНО КЊИЖЕВНО СТАЊЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Да је не само друга половина 20. вијека, него ево и почетак 21. вијека жена најбоље говори чињеница да, народски речено, „чета мала али одабрана“ од неколико уважених дама на својим моћним женским плећима носи цио сајам књига у Херцег Новом. Заиста, с моје стране све честитке госпођи Невенки Митровић и њеном женском тиму и, нећете се наљутити ако кажем ону доскочицу о „женској момчади“, али заиста фантастично управљају овим сајмом и показују да мушкарци имају пуно право да им предају штафету и да мало одморе од својих великих обавеза. Што се сајма тиче, мислим да је и ове године садржајем, остварењима која се представљају, уз присуство људи који говоре на овим вечерима и умјетника свих жанрова, да је и овај сајам, као и предходни, оправдао очекивања и да заиста треба свратити љети у Херцег Нови и на сајам књига, да се види како се добро организује оваква културна манифестација, која постаје обиљежје и знамење културног Херцег Новог.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

На тему „књига наша насушна данас“ мислим да се много може говорити и ја бих кренуо од познатог романа „Јаре у млијеку“ Јурија Пољакова, једног изузетног савременог руског писца, за којег многи Московљани које сам питао никада нису чули, а који у свом дјелу описује оно што нам говори да смо сродне словенско-књижевне крви јер, као што се у том роману може направити књижевно стварносно блефирање са лажним вриједностима и монтирањем особе са маргина књижевности у прослављеног писца, тако исто мислим да и на нашим просторима сами себи писци чине.

Користећи парафразу једне познате пословице рекао бих – ко се ватром игра тај ће ту ватру, прије или касније, и да угаси. Не само у Црној Гори него, колико знам, и у Србији поприлично влада атмосфера по питању афирмације путем награда неких поступака у стилу познатог филма „Строго контролисани возови“, јер ми се чини да је листа награда, као и обично, за следеће барем двије деценије установљена, и да се ту ништа неће мијењати независно од тога какви буду резултати и искораци у књижевности. Што се Црне Горе тиче стање је потпуно јасно; с једне стране имамо врло практичне писце, међу које се, премијерно, укључио и један високи званичник владајуће коалиције који је својом књигом, која „преузима“ само пола наслова Кундерине књиге „Књига смијеха и заборав“ – дакле под називом „Књига смијеха“, успио да окупи све могуће камере и сва остала средства јавног информисања, док неки писци који годинама мукотрпно раде и стварају понекад успију да привуку једног јединог новинара. Независно од припадности власти, гдје се обично у онај последњи, али добро чувани, вагон у трку убаце писци невеликог формата и преко власти заслужују сву афирмацију овога свијета на црногорском књижевном небу, не заостају ни писци из црногорске опозиције по братственичкој линији, који за годину до годину и по дана успију да објаве отприлике десет књига, и постану писци са десет књига и, користећи своје братственичке линије, за разлику од неких водећих писаца, који успију да окупе чак 40 слушалаца на својим промоцијама, успију да окупе једно 500 до 600 слушалаца у великим салама у Подгорици и да се, наравно, смију афирмисаним писцима говорећи језиком простих бројки; ако си ти познати писац и окупио си 40 људи, а ја 400 или 500, онда би требало да се замислиш гдје си ти, а гдје сам ја.

Дакле, у Црној Гори влада невјероватно нерегуларно књижевно стање због чега и паметну књижевну публику на тим просторима поприлично збуњују сами писци, Међутим, читаоци у Црној Гори су довољно самосвјесни да и последице одређеног блефирања и лутања ипак одбаце књиге које и нису за објављивање. Ту се посебно уклапају писци, такозвани претплатници на све књижевне награде у годинама које долазе.

Петар Живадиновић:

ОСЛОБОДИТИ ТРГОВИНУ КЊИГОМ

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Суочени са проблемом књиге који је, као што је у уводном излагању рекао колега, вишеструке природе ја бих предложио најпре неке мере које можемо предузети ми; издавачи из Србије и Црне Горе и ми који седимо овде, зато што је „Трг од књиге“ као једна регионална културна манифестација показао да се неке ствари са добром вољом, пожртвовањем, одређеним разумевањем од власти које то финансирају, а пре свега, трудом и радом људи у Библиотеци, радошћу с којом су издавачи из разних средина долазили, показао да се стварно може урадити нешто за културу, мимо свих ограничења, географских, политичких и културних искључивости које често владају на овим просторима. Осим похвале коју треба изрећи баш Херцег Нопвом и људима у Библиотеци, и свима који ових десет година раде на манифестацији, која је по природи таква да се, у нашим срединама такве манифестације временом само гасе. Шта њу одржава? Ја предпостављам: не само ентузијазам људи који ту раде и посвећени су култури. Они морају имати разумевање шире околине; уже или шире – ја то не знам. У сваком случају ова је манифестација похвала том духу ширине, отворености и она ме наводи на помисао да би могли и ми, такође, да урадимо нешто конкретно.

Можемо ли ми који се бавимо књигом предложити нашим владама, на пример, ту меру, која је крајње банална, да трговина књигом буде слободна између Србије и Црне Горе и да постоји један отворен споразум и за друге који желе да се придруже са такозваног штокавског говорног подручја, и да онда књиге свуда циркулишу да трговци, који иначе раде мимо нас, не би зарађивали и да не би наметали, силом прилика, само онај шљам који је ипак претежно увозног карактера? Тај књижевни шљам који јесте засуо целу планету; није то наш феномен – тога имате и у другим земљама света, и који покушавају понекад домаћи аутори да имитирају, са доста трговачког успеха, то је врло просто – зато што се укључују медији. Водећи медији се укључују у ту игру, тако да је роман који напише проститутка или криминалац, или роман о проститутки или криминалцу, доживео добар публицитет у старту. Не знам у Црној Гори, али рецимо у Србији сви су киосци пуни таквих насловних страна и плаката, а има искустава која говоре и у Србији и у Црној Гори да су исти киосци и њихови власници – трговци дакле, упркос намерама оних који су то хтели, који су организовани радили преко вредних - невредних дела, да су се трудили да их сакрију од читалаца, и то са великим успехом.

Дакле, предлажем да ослободимо трговину књигом и да то неко покрене. Да ли да то покрену удружења књижара и издавача? Не, књижаре никако, они то не би прихватили, удружење издавача или писци, ето и сами министри нека то кажу или њихови саветници; можемо излобирати па нека они предложе. То би било изузетно добро зато што би онда ослободили простор за циркулацију и књига, и идеја, и критика, јер ионако за Србију и Црну Гору мислим да би то било лако изводљиво, јер уосталом, као што и сами знате, у Србији живи исто толико Црногораца колико и у Црној Гори, ако не и више. Иако ја нисам Црногорац ја то кажем без икакве дистанце; они су саставни део културне средине у којој живе и упркос ономе што су нам увезли понекад понеке Србе који нису из Србије нема тамо етничке дистанце. Тамо се не одбија неко ни као привредник, ни као писац, ни као научник, па ни као политичар, само зато што није

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

рођен ту. Дакле, објективно мислим да би била добра клима, то би прихватили медији, ја верујем људи од културе, то никакве политичке импликације нема нити треба да има; то се не тиче ни једне расправе о природи и пореклу језика. Просто, нека се књиге читају, нека комуницирају и нека трговци, они који поштено раде, раде свој посао на бољи начин и да бар ту препреку отклонимо и да и тржиште и културно комуницирање буде на неки начин ослобођено тих вештачких баријера. Е, онда ће добар песник највероватније доживети да му пишу оде, а лош песник који се накитио награда, има тога и у Србији, био би у другачијом позицији. Не кажем да би те појаве ишчезле, али би се макар из даљине више видело, боље видело – и неке ствари би се поправиле.

„Трг од књиге“ нам је показао како се у малом неке ствари могу добро радити; зашто не бисмо то радили и у великом? Ја имам искуства поприлично да бих рекао да се ово може остварити сутра, ако се договоре политичари, унесу амандмани у закон, прође неко време и то буде отворено и за Босну и Херцеговину и за друге са овог, како ја кажем, штокавског говорног подручја. Не мора нико да приступи томе; само ако жели нека приступи. Ја и сада купујем права, иако наилазим на отпор, за преводе на српски језик за дистрибуцију у целом свету. Некад се неке земље искључују зато што издавачи у тим земљама тако желе, и ја немам ништа против ако они тако желе, али тамо где људи не желе да себи праве баријере и да се изолују требају и политичари и законодавци, културни и јавни радници да им то омогуће.

Селимир Радуловић:

САБРАНА, И МАЛА ДЈЕЛА МОГУ ДА БУДУ ВЕЛИКА ПРОМЈЕНА

Обично се каже – „чему песници у оскудна времена?“, а заборавља се једна валика савремена поетеса која се зове Вислава Шимборска која је у једној лепој песми написала – „нас понор не окружује, он нас дели на двоје“. Дакле, истином опседнут песник какав је била Вислава Шимборска, опомиње да у времену техничких вештака у савременој цивилизацији, у савременој Европи, у савременој Србији истином опседнути песник говори да смо кућу поставили наопако.

Дакле, култура наших дана – савремена култура, и српска и европска култура ка којој су похрлила наша НАТО и европејска деца јесте култура без срца, без савести и без вере. То је болесна култура, како би рекао један од руских боготражитеља, од камена и леда. То је, по мом осећању, култура препредењака и ситних каријериста, властохлепних и превејаних, а ја их називам транзиционим књижевним скакавцима. Рекао сам да је међу њима један део мојих пријатеља, али то су доиста људи који су у минулом десетљећу појели драгоцјену супстанцу српске културе, именујући обману као књижевност, именујући реторику као књижевно писмо и, као што рекох, поделили све награде. Е, сад

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

да се мало нашалим и да кажем, као што каже мој омиљени аутор, у овом периоду од десет година ми смо у доброј мери разрадили сајтове; уопште нам није било доступно да узмемо учешће у јавном животу и у јавној свести Србије. Пре два дана су ме обавестили из Новог Сада да је моја нова књига која је изашла у Српској књижевној задрузи добила награду „Теодор Павловић“, али ми је човек који је председник жирија рекао да је напросто збуњен јер је „Блиц“ објавио ту информацију, а прегледао је у минулих десет година да „Блиц“ нема ниједну информацију о мом делу и о мени. За то време је „Блиц“ објавио 250 књига, а изашло је седам мојих књига. То је стање јавне свести у Србији.

Та и таква култура, као и душа расрбљена, мора се усмерити ка путу оздрављења. Вреди покушати, ја мислим да је пред нама тај период, јер је култура оно што животу даје виши смисао, што живот освештава. Србија је изгубила десетљеће у надметању таштих свадљиваца, који су је свели на глупи ефикасни слоган „Европа нема алтернативу“, претварајући је у презрену утопију достојне жаба у бари пуној жабокречине. Рекао сам да у том пројекту нису учествовали само политичари него, нажалост, наши морално несавесни интелектуални нараштаји.

Када је реч о оном што нас занима – о савременој књижевности, и сајмовима, и издавачима, да кажем неколико практичних натукница. Када је реч о савременој критици, о томе је такође има много речи у нашој периодици. Ја сам, за ширу информацију, дао један велики интервју Летопису Матице српске, јануар-фебруар 2012. године – кога то занима, али је сасвим извесно да 90 % наших књижевних критичара не знају свето писмо. А, каже Нортроп Фрај, у веома кључним књигама „Анатомија критике“ и „Велики кодекс“, да се ниједно књижевно дело не може тумачити без познавања Старога и Новог завета; те јединствене архетипске структуре од стварања до апокалипсе. Каже још и ово: да је једино у Староме и Новоме завету садржана и Раблеова деконструкција и Дантеова архитектоника. Деведесет посто савремених српских критичара не знају Стари и Нови завет, а 90 % највећих романа европске књижевности у минулих три века изведено је из Књиге проповедника и то се може у свим аналитичким текстовима наћи.

Када је реч о савременој прози, ја сам то сугерисао и овде организаторима међународног сајма „Трг од књиге“, да треба избегавати промоцију књига такозване простачке, дивље, примитивне књижевности. Дакле, то је примењена књижевност где прочитате прве три реченице, и једноставно видите да то није књижевност. Треба извести оно што је сагласно том систему вредности који је, можда је стара реч, али у сваком друштву мора да постоји тај систем вредности.

Када је реч о поезији, ту је најпогубније стање ствари. Деведесет посто продукције је на нивоу занатлијског писма, мали број је песника који се могу назвати песницима певачима; дакле они песници који се на релевантан начин суочавају са митом, са ризницом старих стихова и који имају веродостојну песничку снагу.

Када је реч о сајму књига у Херцег Новом, то је формула која је постављена пре десет година и ја сам имао ту радост и задовољство да учествујем, са госпођом Оливером

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Доклестић, у постављању те формуле коју сад треба даље дограђивати. Ја сам то написао организаторима прошле године, да је отварање било мало развучено, да то треба редуковати, да је можда много четири или пет програма за вече и да једноставно у том смислу треба да расте сајам књига, наравно и да се избегне презентација овог што ја називам простачком, примитивном, дивљом књижевношћу. Не знам како је у Црној Гори, али знам да је у Србији пуно таквих књига и то су књиге које се, ако је веровати медијима, производе у тиражима од 30 до 40 хиљада.

Веома ми је близак став да ми можемо са становишта струке са малим потезима направити велике ствари, и издавачи на томе треба да раде, али је врло битно да се сајмови врате издавачима. Сајам књига у Београду је отет пучем; дошло је до преврата и отет је издавачима. Он мора да буде враћен издавачима. Морају да постоје струковне асоцијације које се баве тиме, сад је направљен Савез издавача Србије. Сајам књига у Београду треба вратити Савезу издавача, онај сајам у Новом Саду треба вратити Удружењу издавача Војводине, ако постоји јака асоцијација Савеза издавача Црне Горе било би логично да буду саорганизатори или организатори овог сајма.

Мислим да је нама у Србији један од главних проблема оружје које нам потпуно недостаје у борби за поправљање положаја књиге, који не значи само економију књиге него и високих вредности и промоцију књиге која заслужује с правом да носи баш то име; нама фали закон. Још увек није укинут закон од пре 30 година. Некад давно када сам ја почињао као издавач, знам да су издавачи установили један договор о нормама за продају и промет књигама који је одлично функционисао. Ту су дефинисали рабате, прво издање, дефинисали су сарадњу и апсолутно су то поштовали. Тада није било, или је била сведена на минимум, нелегална трговина и пиратерије, а монопола на тржишту скоро да није ни било. Можда не би било лоше да сада када је код нас у дебати, додуше већ 11 година је у дебати један закон, да се то можда искористи и да са усвајањем закона у Србији, неке измене буду унете и у нашем законодавству и да просто отворимо просторе и за трговачку културну комуникацију у овој области. Књиге црногорских писаца мада можда мало теже, књиге писаца из Србије можда мало лакше, налазе се већ на тржишту; дајте да то само олакшамо. Највероватније да би онда и друге ствари у вези са књигом биле видљивије. Ко живи на западу зна добро да је англосаксонска књижевност која је везана за такозвану индустрију културе и тамо врло, врло присутна. Не значи да је таква сва англосаксонска књижевност, онде има издавача из Србије које знам, који издају извесне англосаксонске писце, али то нису они који су на листама бестселера. Мислим да би, ако не схватимо тај глобални контекст, да бисмо погрешили ако све невоље приписујемо нашем незнању, недостатку воље, политичкој равнодушности и тако даље. Уосталом, зашто би се од људи који се баве политиком тражило да било шта читају када они не морају да читају?

Оно што се допушта, такође, и у сфери културе је - слободан, медијима наметан масовни утицај оног система вредности који је разарачки. Ја то кажем не зато што сам бивши члан партије, човек који говори о систему вредности и залаже се за неки систем вредности, а они кажу – гле, нека комуњара. То говоре најчешће они међу опасним

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

критичарима који су подобили све комуњарске награде и добијају потом и друге награде, неки су од њих изузетни писци – не могу да спорим. Овде је потребно да схватимо да се већ поодавно преко културе убацују наопаки системи вредности и води једна борба на глобалном нивоу, која још није завршена, и која ће ко зна како бити одлучена, и можда неће бити победа тамо где се надају. То се игнорише последњих 12 година у Србији, а пре тога је и у време Милошевићеве владавине та опасност потпуно игнорисана. Због тога књиге које проповедају насиље, које проповедају црну магију и неке од тих ствари које су потпуно супротне такозваном традиционалном систему вредности, којем и ми припадамо и то није ништа ружно, те књиге које то разарају директно и индиректно, су увек медијски биле добро подржане поготово у последњих 12 година. Зашто је то тако ја знам, или предпостављам да знам. Једини одговор на то је да постоје и друге књиге, да те друге књиге такође имају једнаку подршку и медија, и институција, и новца и тржишта. Ја сам дефинитивно уверен да би те друге вредне књиге које издају најбољи издавачи у Србији биле, ако не бестселери, бар би биле веома читане, јер ви можете објавити пет књига у тиражима од 3 – 4 хиљаде примерака и једну књигу 25 000. Ове књиге могу утицати много ефикасније на формирање јавног мњења јер су то исти људи и могу помоћи да се схвати зашто су овде људи празни и безвољни. Те дебате се, нажалост, код нас у Србији не воде, трговци књигом сада претежно одређују шта ће се производити и шта читати, покушаји које имају неке од библиотека у систему у Србији, да уведу неки ред су по мени релативно неуспешни и због тога што систем откупа књига у Србији, систем промоције књиге није добар. Начин да се побољша положај књиге био би да ми унапред знамо, пре него што одштапамо књиге, које ће књиге бити откупљене; тако се ради у неким земљама. Зашто? Зато што политика мора да на неки начин усмерава културу.

Постоје књиге које су незаобилазне – ту су и класика и дела савремених писаца; оне морају бити у библиотекама и само оне морају бити финансиране средствима из буџета, а нека библиотеке од свог прихода, локалне помоћи и спонзора купују и шунд и кич. Мада ја бих то искрено забранио библиотекама - нека се окупљају око клубова, овог или оног писца, и то је један од начина у демократији којим се никоме не забрањује да ужива у нечему па чак и да је то лоше, на крају крајева то је наше мишљење.

И у систему какав јесте манифестација попут ове показује како људи када се организују могу да ураде многе добре ствари. Ја знам, ту је са нама и директорица Библиотеке града Београда, колико су они добрих ствари урадили у Београду, један максимум који су спроводили аутономно у складу са законом, веома су повисили број оних који су постали чланови библиотеке и многа сиротиња је успела да чита књиге, иако није имала пара. Али, донедавно смо имали затворену Народну библиотеку и никог није било много брига због тога, а ако људи од културе и они који раде у култури конкретно, капиларно мисле и делају вођени једном идејом о систему вредности онда се и без политике и без политичара може урадити доста добрих ствари. Ниједног тренутка не мислимо да је ово што се збива с књигом ствар спонтаности и неких природних закона; све је то део једног пројекта. Заглупљивање је део пројекта као што је и

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

прихватање делења беспоговорно, некритичко. То је већ дало поразне резултате који имају последице и на ово што ми радимо - не мора да се чита много, али мора да се критички размишља. Можда ће бити потребно да редовне књиге из историје филозофије, историје науке или савремене теорије буду из продукције од пре 20 година, а нису откупљиване никада, да буду ипак откупљене и пребачене у библиотеке. То би било добро и кажем да то може да се уради.

Када сам чуо примедбу мојих колега како не успевају да продају неке књиге општинама и школама за награде најбољим ђацима једна колегиница из Крушевца изразила је неку врсту саосећања рекавши – немој ништа да се чудиш, мој син је од првог до четвртог разреда гимназије добио као најбољи ђак са свим петицама једну те исту књигу на поклон. Ајте ви у библиотекама у Србији, не знам каква је ситуација овде, размислите о томе шта се дешава са откупом књига за најбоље ђаке; реч је о поприличном износу новца. Ко то води? Кажем, и то је поента мог излагња, не чекајући да се десе чуда, велике ствари, револуције, нови министри који ће боље радити, ајте да ми урадимо нешто што можемо; нека мала добра дела када се саберу на свим деловима нашег простора и у времену скупе такође, могу да буду велика промена и понекад да натерају политичаре да и они промене нешто у свом понашању.

Јасмина Нинков:

КАКВА ЈЕ СУДБИНА БИБЛИОТЕКА?

Не само што култура нестаје са светске сцене, и књижевност; нестаће - и то је тренутно један од главних проблема и јавних библиотека. Отворено се размишља и говори о томе да ни јавне библиотеке ускоро неће постојати и да ће оне потпуно изгубити функцију, у мери у којој свако може да даунлодује оно што жели директно са интернета.

Значи, са једне стране имамо тај глобалистички принцип, тржиште које је потпуно регулаторно, нестанак културе јер немамо више националне државе, глобализам диктира то светско тржиште, људи који раде имају само три сегмента рада и спавају остало слободно време. У том слободном времену је велики удар наравно индустрије забаве, технологије и нуде се готови садржаји. Наравно да ће и економски слабе, и друштвено слабе, и како год хоћете, слабе земље бити на великом удару, међутим и много јаче ни снажније тешко томе одолевају. Скандинавске земље, које су дефинитивно репер, за

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

мене бар, а мислим да постоје подаци о томе и сложићете се и ви, и по количини средстава која улажу у културу, односу према тој култури, добрим библиотекама, добрим музејима, односом према њиховом живљењу, и оне такође трпе последице и људи који воде, бар то знам за библиотеке дефинитивно, и улажу огромна средства су потпуно, занемели пред повлачењем читалаца из библиотека; без обзира на то шта се све тамо нуди, људи све мање користе библиотеке да би позајмљивали грађу, све више то чине преко других канала – мобилне телефоније, интернета и тако даље.

Битка у Европи између „Google“-а и „Europeana“-е, значи настојање Европе да понуди културне садржаје путем „Europeana“-е и да се супротстави „Google“-у која траје већ 20 година, не напредује том брзином којом би се очекивало, иако су ту укључене све националне библиотеке у Европи, све локалне библиотеке, сви музеји, огромна средства се улажу у то и јако је тешко. Број посета „Europeana“-и број посета „Google“-у за тражење садржаја апсолутно не могу да се пореде. Са друге стране, ви то знате, „Google“ купује читаве издавачке продукције, има уговоре са Харвардом, Станфордом и потпуно је, на један комерцијални начин потукао установе; значи што је приватно, што је комерцијално, чак и у нивоу квалитета лагано постаје репер, и то је један огроман проблем коме Европа, наравно, и други покушавају да се супротставе.

Са треће стране, феномен који је присутан, је електронско издаваштво. Ја не знам колико ће се издавачи у Србији томе придружити. Дефинитивно три од шест навећих америчких издавача је званично одбило да своје садржаје даје библиотекама, што је апсолутна револуција у Америци. Тамо се тренутно посвећује највише пажње; „Eblida“ – европски биро библиотека, музеја и архива је томе посветио у мају састанак нас који су били позвани представници европских издавача и удружења, где се расправљало о томе да ли ће Европа следити тај стравичан тренд јер, ако и у Европи то буде прихваћено, заиста библиотеке више неће имати много смисла да уопште постоје и ту влада једна огромна забринутост и у том домену; шта ће се сада и са те стране дешавати. Значи имамо проблем што је индустрија издавачких и ауторских права све диктира, та снажна удружења – то се већ дешава у области музике, то живимо и ми овде, значи немогућност да слушате музику коју нисте платили, повећање ауторских права од 50, 70 на 90 година лагано се провлачи и у ову индустрију.

Ја то посматрам са становишта наше струке и јавних библиотека, које су најмлађе међу свим библиотекама, јер трају нешто око 20 година; настале су са развојем капитализма да се омогући шире просвећење и образовање. Колико год су се оне усавршавале и мењале, полако се долази до неког тренутка када се поставља питање у ком правцу ће се то даље развијати. То је тема свих састанака и великих конференција и, уопште, утицај технологије и онога што та технологија доноси данас. Што се Србије тиче нас лагано понеки од тих сегмената запљускује. Ми смо сиромашно друштво у коме већина становништва заиста има проблем да дође до било каквог садржаја или било какве књиге. Ми се трудимо да будемо савремени и да то пратимо али средства која се улажу у јавне библиотеке, па чак и за оно најосновије; најосновније не у негативном смислу него у најважнијем – набавку књига, су испод сваког стандарда. По

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

последњим подацима за 2011. годину ниво набавке се кретао до максималних 30 % у најразвијенијим самоуправама, мислим да само Пожаревац има 40 %, јер по закону локалне самоуправе финансирају библиотеке на својој територији, тако закон каже и таква је пракса свуда у свету и свака општина мора да има библиотеку. Али, је количина средстава уложених у ту набавку до те мере ниска да је то испод сваког нивоа испод сваког и минималног, стандарда.

Ово што сте ви говорили о куповини књига и откупу, ја сам велики противник откупа и те грозне речи, која ме подсећа на откуп жита после рата и на отимање од људи. Наравно да мерама државне политике квалитетне књиге треба да се штампају и набављају за библиотеке. Никакав откуп ту не треба да постоји; библиотеке треба да се финансирају у мери у којој то захтева пракса. Када би се библиотеке у Србији финансирале са онолико средстава колико им је потребно ја мислим да не би било довољно књига да откупимо, колико би пара имали и шта би све тражили. Овим се библиотекама одузима њихово суштинско средство да оне саме креирају набавну политику; ми нисмо креатори наше набавне политике, ми немамо са чим да је креирамо јер она наша средства негде у некој општини, граду апсолутно не припадају нама и могућности да то набављамо на такав начин. То је, наравно поред свих других проблема, катастрофалан проблем, а да не говоримо о томе да ми не можемо да набављамо разне друге ствари као што су неке друге врсте садржаја и библиотечког материјала који је нама потребан. Културна политика, просто, поред свих ових проблема који постоје околу и који су светски трендови – да ће људи све мање читати, да ће све мање долазити у библиотеке, да ће куповати шунд, јер се он рекламира на телевизији, да се праве вредности не рекламирају, него се о њима не говори, јер у мери колико културе нема у животу, нема је ни на телевизији.

Уз све то, имате ситуацију која је поспешена и са том тешком економском ситуацијом, излаз је наравно увек исти, а то су мере културне политике које ће помоћи да се то превазиђе. Наравно пратићемо и неке глобалне трендове и шта се ту дешава, а изван тога се ту мало може учинити самостално, јер онда остајемо усамљени мохиканци који се боре да виде како ће из те целе приче да изађу, а суштински упоришта нема. Значи, потпуно се слажем са вашом анализом на почетку; она је уствари мера онога што се нама дешава на микроплану, видећемо још шта ће бити и са ауторским правима, јер са уласком у ту Европу о којој причамо, биће још рестриктивнији однос и библиотеке ће се наћи у још горем положају. Ми смо опхрвани разним законима, које ми морамо да поштујемо, између осталог ће бити и ауторска права и код штампаних издања – то је право јавног позајмљивања. Ми иначе то региструјемо, али ће свака књига која буде позајмљена по ауторима бити регистрована, и том аутору ће на крају године следити нека мала средства, она су мала али ће бити додатне администрације, додатни захтев библиотекама и то су та ауторска права на позајмљивању која иначе постоје свуда. У Словенији је била револуција када су то увели, онда су наравно писци били знатижељни да виде ко је најчитанији, то ће тек да изазове лом – ко је најчитанији, а ја одмах могу да вам кажем најчитанији ће бити они из лектире, тако да ће сва друга прича око тога

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

престати. Наравно да ће се највише читати они који су позајмљени триста хиљада пута за лектуру. Библиотеке су ту у врло тешком положају јер нам једно кајање не гине, или су незадовољни издавачи, или су незадовољни аутори, или су незадовољни оснивачи, или су незадовољни корисници.

Зоран Хамовић:

ИМАМО АМБИЈЕНТ НЕДОВОЉНО ПОДСТИЦАЈАН ЗА КВАЛИТЕТНО ЧИТАЊЕ

Када је реч о нашој теми у њој пре свега стоји „читалац и књига“ а оно што је подтема јесте како да у том контексту, проговоримо заправо и о фестивалу на коме се налазимо. У том смислу ја бих желео да се захвалим заиста на досадашњем вашем раду, врло сам радо био овде у свакој позицији – и као гледалац, и као слушалац, и као учесник сваке од предходних година и увек ми је било задовољство да се сретнем и са вама који то организујете, подједнако као и са колегама и пријатељима који су овде били.

Чини ми се да је у почетном излагању Гојко Божовић заправо, кроз једну параболу дао истовремено и проблем и решење. Јер, говорећи о свим проблемима заправо је дошао до краја када је проговорио о овом фестивалу, не одређујући га као локалну забаву него му дајући ону праву димензију, а то је да је књига увек само повод да се људи сусретну и да поразговарају. Она књига која стоји на полици нема ту врсту дијалогског потенцијала, нема ту врсту зближавања међу људима, што може деловати некеме као један „лепорек“, али јесте тако и будућност јесте управо у томе.

За разлику од онога како смо досада говорили ја ћу дати мање туробну визију онога што долази. Подсећања ради на заправо једну врсту сагласности са оним о чему је досад говорено и како је говорено, пре десетак година сам се сусрео са једним младићем, дечком од 14 година, играли смо стони тенис и не знам како смо дошли до тога, он ми је рекао - ја нисам прочитао ниједну књигу, са таквим поносом да сам ја застао и по први пут схватио да постоји неко ко није прочитао књигу. До тада ми је било нормално, подразумевало се да не постоји могућност да се не прочита књига. У том тренутку сам имао осећај неке врсте беса – не на њега, него на родитеље, професоре, на све то што је заправо окружење које је довело до тога да тај дечко не прочита ниједну књигу. Притом, кад му је дошао отац они су говорили о његовим патикама које су најновија марка и које коштају, сећам се добро, 350 марака, и схватио сам његов ред вредности. Међутим, знате како, ми можемо да се љутимо сада на чињенично стање, ми можемо сада да говоримо да је за то крив овај или онај, али то јесте чињеница и то јесте начин на који та генерација мисли. За њих је проћи кроз живот тако најбоље уколико их образовање не окрзне, уколико их читање не додирне, уколико они нису уроњени у оно о чему ми данас говоримо и чега се прибојавамо.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Долазимо заправо до главне теме, а то је читалац. Данас је углавном, колико сам могао да разумем, било говора највише о књижевности и о читаоцима који се баве књижевношћу. Ја нећу говорити о томе, или можда само мало на крају; оно што мене више провоцира јесте заправо једна врста социјалне укључености, могућности да добар читалац постане богат, пре свега, паметан грађанин. Књиге не служе само за то да бисмо ми уживали у томе и да бисмо се неке дивили, да бисмо поткрепљивали његову сујету, да би он могао да каже – „ја сам добио десет награда“ и тако даље. За нас, посебно као мале народе веома је битно заправо какви смо читаоци и колико подижемо свој капацитет. И библиотека, и издавачи, и школа служе истој сврси, а то је да нам литературом коју нам дају заправо дају плочице којим ћемо расти, омогућавају једну врсту интелектуалног збрињавања да смо у свом животу комотни јер лако, брзо и ефикасно решавамо ситуације око себе. Па, сви политичари понављају као папагаји, и поред овога што нема алтернативу заборављају ово што има алтернативу нажалост, а то је да нам кажу да сви заједно треба да се изборимо за боље услове за живот, односно да боље живимо. Па, можемо ли боље да живимо уколико имамо ту врсту комбинације неспоразума, односно када имамо несврсисходно знање, или кад имамо гомилу непотребних књига које, хвала Богу, нит` читамо нит` користимо, можемо ли онда да будемо добри грађани, можемо ли добро да се разумемо? Па, не можемо. Ми не можемо живети у друштву у коме се непрекидно нећемо жалити и сматрати, како би рекао Сартр, да је неко други за то крив.

Одатле бих, наравно, пошао и у одбрану „Google“-а и његовог пројекта. Као издавач вероватно да бих требао као и европске институције, почев од француске и немачке националне библиотеке, да се сада залажем против „Google“-а. Наравно, то је бесмислено. „Google“ не треба нападати; „Google“ треба разумети, тај пројекат заправо треба разумети и из тога извући одређене поуке да видимо где нам је нестало и како можемо задржати оно што је супстанцијално, оно што је вредно, како га можемо, с једне стране заштитити, а како можемо искористити тај пројекат да бисмо оно што ми знамо, што је аутентично пласирали на шири простор. Вратићу се на моменат сада на оног дечка. Генерација коју имамо пред собом, која не жели да чита, не жели да чита књиге, или не жели да чита књиге онолико колико бисмо ми желели, али то не значи да они не читају. Извините – читају, и те како! Данас ми нисмо само у оном систему који се зове Гутенбергова галаксија; просто исувише бисмо били сиромашни уколико пристанемо на то да сада правимо од књиге фетиш. Књиге или плочице глинене, исто тако, подједнако су медији, и то један од медија. Шта значи то да ми игноришемо сада телевизију зато што, забога, постоји уметнички филм? Па, не значи ништа; то значи нашу глупост и ограниченост. Шта значи то да игноришемо сада зарад књиге све остало? Књига и садржај пред читаоцем су се растали, и то треба да имамо у виду. И није наша борба за књигу као медиј она која је суштина, мислим на садржај, на суштину садржаја. Проблем са нашим новинарима није медиј него њихова недостатност, немогућност да разумеју да би пласирали квалитетније садржаје, него и квалитетније ауторе. Јер, сви они заједно који учествују у томе, па ајде да кажемо и то, и библиотеке, укључујући дакако и сам

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

„Google“, и школе, сви су заправо сада дошли у једну врсту коруптивне позиције у којој не доносе одлуке на основу савести по квалитету, него по квантитету и притиску који тај квантитет дневно производи. И зато смо склони да оно што не ваља, дакле оно што има инерцију великих бројева, прогласимо вредним и добрим па ће вам неки економиста неолибералне орјентације рећи да је добро само оно што добро пролази на тржишту, па ће онда испасти да су „Курир“, „Ало“ и „Press“ најбоље новине на нашем тржишту јер, забога, највише их људи чита. Ми знамо врло добро да то није тако.

У том смислу овде је више пута спомињана држава као она која не реагује како треба. Задатак државе је заправо један када је реч о књизи, а то је, као и у свему другом, да буде најбољи купац, и да одабере оно што је најбоље и да то својим институцијама да, зато и постоје различити механизми који управо то треба и да чине. Да ли они чине то како треба, или не, о томе се може разговарати, али мислим да није наша данашња тема. Оно што ћу ипак да додам јесте да полако, захваљујући брзини која је сада неопходна и веома популарна, код младих људи ствара одређену врсту површности, и заправо сви се захваљујући томе укључујемо у једну велику планетарну парцелу која се зове Wikipediја зато што Wikipediја ствара једну врсту упросеченог и хитрог знања. То је оно што поништава нашу еротичност, да кажем, нашу потребу да имамо квалитетне књиге и да имамо квалитетан однос према ауторима. Зато што ћемо доћи у орално доба када „Wikinасија“ постане једна велика, једна која говори енглеским језиком и која има НАТО батину у руци, али у сваком случају ћемо доћи у ту ситуацију да читамо оно што је пожељно, што је најбрже, што дисквалификује сваки добровољни пролазак кроз један озбиљан честар онога што је интелектуално, дакле мање проходно, а потребно. Тиме се смањује критичност, смањује се интелектуални потенцијал читаоца, умртвљује се читалац и заправо која је главна порука?

Главна порука да долазимо у ситуацију планетарног службовања, или служења – да будем прецизнији, у коме онај ко влада информацијама на најновији, најлепши могући и најсофистициранији начин нас поробљава тиме што нас искључује из тржишта. Ми ћемо можда бити социјално укључени у сопствени локални амбијент али свакако не са довољно моћи да бисмо били укључени на ширем плану. Између осталог и сам језик нас искључује, јер да бисмо дошли до тог широког појаса читаности и уважености, виђености нама је потребно много улагања за која ми немамо никакву снагу. У том смислу је онај момак са патикама, а без књига наша будућност, а она је да ћемо имати пред собом све мање оних који су озбиљно образовани, све мање оних који хоће да буду образовани, јер наша деца не желе да буду образована, ја говорим наравно генерално, ви слутите и сами да не говорим за свако дете, да ће нажалост бити образовани само они који оду и да ће Новак Ђоковић у овој области бити, нажалост, само онај који оде јер овде нема довољно оних који га на то подстичу. Наш амбијент није довољно подстицајан за квалитетно читање, наш амбијент не ствара добре читаоце, наш амбијент не ствара добре грађане, из тога лако можемо закључити. Али, они ће се радо подухватити онога, и читати и користити она знања која даје „Wikipediја“, а неће читати књиге и неће долазити у библиотеке. Наше библиотеке, по узору на оне које ће бити

напољу, које су већ, да тако кажем, лишене своје мисије, врло брзо ће тај процес ићи, да ће те дивне зграде у којима су сад смештене библиотеке ускоро бити неке банке, неки центри за развој овога или онога. Само ли имамо добар пример напољу видећете да ће то врло брзо и лако да се деси, посебно због тога што ће се позвати сваки локални политичар на то да се искоришћеност библиотеке, односно читаност у библиотеци креће између 3 и 7 процената. То значи да је између 3 и 7 % фонда неко ушао и тражио. 97 % или 94 % књига никад није додирнуто у фонду библиотеке; сваки локални политичар ће да дође и да каже – „извините, али шта ради ова установа“? Она своју мисију не врши; она нема контакт са читаоцима, на који се ми иначе данас позивамо.

Зоран Живковић

УМЈЕТНОСТ ПРВО МОРА ДА СЕ ДОГОДИ У ЖИВОТУ

Говоримо о времену када смо засути новим знањима, нажалост та знања нас стално оптерећују, па ме све то подсетило на једну реченицу коју је изрекао Иво Андрић кад му је замерио, доста куртоазно, неки критичар и рекао „ви се стално бавите прошлостју“ а Андрић му је одговорио – „знате, прошлост је једино извесна“. У овом тренутку је наступило нешто потпуно непредвидиво, што није, рекао бих, чак ни генетски запамћено. Више нас умара, не само тегоба овога тренутка него, то осећање неизвесности које нису имали наши преци. Али, на то се очигледно и у овој бранши којом се ми бавимо, одговара управо генетиком – сналажењем. То је изгледа једини рецепт, само што је проблем код таквог реаговања што се издавачи, када се и скупе, понашају, можда и није добро поређивање, као стари Јеврејин у логору. Када му саопште да је један поведен на губилиште а он каже – „шта ћемо, то је логор – умире се“, кажу му да му је и један рођак поведен а он – „па добро,“ а кад му кажу „долазе по тебе“ он каже „зови помоћ“.

Док људи немају проблема у својој фирми они ипак то гледају оптимистичкије и то је она, што кажу, опсена неолибералног капитализма – „док ми иде, иде свима“. Међутим, сада су ствари дошле до тих услова идеалних за катастрофологе. Ја кад чујем много штошта од овога чиме се донекле бавим као и ви просто се зачудим. Зар је могуће да је заиста кључни проблем за овај посао, за бављење издаваштвом, слободно време за читање? Без обзира што код нас, на овим подручјима, функционише једно неформално тржиште књига, али дешава се да се према издавачима, који углавном издају књиге у тиражима где поезија не иде више од 300, а ове друге књиге 500 примерака, да те баријере такозваних нових држава доводе до неког осећања муке. Али, тешко је и ту нешто учинити јер ја ево путујем пругом Београд – Бар и толико година од референдума, у 2012. години и у 21. веку ми имамо две царине и практично доживљавамо да је тај пут продужен за сат времена. Како онда очекивати да књиге које излазе у 300 или 500 примерака до 1000 заиста треба да буду ослобођене свих проблема на овом подручју

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

бивше Југославије? Ми сад тек видимо да је Југославија – по Уставу из `74. ипак била једно тржиште, једна могућност ширег простора у култури, и да смо то неповратно изгубили. Сада су све те републике изделене, материјално осиромашене, па и неке које су у Европској унији. Знају неке хрватске издаваче који долазе у Београд и кажу о Београдском сајму – „Београд је веће тржиште него читава Хрватска“. Али, и Београд је у ових двадесетак година израубован, практично нема посла и нема могућности ни за издаваче који живе у Србији. Дешава се да многи издавачи управо почињу преко књижевности, објављујући белетристику, а уствари усмеравају се ка уџбеницима, покушавајући да користе ове принципе демократије неолибералног капитализма не би ли утрчали на тржиште, на пример, Србије. Онда се догађају и те ужасне ствари да се и поједине странке, које су све патриотске по својим статутима и програмима, раде за одређене стране издаваче, тако да је то једно више него деликатно стање, с обзиром да је осиромашено тржиште, да чак и неки фондови, некакве могућности да обезбедите нека средства на кратак рок, не омогућавају издавачима да заиста могу да размишљају о некој будућности дуже од годину дана.

У земљи у којој је постојао, како кажу, један Насрадин хоца, сви смо постали Насрадин хоце да бисмо преживели и то је сума сумарум свега. Због тога заиста у овом тренутку не треба очекивати ништа друго сем проблеме, они ће да трају вероватно дуго времена, али би можда тај критични тренутак требало преокренути предлажући неке мале али врло конкретне мере, инсистирајући на томе док се неке ствари не стабилизују шире, јер ми у овом тренутку у једном сталном повлачењу и смањивању државног ентитета осиромашеним, који још више смањује државу не можемо направити неки преокрет. Можемо силну енергију трошити на оваквим скуповима, а ми имамо искуства треба да предложимо нека решења, а то су та конкретна рјешења да заиста овај јединствени културни простор не пати од тих ствари од којих пати већ двадесетак година.

О овоме могу да говорим врло илустративно, да ствари нису тако лоше, да има и других спорадичних примера, а ја ћу изабрати један. Ви знате онај чувени стих Бранка Миљковића да ће поезију сви писати. Ми смо сведоци да прозу данас сви пишу. Међутим, у једним новинама сам прочитао наслов, а то је изјава певача који се зове Џеј Рамадановски: „терају ме да пишем књигу, ја то не могу“. Тај човек је стварно показао једно поштовање. Хоћу да кажем да то што се догодило, како је то објаснио један француски филозоф, та демократизација која је донела ту акцелерацију, убрзање на свету, а то се на крају завршава глобализацијом, која се заснива на јединој идеји – новцу, доживљава и она ову кризу. То, не да нас не радује, него једноставно то морамо констатовати и заиста се ту ствари толико брзо дешавају да је у овом тренутку незахвално давати било какву прогнозу. Треба у сваком случају наставити са овим могућностима које имамо, и са библиотекама и фестивалима, прилагођавајући се новим ситуацијама у мери у којој то оне захтевају.

Ми имамо заиста примере који се издвајају, један је и овај фестивал чија је атмосфера за мене најбоље дочарана у једном тексту Богдана Тирнанића који је он пред

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

смрт написао базајући овим тргом. Он је отприлике почео текст – „не волим сајмове књига, не идем на промоције“, онако као један неговани мизантроп, али му се допала та атмосфера која је створена поводом овог фестивала. Он чак у том тексту није ни поменуо Херцег Нови, али је то све тако добро нацртао и просто је тај његов текст знак колико је овај фестивал не само уочљив у односу на друге, него заиста има један резон и зато је успео да се одржи, да се прилагођава. И он има и унутрашње и спољашње потребе, али може да буде нека врста рецепта. Ако у једној средини каква је ова локална заједница и људи у Општини са одређеним људима стану иза једног одређеног концепта и држе га се без обзира што се о укусима не расправља, доказују да се може много више урадити, без обзира на те катастрофолошке околности и ове пројекције које су увек разумне и рационалне. Постојимо и ми као неко ко може много чему од тога да се супротстави и да нешто чак и учини. Због тога је ово место, па и овај разговор који говори о амбицији овог фестивала – да не буде онај класичан, али да подржи класичне вредности културе, да се и прилагођава и да се, ето, једном расправом која не може много штошта ту променити, али може се тај глас овог издавачког, књижевног и стваралачког народа чути и можда се може доћи до опште оцене, али и конкретних предлога које смо чули. Зато је ово и најбоља илустрација онога што се зове потреба за оваквим смотрама, за оваквим фестивалима. Наравно овом фестивалу овај град и овај амбијент пуно чини и још више га стабилизује, али без обзира на ту традицију, да нема људи, да нема осећања и да нема вере да то може да успе то не би изгледало тако. Он потврђује мисао једног значајног Новљанина – сликара Воја Станића који је једном објаснио зашто социјалистички реализам у уметности, сликарству, није успео. Зато што се није прво догодио у животу. Нешто мора прво да се догоди у животу да би успело у уметности. Е, овде је просто овај фестивал у овим последњим данима јула постао једна тако лепа и жива традиција да, без обзира на околности, не верујем да издавачи много баш зараде, али једноставно ово је место које има једну репрезентативност која је и осмишљена, и чувана, и негована тако да би то могло да буде једно огледало да „није све пропало, кад све је пропало“.

Горан Максимовић:

СТУДЕНТ-ЧИТАЛАЦ

Ја ћу дискусију усмјерити само на једну тему. Универзитетска књига и студент - читалац. Као што знате и у свијету је универзитетско издавалаштво у последњих неколико деценија попримило неслућене размере и преузело велики сегмент послова и

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

издаваштва које не припада универзитетима. То је разумљиво зато што су студенти бројна популација, и они би требало највише да читају. С друге стране они имају двије могућности избора. Једна је читање књига по сопственом избору, а друга је читање задате литературе да би полагали испите. Истраживања у Нишу, прије двије или три године на Филозофском факултету су била катастрофална. Прво, студенти нису читали књиге, друго, литературу коју су морали да користе за полагање испита користили су, али под принудом и углавном су професори представљали оне издаваче и трговце који су под сумњивим околностима објављивали неке приручнике, студије, антологије... и онда су их продавали студентима готово за катедрама. Значи први час је био за продају књига, када би професори уредно пописали књиге које су потребне, а студенти су имали обавезу да те књиге набаве и да их користе за испит. Моја амбиција је била да тај сегмент бруке и непримерености за универзитетску средину некако доведемо бар у неке нормалне мере па смо се определили за један концепт издаваштва, формирали смо један издавачки центар, који је управо имао један од тих задатака да књиге, антологије, монографије, студије итд., које су у редовној лектури, обавезујућој литератури за студенте, ставимо под контролу, кроз издавачки процес универзитета, а да при томе тај издавачки процес има два сегмента, један научни - књиге морају проћи кроз неке рецензије и кроз наставно-научна вијећа да би испунили услов да могу доћи до издавачког центра да буду објављени и да постану обавезујућа лектура за одговарајуће програме. Студенти су ту идеју прихватили, али су професори били противници па је та борба у првих годину дана била усмјерена на борбу са професорима- из два разлога, први је што су они на тај начин били ускраћени за саму продају књиге, а не да то продаје овлашћена служба универзитета, а други разлог је био што су књиге морале проћи одређене рецензије. Међутим, прва година је ипак прошла на задовољство свих нас, који смо ушли у ту причу, тако да смо за последњих годину дана објавили 50-ак наслова, од тога је један број научних часописа и зборника радова, а 30-ак је монографског и уџбеничког карактера. Пошто смо веома амбициозно ушли у ту причу и пошто на Факултету има око 4 000 студената ми смо направили и анкете да видимо отприлике шта интересује студенте мимо редовне и обавезне литературе и да ли они читају књиге које представљају општу културу и које би требало да се подразумевају, чак и да није реч о студентима Филозофског факултета, а што би требало да буде израженије управо зато што су студенти Филозофског факултета и што би то требало на неки начин да буде њихова улазница у свет академизма. Те анкете су биле поражавајуће. Испоставило се да је само 8 % студената рекло да чита књиге изван онога што им је обавезна школска лектура, а када је реч о тој обавезној литератури, која им је потребна за полагање испита и ту су били поражавајући резултати. Готово 70 % студената је изјавило да те књиге купују само зато што су им потребне да положи испит, значи без икакве свести да им је та књига потребна и да би она могла да буде саставни дио њихове приватне библиотеке. Заиста та сазнања су поразна али смо и поред тога ушли у тај пројекат и мислим да смо успоставили добре стандарде и вредности, што је најважније да бисмо спречили фотокопирање применили смо један стандард да те књиге које објављује Филозофски

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

факултет буду у продаји за студенте, по оној цени која је једнака цени штампе. Тако се испоставило да они немају више интереса да копирају уџбенике јер је цена била нижа него што би је фотокопирани. Тај проблем јесте изражен јер поред факултета постоје копирнице које на почетку школске године фотокопирају одређен број књига и то ће постојати и убудуће све док се законом не регулише заштита ауторских права, или се закони почну примењивати у пракси.

Студенти су захваћени плимом новог времена, мало или недовољно читају и оно што читају је читање под присилом (анализе показују да само 8 до 10 % студената чита са задовољством и обавезну и необавезну литературу) и мислим да ће из те перспективе бити доста проблема и у организацији универзитетског издаваштва и у самом образовању студената, али и у запошљавању, јер студенти који не читају довољно биће прилично неуки и као професори, уредници, новинари. Упркос томе што сам ја упоран и истрајан да универзитетско издаваштво има ту прецизну и намјенску мисију у универзитетском образовању, нисам велики оптимиста. И мислим да ће бити доста проблема и са универзитетском књигом и уџбеницима о којима причамо и све већих и израженијих проблема са образовањем будућих дипломираних студената филозофских, филолошких и других сродних факултета.

Соња Живаљевић

УПРКОС СВИМ СТРАХОВИМА ВЕРУЈЕМ У КЊИГУ

Упркос свим мојим и вашим страховима ја ипак верујем у књигу, то је можда женска тврдоглавост. Мислим да и ово показује да међу нама има неких будаластих песника који верују да неко треба да штампа књиге поезије, зато што неко има потребу да поезију пише и неко има потребу да поезију говори на сцени, или да је чита. Управо због тога књига мора да опстане. На нама је да пронађемо начин како да ми – издавачи добрих књига (ја не бринем за издаваче који штампају шунд, кич, односно књиге које су тражене на тржишту), они ће опстати, већ је питање како ће опстати издавачи који се боре за квалитет. Тренутно ја немам формулу за то, мислим да је неопходна помоћ државе, дакле министарства културе, неко ко треба да мисли о књизи, о култури уопште. У Црној Гори, у министарству културе нема људи који на прави начин размишљају о књизи, и мислим да је херцегновски сајам једино место где се неки квалитет показује, где се профилишу праве вредности и једино овде можете доћи да кажете – то је оно што је тренутно најбоље данас у издаваштву на овом подручју. Верујте ни подгорички сајам, нити критика, нити финансијска подршка министарства не размишљају о ономе о чему сви маштамо – о откупу књига за библиотеке. Имамо четири удружења различитих савеза, асоцијација, удружења издавача. Покушавали смо макар да решимо тај проблем откупа за библиотеке. То је једини начин да ми опстанемо, ја као мали издавач, када знам да ће неко откупити макар дио тиража, знам да могу да опстанем и да онда тражим

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

решење да штампам неке квалитетније књиге. Дакле, једна ствар по мени је та подршка са највишег нивоа, та нека озбиљна брига о судбини књиге, које у Црној Гори нажалост нема, а са друге стране је промоција, односно маркетинг. Ми не можемо некога да спречимо да пише лоше књиге, нека пишу и објављују, људи из разних разлога објављују књиге. Знам пример када је један аутор објавио књигу зато што је изгубио посао и то је био његов начин да поново тражи посао. Таквог човека не можете да одбијете, али оно што мени улива оптимизам и даје снагу да истрајем и да се борим за овај мој посао је чињеница да када кажем да сам издавач људи ме поштују. Значи да постоји та мрва поштовања према књизи, и ја бих се ухватила за ту мрву поштовања, и кроз већи напор кроз маркетинг, односно промоцију добре књиге, мислим да можемо сачувати те вредности и можемо да их афирмишемо. Мислим да морамо да се боримо и ако смо ово изабрали нема одустајања.

Желидраг Никчевић:

КЊИГЕ МОРАЈУ БИТИ СВЕПРИСУТНЕ

Што више причамо наша расправа постаје све занимљивија и мислим да смо се без разлога уплашили да ће тема бити уопштена, да ћемо јој прилазити некако есејистички и да ће бити досадно. Успели смо од оног првог уводног дијела да је вежемо за конкретне животне околности, а то је тај наш јавни укус, култура, деградација, тржиште и тако даље, јер смо тема, уствари ми. И то не ми као специјалисти у овој просторији као неки повлашћени читаоци, него ми изван овог округлог стола и изван сајмова књига, јер то су све празници. И овај наш разговор је празник, и сајам у Херцег Новом је празник, али у свакодневици, која је много мање подложна томе, ствари су много злокобније.

Ја сам синоћ читао Бродског, Гојко ми је дао књигу, на тераси хотела и слушам ту музику са мора, неко рече, коју нисмо платили, и први цитат на који сам наишао каже – „књиге увијек налазе своје читаоце“. У тој реченици је наша тема, а Бродски још поручује издавачима – „ако се не продају оставите их да леже наоколо, да скупљају прашину, да труну и да се дезинтегришу, увек ће постојати дете које ће упецати књигу с гомиле смећа, ја сам био такво дете“. Сви ми овдје, и ви сте били таква дјеца, а онда у наставку Бродски предлаже читав низ мјера популаризације и спасавања књига. Уствари, прва се подудара са оном коју је поменуо господин Живадиновић: Бродски апелује на владу Америке да препозна „да је стварање наше личне библиотеке важно за нашу унутрашњу вокацију исто онолико колико су пословни ручкови важни за спољашњу“. У нашем случају, код наших стваралаца, онда би све пореске олакшице морале да буду приступачне онима који читају, пишу или објављују те књиге. У нашем случају наше владе и у Србији и у Црној Гори су директно некултурне, антикултурне и добро знају да је књижевност сама, Гојко сам рече, витална ствар за форму мишљења и да је онда боље то становништво држати без такве виталне форме мишљења и да она

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

сама себе осуђује на те инфериорне моделе артикулације, и то Бродски каже да су то артикулације за политичаре једног трговца, или једног шарлатана, и укратко на своје властите моделе артикулације. То раде у основи културних политика и у Србији и у Црној Гори, неки су рекли да немамо националне државе и то је тачно – имамо протекторате, и онда они као да се колебају између она два пола гдје се не зна шта је горе, или спаљивати књиге, или не давати олакшице да би могле да циркулишу између људи који говоре исти језик и читају углавном исте књиге.

Да завршим са Бродским који предлаже, а то би могао у Србији овај нови министар културе да бар уважи, каже - књиге морају бити свеprisутне као, рецимо, бензинске пумпе. Како можемо да учинимо за аутомобиле, а не можемо да учинимо за читаоце кад нас те књиге очигледно могу одвести много даље него што нас возе наша аута? Ако је такав став тамо гдје има новца какав ли ће тек бити став овдје гдје га нема, као код нас? Једино што је добро јесте да смо у овој држави, као и у Европи, имали ту навику да будемо важни. Просто човјек пожели да кроз проблем, који би нас инспирисао да пишемо неке оштре, добре ствари, стекнемо можда неку публику, а и то врло брзо може да се деси.

Веселин Мишнић:

КЊИГА ЋЕ ПРЕЖИВЈЕТИ УЗ МАЛЕ ИЗДАВАЧЕ

Сви моји претходници дотакли су веома интересантне теме, а ми овде покушавамо да наслутимо како би се у будућности нашло решење када је реч о издаваштву. Слушао сам г-дина Хамовића који је говорио о едукацији о којој нисмо много говорили данас, јер је много рукаваца који воде у страну. Нисмо говорили о едукацији у школству. Ако се од малих ногу укључимо у неку врсту едукације било у школи или породици, можда би то дало резултата да се код деце пробуди жеља да схвате смисао и значај књиге за њихову будућност. Ја сам недавно у једној средњој школи имао предавање и та деца која су опхрвана милионима информација и немају стрпљења да седе 45 минута на часу, остали су сат и по и са пажњом слушали предавање, вероватно зато што сам са њима успоставио добру комуникацију. Мислим да је у основи наставе постављен један погрешан систем који код деце изазива одбојност према читању. У претходним излагањима доста се говорило о компјутеризацији. Приметио сам недавно, када сам био на летовању, две жене које читају књигу на рачунару. То је сигурно неминовност и можда ће једног дана једна централна библиотека стати на оволиком простору или можда мањем и биће све сажето на неком компјутеру. Скоро да не можемо креирати свест читалаца ни као издавачи ни као писци и утицати на то шта ће они читати. Овде имамо четири издавача који имају релативно мали тираж, али изузетно значајних књига за културолошку мисао читавог овог подручја. Мислим да је будућност издавачког пројекта управо у малим издавачима који би сажели и гледали да се заиста објављују

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

вредне књиге, чија процена вредности има иза себе стручну подлогу. Њихова вредност се не би мерила, као на неким сајмовима, бројем квадрата које издавачи добијају за свој штанд. Трагично је што преовладава та тзв. инстант књига, која се купује за једнократну употребу. Мислим да је проблем у томе што се годинама уназад говори о „тешким“ књигама, које имају већи значај, а нису пријемчиве за читање и да постоји нека „лагана“ књижевност, која јесте књижевност, али није уметност. Ја правим ту велику разлику између писане речи и писања. Има милион писаца и свако може бити писац. Свака домаћица може бити писац, написати своју љубавну исповест и све то продати у хиљаде примерака, док ће сјајни преводи и сјајне књиге остати на периферији неинформисаности, недоречености. Има књига које ни за лек не можете наћи. Не можете наћи издаваче који су специјализовани за поједине области књижевности која помера границе.

Први пут сам на херцеговском сајму књига и пријатно сам изненађен и као слушалац и као учесник. Све ме то подсетило на нешто што сам давно прочитао, како су у минула времена пре 700, 800 година у Андалузији на трговима постојали изврсни приповедачи који су седели и причали приче. Они су стално причали приче, а слушаоци су застајали, слушали док им је интересантно и затим одлазили, а нови су долазили. Ова ме атмосфера подсетила на та времена.

Подсећам на Андрићеву лепу мисао: „Не постоји прошло, постоји вечито ново које се обликује из елемената прошлог“. Стављајући стално баријере, ми не изваличимо поуке из тога прошлога, а ово ново што нам долази не пружа велике могућности за нове узлете. Ипак, оптимиста сам, надам се да ће књига преживети, а мислим да ће то успети уз мале издаваче.

26. 07. (четвртак)

ЗАПИСИ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ДИПЛОМАТЕ 1948-1983. / Неђељко Зорић

Зоран Лакић, академик

ОБАВЕЗНА ЛИТЕРАТУРА ЗА СТУДЕНТЕ ДИПЛОМАТИЈЕ

Био сам један од промотера ове књиге у Подгорици прије неколико мјесеци. У припреми за јавни наступ отворила се дилема да ли више говорити о аутору или о његовој књизи. Такву дилему овдје и сада немам. Већина вас зна богату и пребогату биографију врсног амбасадора СФР Југославије, Неђељка Зорића, а има се шта рећи и о њему и о књизи. Одавно нисмо имали прилику да промовишемо књигу овакве тематике. Дуго сам, као универзитетски професор, размишљао зашто је тако драстично пао интерес за овај период наше историје. Одговора нисам налазио иако знам да смо као народ и као земља добијали ласкава признања за оно што је урађено на почетку па све до

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

краја антифашистичке борбе. Само ради подсјећања рећи ћу да нас је тада Европа дизала у небо: говорили су да је то први озбиљни шамар Хитлеру и да смо показали свијету пут борбе који треба слиједити. За наш 13.јули 1941. рекли су - ни мањег народа ни већег подухвата. Наводили су дивне примјере храбрости наших бораца, попут Вукице Ивановић која је умјесто понуде да пољуби фотографију Мусолинија на стрелишту пљунула на њу и изабрала неминовну смрт. О тој смрти сам писао у Паризу 1962. Мој рад је био одабран за најбољи и прочитан полазницима чувене Alliance française моје генерације. Ти исти Французи су писали да су са нама велики пријатељи, али да су љубоморни на нас што имамо осмијех презрења смрти на фотографији нашег јунака, партизанског комесара Љуба Чупића. Морам се сјетити стихова партизанског пјесника Кајуха, из Словеније који је пјевао:

„Знаш мајко,лијепо је живјети

Али за оно зашто сам умро

Хтио бих још једном умријети!“

Све то сам забиљежио уз осврт на претходну књигу истог аутора „Свједочења о једном времену“. Ова књига Неђељка Зорића „Записи Југословенског дипломате 1948-1983“ хронолошки наставља претходну књигу, односно вријеме од 1948. до 1983. То је вријеме заједничке државе, у свијету уважене Југославије. А ја сам као универзитетски професор читав радни вијек предавао наставни предмет Историја Југославије. Неки су ми приговарали како то предајем историју државе које више нема. И ова књига нам помаже у одговору на отворено питање. За вријеме свога постојања Југославија је афирмисала заједничке вриједности. Пођимо од имена заједничке југословенске државе, што није тако неважно, сада се то још боље види. Па онда се присјетимо привредних гиганата: Југопетрол, ЈАТ, Југооцеанија, Југословенске жељезнице, Југопластика, па онда пређимо на поље духовности: југословенска књижевност, југословенски филм, југословенска умјетност, југословенска кинотека. Па пређимо онда на врло популарни спорт - Југопластика у кошарци, Југо-спорт, Југо-шампиони. И тако долазимо до југословенске дипломатије, до ове књиге, до нашег амбасадора Неђељка Л. Зорића. Одмах ћу рећи да је та тема, југословенска дипломатија у цјелини и посебно у послератним годинама, најслабије обрађена тема наше научне историографије. Прије пар година сам био гост академије наука БиХ. Разговарао сам са њеним потпредсједником. Рекао сам му да мене у Црној Гори квалификују као југоносталгичара. А он ми је узвратио: сви смо ми југоносталгичари.

Ја сам био десет година амбасадор Југославије, па шта бих друго био него југоносталгичар. Ово је моја прича о теми. Такво осјећање ме обузимало и када сам читао књигу. Врло је обимна, са фотосима и илустрацијама, преко 600 страна. Богате садржаје књиге аутор је разудио на више занимљивих поглавља, складно укомпонованих у кохерентну цјелину. У праву је уважени академик Владо Стругар који као рецензент високо оцјењује овај рад.

Цитираћу га у скраћеној верзији: „ Записи југословенског дипломате 1948-1983. приповедношћу штива налице роману и представљају Неђељка Л.Зорића као учесника борбе против нацифашистичких освајача и окупатора Југославије, затим вршиоца званичних дужности у државном поретку отаџбине, и увек је врховност народне ствари и државне заповести изнад личне потребе, никад попуст користољубљу, него вазда сопствено владарство моралне узвишености у дружењу и у служби.“

Аутор је структурирао књигу на начин да се види и хронологија његовог напредовања у дипломатији. Али и да се још боље види та дипломатија која је подизала углед земље од конференције до конференције, амбасаде до амбасаде, углед земље у ОУН и у свијету. Ми данас носталгично констатујемо да је то било златно доба угледа заједничке државе.

Документарни дио чини богатом и ову књигу амбасадора Зорића. Ријеч је о богатом илустрационом материјалу и фотографијама од којих се неке по први пут објављују. Подсјетићу вас да овај илустрациони материјал надопуњава писани текст. Често приложени фотоси доносе и сасвим оригиналну причу која се лакше чита и трајно памти. Испуњава и још један захтјев данашњег практичног читаоца: да се брзо информисе о ономе што га посебно занима.

Рећи ћу још да у овом блоку прилога има доста оних који су завичајног карактера, при чему као завичај видим Црну Гору у записима југословенског дипломате. Наводи пуно домаћих имена: сликарка Милена Шотра, популарни глумац Миодраг Петровић-Чкаља, хрватски сликари наивци из познате школе Хегедушић, наравно, неизбјежни Новљанин Иво Андрић, српски сликар Величковић, члан Француске академије наука, затим читава плејада ондашњих политичара из Црне Горе на челу са легендарним Блажом Јовановићем. Наш амбасадор нам доноси пуно фотоса из Алжира и посебно са предсједником Бумедијаном. Имао сам прилику да га лично упознам док је био потпредсједник код легендарног Бен-Беле. Ова књига ми је помогла да освјежим и неке моје личне успомене.

Скренућу пажњу и на неке детаље које доноси ова књига. И они су у функцији општег утиска. Ништа није случајно записано. А написано је умјешно и занимљиво. Знам аутора поодавно. Знам да је врстан интелектуалац, да добро разабера важно од мање важног, битно од мање битног, занимљиво од мање занимљивог. Без тога личног што долази и као Божји дар, не би ни могао написати оволику и овако занимљиву књигу. Топло је препоручујем читаоцима.

Уз претходну књигу написао је посвету: „Мом завичају, мојој милој Боки, борцима за слободу, демократију и социјалну правду“, што сам овако прокоментарисао: први дио посвете извире из ауторских емоција, а други ми личи више на политичку пропаганду! Ни једно ни друго не иду у прилог књизи. А ево зашто: Емоције су сметња објективности, а сами помен пропаганде непотребан доброј књизи.

Мото за ову књигу су стихови Алексе Шантића, како сам аутор каже „учитеља моје генерације“:

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

„Никада се нисам пузећи пео
Уз прагове горде, штоно воде скуту
Високих и моћних, нити сам на путу
Своме игда челом прах на тлима мео.“

Таква је била и наша, да кажем, југодипломатија у назначеном периоду. И то се мора имати у виду. Ова књига нас на то подсећа. И обавезује! Мени остаје да је препоручим читаоцима, а студентима дипломатије као обавезну литературу.

Војислав Становчић, академик

НЕМА ЛЕПШЕ ПЈЕСМЕ ОД ИСТИНЕ

Неђељко Зорић је кроз дипломатску каријеру имао три фазе: прва је била подстакнута народноослободилачком мисијом и великим еланом да уђе у спољну политику. Друга је период када је био професионални дипломата, извјештач, члан делегација које су пратиле предсједника Тита. Трећа је фаза у којој су, већ почетком 60-их година, унутар Југославије, отворене дилеме о њеној будућности и жалост наговјештавано оно што ће нам се, под притиском великих сила, догодити 90-их година. Многи су то и тада знали али нису о томе говорили, а ја сам на то скренуо пажњу у Вашингтону 21. јуна 1987. године пред великим аудиторијумом, више од 500 људи. Нисам имао написан текст, све је на том скупу биљежено, али ја ипак никада нисам добио стенограм онога што сам тада рекао. Живорад Ковачевић који је био амбасадор, рекао ми је, годину дана пред смрт да има стенограм, али је касније казао да га је тражио и да га није нашао. Знам да су један новинар који је писао за ТАНЈУГ и политички савјетник из амбасаде Југославије са тог скупа послали извјештаје. Тај политички савјетник ме срео 1995. године у Савезном извршном вијећу, то је период СРЈ, у којој су биле Црна Гора и Србија, период када сам позван да на једној конференцији говорим о проблемима мањина у бившој Југославији, углавном Србији и Црној Гори. Кад смо излазили, а са нама је био и Миодраг Јовановић, историчар умјетности и српске умјетности, професор на Филозофском факултету, пита ме Влада Матић, за кога је претпостављам да га је он детаљно извјестио, реците ви мени професоре Становчићу чега се ви сјећате од оног излагања у Вашингтону? Одговорим да се не сјећам свега и тачно, али знам да сам рекао нешто што ће се нашој земљи десити и како ће се десити. Он дода како се сјећа да се све дешавало онако како сам ја тада рекао, а онда ме Миодраг Јовановић пита да им кажем шта ће даље бити са Југославијом- Мој одговор је био да се то више не може предвидјети, а могло је када сам је о томе говорио...

„Записи Југословенског дипломате 1948. до 1983.“ су 35 година Зорићеве каријере, без измишљања и претпоставки. То су саме чињенице и зато - веома корисна грађа...

Зорић је каријеру започео у Француској, која је својим колонијама сматрала Алжир, Мароко, Тунис.. Господин или друг Зорић свеједно, је у првој фази своје каријере радио

на томе да врати у Југославију дио људи који су емигрирали, побјегли из Југославије. И успјевао је. Међу тим људима био је и професор Брана Петронијевић, чувени српски филозоф који је без докумената отишао на италијанску границу па доспио у Француску, а онда се коначно вратио у Београд. Други је био Богољуб Илић, велики и значајни генерал који је био у Алжру. Зорић је и њему знао да приђе на прави начин, без наметња. Мислим да је тачно да бокешки менталитет тај који утиче да људи овог краја лакше успостављају комуникацију са другима. Зорић је окупљао и културне организације и људе који су долазили из Америке у Француску... У овом професионалном сазријевању Зорић је напредовао, да би у трећој фази постао руководилац одјељења које се бавило истраживањем и документацијом, а у суштини било обавјештајно одјељење Министарства иностраних послова. У том периоду интересантни су његови сусрети са Миком Трипалом и са Вицком Буљаном, рецимо.. Почетком 1953. године Зорић је дошао у Милано. Ту се осјећао нелагодно јер су га Италијани за вријеме Другог свјетског рата осудили на смрт пред Војним ратним судом у Котору. Међутим, и у таквим околностима брзо се прилагођавао и настављао да учи италијански језик. Те 1953. године ситуација око Трста је била врло напета и могла је изазвати и сукоб између Југославије и Италије, који не би могао остати на сукобу само те двије земље. Зорићу ни то не смета да ради, да пише и записује. Интересантан је запис о једном Аустријанцу који је био географ и Јевреј. Некако је дошао до Америке у којој тада нису хтјели да примају Јевреје. Као географа ангажовала га је америчка обавјештајна служба да утврди тачну границу по националностима између Италије и Југославије. Његов предлог који је био темељито уражен, од коте до коте, одбиле су Велика Британија и САД, а када је дошло до Осимског споразума, вратили су се на његов предлог. Име тог географа је Џорџ Хофман. Њега је касније Тито наградио за оно што је урадио, а када је последњи пут ишао у Америку Хофман је замолио да направи инетрвју са председником. Тито је то прихватио, а Хофман му је поставио само два питања: Шта је ваш највећи успјех и шта вам је био промашај. Највећи успјех ми је био што сам Југославију извео из братоубилачког рата и успоставио као једну, у свијету реномирану државу. Највећа ми је мана што сам мислио да помоћу комунистичке партије очувати Југославију, а сада видим да немамо једну него шест партија. Рекао је и којих је то шест партија. Сличних, интересантних записа има још у овој књизи, и сви су засновани на чињеницама, врло добро сређени и обрађени.

Трећу фазу Зорићеве каријере али и постојања наше некадашње државе карактерисале су велике трзавице, компликације, смјењивања највиших функционера... Александар Ранковић је 1962. добио Титову подршку, а Кардељ је отишао у емиграцију. Послије је његова супруга говорила да су мислили да ће бити убијени и она и Кардељ. Ранковић је био потпредседник Републике, био је председник Савеза бораца и када се радио музеј Револуције, онај у коме је сада Титов гроб, дошла је група архитеката код њега да му покажу план. Ранковић је погледао пројекат и рекао им да треба доградити још један кабинет у којем ће друг Тито радити када оде у пензију. Тај предлог је Ранковића коштао положаја, био је смакнут сутрадан. Знао име, али нећу да га кажем,

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

човјека који је био у делегацији када је Ранковић посјетио Совјетски савез а његова пратња се направила проблема. Један човјек је из Војног изасланства послао директну поруку Титу шта је Ранковић рекао и о чему се радило, међутим, војни аташе није све то знао па је послје седам, осам мјесеци, кад је чуо шта се стварно десило, долазио у Београд да своје ратне другове обавјести да он није никакве везе имао са тим. То објашњење није стигло до Тита. И ту је темељ пада Александра Ранковића. Било је и других узрока, јер су се међунационални односи појавили као проблем већ на сједници Политбироа на Вису, 1944. године. Ту је промјењен и Андрија Хебранг као генерални секретар партије, а постављен Бакарић.

Ја сам имао секретарицу која је била одличан стенограф и цио Други свјетски рат је илегално радила и обезбјеђивала оне који су били у опасности. И она је стенографисала све сједница Савезног извршног вијећа од 1953. када је тај систем уведен до 1963. када је мени то причала и показала. Ево шта је било, Тито је могао, али никада није пресједавао сједницама Савезног извршног вијећа. Смјењивали су се Ранковић и Кардељ и од 53. до 62. или 63. све што би један од ове двојице одлучио на једној сједници, на слиједој би било оборено. Они су се седам, осам година натјецали. Било је много таквих ломова. Било је напада на амбасаду, али и путовања по Индији, Азији, Африци и партијских комисија, суђења, партијских порота...

Зорић, који се никада и никоме није дао продати, на једном мјесту пише како је страшно видјети како се човјек може продати. На некој партијској сједници која је личила на суђење, Милорад Пешић по три пута је изазивао Зорића да партијској комисији нешто каже, да призна да је за нешто крив јер је у таквој служби био. Онда Зорић на крају пита: да ли ме ти Милораде сврставаш са овим г... и излази као побједник и из те ситуације. Постоји и запис о сусретима са Ранком Зецом кога је Зорић увијек поздрављао и када је овај био смјењен са функције. Онда Ранко једном заустави Зорића и каже: Нећељко ти си један од ријетких који ми се јавља. А њему Зорић одговара - ја сам ти се и раније јављао и сада се јављам а нисам ти се никада клањао као они који те сада оптужују. Зорић записује: погледао ме Ранко тада овлаженим очима и рекао: знам те, знам и хвала ти.

Зорић је као предсједник програмског Одбора за једну општинску конференцију која је добила велики одјек и била веома посјећена, дао назив „Нема лепше песме од истине.“ Тиме се руководио и тако је ствари износио и у овој књизи.

Нећељко Зорић

ДИПЛОМАТИЈА КАО ЗАНАТ КОЈИ ВАЉА ИЗ ТЕМЕЉА ПОЗНАВАТИ

Као двадесетшестогодишњак, мајор ЈНА у Министарство иностраних послова премјештен сам на захтјев тадашњег министра Станоја Симића, који ми је приликом првог сусрета рекао: „Ви Бокелји и Дубровчани имате смисла за дипломатију али пошто

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

је дипломатија занат, професија коју ваља из темеља познавати, ја бих вам савјетовао да у истој, без обзира на ваше досадашње искуство, почнете из почетка!“

За стварни наук о дипломатији нисам могао пожељети адекватније мјесто од Париза који је тада био центар свјетских збивања, у амбасади у којој је, према писању Црњанског „тада било највише памети.“

Упорним даноноћним радом и учењем требало је освајати нова знања, успостављати нова познанства, бранити истину о нашој земљи и њеном друштвеном устројству. Мислим да је сувишно да вас подсећам на вријеме блоковских подјела у хладноратовских сукобљавања дојучерашњих ратних савезника. И наша земља се нашла у средишту њихових стратешких интереса. Наша млада дипломатија је била приморана да свим својим знањем и умијећем штити интересе, интегритет и независност своје, тада ратом порушене земље. Након блокаде од стране једних били смо приморани да тражимо разумијевање других и обратно! Након комплетне блокаде од стране источних тражили смо помоћ од западних који су задуго сумњали у наша стварна размимоилажења са земљама источног блока. Уцјењивали су нас да би напоскон интерно одлучили :“Тита помоћи само толико да не потоне!“ Тада је политичко-стратешком плану НАТО савеза, поред претњи оружјем, била актуелна и директива: “Улити што више воде у социјалистичко вино!“

Наша држава је била поборник мира и мађународне сарадње. Такву политику слиједиле су и многе ваневропске земље. Оснивање покрета несврстаних у Београду 1961, у којем је Југославија имала једну од водећих улога, значило је велики успјех наше дипломатије и државне Титове политике! Сувишно би било да вас увјеравам да несврстаност, за нас, није била никаква импровизација, већ стратешка оријентација која је нашој држави омогућила улогу у међународним односима која је далеко превазилазила њене стварне моћи.

Мудри Иво Андрић, књижевник и дипломата, једно вријеме грађанин овог града, мој познаник још из времена посјете југословенске парламентарне делегације Турској -1953, записао је: „Ток догађаја у животу не овиси од нас николико или врло мало, али начин на који ћемо догађаје поднијети-зависи у доброј мјери од нас самих.“ Могу вас увјерити да је ова мудра мисао и мене и многе моје колеге инспирисала кроз читав наш радни вијек. Дозволићете ми да вас у најкраћем упознам са резултатима, на економском плану, моје последње дипломатске мисије у иностранству. Приликом предаје акредитива изванредног и опуномоћеног амбасадора СФРЈ децембра 1977. предсједник Бумедијен ме је упитао - Какви су циљеви ваше мисије, господине амбасадоре. Одговорио сам - Господине предсједниче, моја намјера је да скоро никакве привредне односе бар донекле приближим добрим политичким односима између наше двије земље. Предсједник Бумедијен ме значајно погледао па рече - Ви сте први југословенски амбасадор који ми тако говори. Имаћете моју подршку и Бутефлика, министар иностраних послова, ће вам помоћи. Наша трговинска размјена са НДР Алжиром је 1976. износила 4,5 милиона долара. На завршетку моје мисије, крајем 1998. године она је била достигла 430 милиона долара, уз двије милијарде инвестиционих радова од којих је скоро половина била у

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

извршењу - двије фабрике, три водене бране, 52km модерне саобраћајнице чијим радовима је руководио Ришњанин инг. Дејан Дробњаковић, 35 хиљада станова у изградњи у којој је учествовао и херцеговски Првоборац. Никада и нигдје крагујевачка Застава није продала осамнаест хиљада својих возила, нити је новобеоградска фабрика трактора одједном продала седам хиљада свог модела ИМТ 260 него тада у НДР Алжир.

По редовном премјештају у ССИП постављен сам за координатора кадровске политике у ССИП-а у рангу амбасадора. У договору са тадашњим савезним секретаром другом Лазаром Мојсовом, саставили смо критеријуме за именовање амбасадора, министара савјетника и генералних конзула, који су затим усаглашени са кадровским комисијама републике и покрајина, а које је, на крају, одобрило тадашње Савезно Предсједништво. Критеријуми добри али смо све теже успјевали да их примјењујемо. Познато вам је да су, посебно након Титове смрти, односи у југословенској федерацији рапидно слабили. Не желећи да учествујем у кршењу донијетих норми и непринципијелним препиркама на комисијама републике и покрајина, а по испуњењу свих услова, ја сам мом савезном секретару поднио захтјев за пензионисање 1983.године.

На крају овог мог излагања, дозволите да вас увјерим да сам и ја и већина мојих колега, веома тешко доживјели разбијање заједничке нам државе Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, којој смо читав наш радни вијек вјерно служили. Ко није патио због нестанка Југославије, морао је патити због начина на који је она разбијена. За нас, њене дипломате, посебно је тужно констатовати да су скоро све земље Источне Европе, након рушења Берлинског зида 1989.године, проводиле успјешне транзиционе реформе, а да су једино простори бивше Југославије, двадесети вијек напустиле у тешким погромима, биједи, крви и злочинима. Мирко Тепавац, мој некадашњи министар, је потпуно исправно констатовао - „да за нашу заједничку несрећу нико ко је, ма на који начин, могао утицати на догађања која су услиједила након Титове смрти, не може себе сматрати невиним“.

ВЕЛИКИ И МАЛИ ПРИНЦ / Веселин Мишнић

Желидраг Никчевић-књижевни критичар

ЗАЉУБЉЕНИК БЕЗИНТЕРЕСНОГ ПРИПОВЈЕДАЊА

Савремени српски приповједачи својим разногласјем, маштом и поетичном самосвијешћу достојно одговарају на изазове епохе, врло различитим ауторским поетикама, наравно, а опете – изразито квалитетним донетима због којих би се и савремени читаоци те прозе могли сматрати повлашћеним. Као још један доказ те тврдње, Никчевић је навео управо дјело Веселина Мишнића, роман Велики и мали принц.

Роман по много чему необичан, не-овдашњи, космополитски, који се лако чита и чија нас елеганција подсећа на времена кад су писци заиста били у стању да нас својом маштом, далеко понесу и узвисе, а да при том никога не повриједе. Да нас не уморе и не оптерећују бескрајним историјским и психолошким перипетијама, него да својом причом дотакну онај чудесни имагинативни простор који смо као дјеца могли да замислимо и за којим доцније обично узалуд чезнемо.

Веселин Мишнић је до сада објавио приличан број књига, у различитим жанровима, и могло би се рећи да је веома искусан писац, са запаженим одјеком, па нам у том смислу ни ова књига не представља неко посебно изненађење, али ипак вриједи на самом почетку констатовати њену начелну оригиналност, њен отколон од окружења, нешто по чему се она заиста темељно разликује од свега што се данас пише у Србији.

Мишнић се, наиме, врло свјесно и радикално удаљава од идејне, тематски ангажоване прозе, и бира један привидно наивистички угао приповједања - као да га не занимају много ни историја, ни људи, ни њихова актуелна проблематика, а онда тај огромни простор полагамо, нигдје не журећи, испуњава чистим приповједањем – сликама које као да смо већ негдје видјели, да ли у сну или у књигама које смо некада вољели. У сваком случају, он се овим романом представља као заљубљеник тзв. безинтересног приповједања.

Претенциозни критичари воле да књижевност представљају као кохерентну идеолошку цјелину, у којој нема случајности, која се развија органски, и у коју онда згодно уклапамо наше идеје о друштву, о прошлости и будућности. Такође, ми смо навикли да дјело једног писца видимо као цјелину, у којој се разлике наводно подупиру, да би резултирале срећним јединством. Тај приступ јесте заводљив и може бити користан, нарочито ако се комбинује са такође популарном идејом да тзв. главни приповједач треба да буде медиј колективне самосознаје, да они умјесто нас обављају мукотрпан и узвишен посао описивања наше прошлости. Као што је поводом руског случаја говорио Бродски: хипнотисана обимом трагедије која је задесила нацију, проза наставља да копа по тој рани, неспособна да је превазиђе, било филозофски били стилистички.

Е сад, Мишнић овом књигом демонстрира нешто потпуно супротно. Он не копа по нашим траумама и ранама, него се труди да их филозофски и стилистички превазиђе. Он се, дакле, потпуно удаљава од сваке историјске позадине, од сваког призвука реалистичке, ангажоване или критички прозне парадигме. Опредељује се за тему која је на први поглед апсолутно бајковита, антиреалистичка – имамо дакле причу о Великом принцу који у сну са планете Земље доспијева на плантеу Малог принца, и онда долази до замјене улога. Мали принц одлази на Земљу, да тамо потражи срећу и провјери да ли је тачно оно што му је о Земљи и људима превентивно испричао његов изненадни посјетилац, а Велики принц остаје тамо, међу звијездама, очекујући, да тако кажемо, повратне информације. У међувремену, он пише писма својој Госпи, жени коју је некада волио, и због које је, помало разочаран, и напустио Земљу. Мали принц своју потрагу за срећом по земаљским просторствима такође препричава у писмима, и та космичка

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

пошта у ствари је једино што се овдје дешава. Вријеме се зауставило, али прича наставља да ради свој посао. И тако, сам међу звијездама, Мишнић нам еписторално излаже своје погледе на планетарне ствари, што наравно подразумијева приличан ризик, али је при том важно нагласити да његово приповиједање уопште није претециозно и нигдје се не запетљава у патетичне психолошке и есејистичке рукавце који су увијек ту негдје при руци и готово вас позивају да их се латите, али наш приповједач то осјећа, одбацује их јер зна да би се тако опасно угрозила драгоценост прохорност приче и да би читалац тако много више изгубио него што би добио.

Колико год бих волио да Веселина Мишнића повежем са неким другим писцима, домаћим и страним, радије одустајем, јер се тиме ништа не разјашњава. Не знам тачно ни шта је он читао, шта је на њега претежно утицало, али видим да је његово приповиједање веома сугестивно, култивисано и одмјерено... Не знам ни да ли је он заиста имао на уму читаоце млађег узраста, али се у читавој његовој реторици осјећа једна врста посебног и ријетког поштовања према читаоцу, ко год он био, као да писац свјесно ескивира компликације и пажњу задржава на елементарним стварима, дајући ријеч само ономе што заиста може да свједочи о љубави, заборава, срећи или несрећи, о Богу, љепоти и умјетности.

На дјелу је нека врста дискретне, примијењене, бајковите филозофије. Мали принц, тај фантастични радозналац који тражи срећу а није му позната љубав, обилази Земљу и њене становнике, са свима разговара, упознаје се са људима, животињама и биљкама, распитује се о свему, и ми читав тај живот у његовим елементарним категоријама почињемо да сагледавамо из те његове космичке перспективе, која је повремено јако дирљива.

Не знам колико из оваквих књига можемо научити, колико се на њих можемо ослонити, али да су оне (на један племенит начин) лијепе и забавне – у то нема никакве сумње.

Веселин Мишнић:

СВАКО МОЖЕ ДА ИМА СВОГ МАЛОГ ПРИНЦА

Говорити о себи увек је незахвално и ја нећу вечерас говорити о томе шта сам радио, шта радим, јер сматрам да о човеку увек боље говоре дела које остави за собом. Данас смо говорили овде у Херцег Новом, на округлом столу, о кризи читања. Чињеница је да је књига све више, а читалаца све мање, али ја вјерујем у суд читалаца да могу препознати квалитет и да се на неки начин могу окренути том квалитету. Дужан сам да се захвалим људима са Трга од књиге који су се сетили да ме позову, јер иако сам потекао са ових простора и иако сам члан Удружења књижевника Црне Горе никада ме нису позвали на неко књижевно вече у Црној Гори, мада мислим да сам написао један од можда најлепших романа о Цетињу, Мојковцу, Херцег Новом, смјештајући неку

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

радњу у те просторе Вријеме је мудрије од човека и оно на неки начин слаже по свом принципу неку правду и неправду. Неки пут се изгледа ипак мора проћи и временом се тим путем долази. Мене за овај простор вежу неке друге успомене, а то су успомене из мог раног детињства, јер је моја рођена тетка живела неколико улаза низ ову улицу која се стрмоглављује доле ка мору па сам ја неке своје најраније године детињства, своје животне биографије, везивао за Херцег Нови. И моја слабост према Херцег Новом, као граду који улази у сферу градова које ја заиста волим је остала до дана данашњег. И посебно ми је драго што се баш на овоме месту одржава сусрет са писцима, са књигом, са уметношћу. Тај непосредни сусрет писаца и читалаца који се на крају заврши сусретом са књигама, јер овде су своје најбоље и највредније књиге изложили наши понајбољи издавачи.

Нешто што можда не знате, 80-тих година прошлог века када се појавио Желидраг Никчевић као критичар на црногорском књижевном небу то је била једна права критичарска револуција. Он је био први критичар који је проговорио без имало страха и бојазни, слободно, отворено, моћно. Када сам се први пут срео са његовим текстовима, ја сам замишљао да је то неки човек који има најмање 60 година и једно огромно искуство иза себе јер ме фасцинирао његов начин писања, његова храброст. Он једноставно није подлегао никаквим утисцима са стране, већ је говорио оно што проживљава срце и нерви, оно што је он заиста мислио. Ту бих поменуо још Гојка Божовића, младог књижевног критичара и доајена наше културне сцене, проф. др Ратка Божовића.

Увек се сетим једне Андрићеве мисли - не постоји прошло, постоји вечито ново које се обликује из .... прошлог. Неке књиге остављају на наше животе неизбрисиве трагове. Једна од тих књига је и Мали принц, али ја нисам желео да правим реплику Малог принца, јер нешто што је скоро савршено не можете реплицирати, нити ми је падало на памет да ја правим причу која би била на неки начин наставак приче о Малом принцу. То није та прича. Ја сам желео из неке друге визуре, из неког другог времена, да видим шта би се дешавало. То није тај Мали принц, јер он је парадигма доброте, неискварености и такав он траје кроз време. иако је једна књига опстала до дана данашњег и ко зна колико ће још трајати, желео сам да на нека питања које сам ја постављао и себи и другима, а која су остала без одговора, одговорим. Остала су нека вечна питања на које није ни Егзипери није дао одговоре, јер можда одговор није препознао питање или питање није препознало одговор. тако сам и ја та вечита људска питања, то трагање за срећом, љубављу, ту чежњу, нешто што је племенитије и значајније од свега што човјека прати током његовог живота, а прате га и многе друге ствари које не заслужују ни помена, али су доминантније од чистих емоција. И онда сам једноставно ту структуру приче сместио у помало ванвременску димензију, јер за Малог принца који има у залеђу вечност, време не представља никакав значај. Ја сам правио књигу тако да свако од нас може имати Малог принца. Поставља се питање да ли је овај Велики принц у ствари онај Мали принц који је у међувремену одрастао. Има једна игра од почетка до краја књиге. Ја сам желео да направим књигу која ће на неки начин бити

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

блиска неком савршенству, да где год је отворите да не постоји ниједна једина страница која није незанимљива и у којој ћете ако отворите било коју страницу пронаћи себе или неко своје питање. Циљ ми је био да ову књигу препоручим млађима. Ова књига је ишла на проверу код људи разних старосних доби и оцене су за мене биле веома повољне, односно за књигу. Јер оног тренутка када се књига одвоји од аутора то је велика срећа за аутора али још већа за саму књигу. Ја се надам да ће се ова књига од мене апсолутно одвојити. Постоји увек неколико књига које писац остави за собом и иза којих би писац увек стао. Ја бих заиста стао иза ове књиге и топло бих је препоручио за читање, посебно младим људима.

Има још један сегмент који сам уткао у ову вечну причу, причу о сновима, надама - има једно 15-ак јако лепих љубавних писама које Велики принц пише својој Госпи док је сам међу звездама и за које пита шта да ради са њима и добија одговор да их баци у космос јер нема сигурнијег поштанског сандучета од космоса. Млади људи можда и не знају да постоје предивна писма, љубавна и да се на другачији начин може успоставити комуникација између различитих полова, захваљујући тој писаној, лепој, сажетој речи. Да није то само нека порука путем мобилног телефона, на неком твитеру или фејсбуку, она не може имати ону лепоту коју може имати нека промишљена реч која одражава ону чисту емоцију. Ова књига већ неко време живи и ја ћу вам открити једну малу тајну, ја сам 2004. године објавио исту ову књигу под називом који сад носи, наравно она је сада дорађена, а тада сам је објавио под псеудонимом, измишљајући биографију, измишљајући све у тој књизи, чак и критику, и та је књига продата у рекордном року за свега месец дана. Добила је сјајне критике по новинама, људи су мислили да је то неки енглески писац.

Данас свако може да постане писац, свако може да напише књигу, али не може свако да буде уметник...

САСВИМ СКРОМНИ ДАРОВИ / Угљеша Шајтинац

(Говоре: Угљеша Шајтинац и Гојко Божовић, уредник ИП Архипелаг)

Гојко Божовић:

ГЛАС НОВЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ

У роману „Сасвим скромни дарови“ објављен је редак и изузетан дар савремене српске књижевности. Одавно се није догодило да један исти писац у две своје књиге, у два различита жанра, за само неколико година, заправо буде глас једне нове генерације, једног новог виђења света. Једнога потпуно новог разумевања света са свим особеностима које он има, са свим драмама, социјалним, личним и породичним, историјским...

Он је то успео пре свега својом драмом „Hudersfeld“, која је пре неколико година освојила позоришне сцене, заправо изразила нови дух младих људи суочених са историјским и социјалним удесима, да би сада у роману „Сасвим скромни дарови“, непогрешиво препознао дух свога времена. Ми у његовим књигама можемо да видимо какво је то време које проживљавамо, можемо да видимо врло јасно и снажно сугерисано какве све последице остају на човеку без обзира да ли он живи у Србији нашег времена или Америци нашег времена. Обе стране те приче, обе стране тог глобалног села и света препознају се у роману „Сасвим скромни дарови.“ Да би успео у невеликом броју страна овога романа да сажме целину ове приче Угљеша Шајтинац је употребио један обичан концепт, једно обично решење. Наиме он је свој роман написао као низ и-мејлова. Нико више не пише класична писма, класична писма би била преспора да би изразила драму нашег времена. Данас сви пишу и-мејлове, са све мање посвећености, заправо ти и-мејлови као да не долазе до нас упућених, али два брата која се појављују као главни ликови романа размењују мејлове у којима све варнички. Један живи у Банату у Зрењанину, други живи у Америци, час у Њујорку, час у Чикагу и тај живот је привремен. И један и други осећају ту привременост и несигурност властитог живота. И то их тера на једну интезивну преписку мејловима. Електронска преписка им омогућава да они сву ту силу својих страхова, драма, свакодневних трагедија, асоцијација, личних и колективних сећања, упакују у тим писмима које пишу са таквом страшћу какве данас у савременом писму више заправо нема. Та страст коју показују, и брат који живи у Србији и онај који живи у Америци, омогућава један снажан интезитет који струји између њих. Некада су та писма дуга, некада веома кратка, свега неколико речи, свеједно она показују пуноћу, снагу, интезитет, она показују потребу за обновом њиховог гласа. Дописујући се преко океана, разговарајући, ова два брата заправо показују да им је потребно сведочанство, најпре пред собом, потом и пред другима, о томе шта се догодило последњих десет година њиховог живота. У томе заправо долазимо до праве теме овога романа. Социјална основа та два брата је заправо неупоредива. Један брат живи у Америци, он је успешан драмски писац и то га је довело у Америку. Он је на прагу свога животног успеха. Други брат је губитник транзиције. Не само што живи у Србији него што је читаво транзиционо померање њега довело на руб егзистенцијалног опстанка. На први поглед његова позиција јесте губитничка али нам Угљеша Шајтинац показује нешто што јесте аутентично осећање и разумевање нашег времена. Он заправо показује да данас нико није у потпуности задовољан својим животом. И то незадовољство је дио нашег модерног живота. И ту не утиче да ли човек живи у Њујорку или Зрењанину, или неком другом месту на свету, сам покуша то незадовољство платити животом, оним што је учинио, оним што је намеравао, оним што жели да учини са својим животом и са светом, та осећања интезивног незадовољства јесте она сила која кључа у роману Угљеше Шајтинца, јесте сила која обликује њихов свет и која ће наставити да варнички све до онога часа када два брата замене своја места и одједном као да су променили властите животе.

У роману Угљеше Шајтинца видимо веома популарну причу, видимо обичне реминисценције на породичну историју, која допире до њих кроз књиге и кроз приче. Историја има важно место у овом роману и кроз личну димензију, али кроз димензију опште историје, која се таложи и која се приповедачки запошљава у писмима у роману Сасвим скромни дарови. Кроз читав низ асоцијација, отворених дијалога... Приповедајући о врло узбудљиво, раскошно, снажно језиком који одговара и самој теми и његовим јунацима Угљеша Шајтинац је покренуо још једну тему модерне књижевности. Он нам заправо не говори само да су те велике приче испричане, да су велике приче потрошиле властити смисао, него нам он казује у овом роману, велике похвале вредностима породичног живота. Он нам говори да те вредности човек може да негује у сваком тренутку, на сваком месту, било где да се налази, без обзира какав начин живота води. Он нам заправо говори да само човек који је сигуран у заједницу, који је остварен негде дубоко у себи, остварен пред самим собом, може да буде солидан у дијалогу са другима, може да буде добар грађанин, добар пријатељ. Значи само неко ко верује у те праве вредности, ко верује да скромност јесте врлина, а не мана, само такав човек може да буде солидаран и да оно незадовољство које постоји у њему може да преточи у вредност и то је чињеница коју нам је Угљеша Шајтинац подарио у овом роману „Сасвим скромни дарови“.

27. 07. (петак)

Програми за дјецу

ЗАБАВНО-КЊИЖЕВНИ ПРОГРАМ „СЛАНЕ ПЈЕСМЕ“ / Дејан Ђоновић

ЛУЦКАСТИ КЛОВНОВИ: позоришна представа за дјецу

„Ја сам увијек задовољан кад сам на 'Тргу од књиге' а посебно што је на овом сајму осмишљен посебан програм посвећен дјечи. То је прави потез организатора. Дјеци пружити прилику да се друже са поезијом, прозом, глумцима, позориштем... И дјеца видим уживају јер и њима недостаје комуникације, попуте ове коју остварујемо на дивном тргу, на Белависти, уз цркву Св Арханђела Михаила, под овореним небом, које је вечерас добило неку посебну боју...

Драго ми је и што је на 'Тргу од књиге' наступио врсни, један од најбољих пјесника за дјецу у Србији, Тоде Николетић, овог пута у улози глумца. Он је заједно са пјесникињом из Крушевца, Александром Лукић одиграо представу 'Луцкасти кловнови'... Тако су вечерас овдје пјесници постали глумци, глумци су били пјесници, и сви су остали у једном стваралачком клупку чији крај и почетак држе дјеца, тако да почетка и краја нема...

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Дјеца су увијек дивна и искрена публика. Оно што им се допадне срдачно награде, оно што не воле покажу, устану и оду. Мислим да би и старији могли да се угледају на ту искреност...“ каже Дејан Ђоновић.

Занимљив је податак да су „Слане пјесме“ Дејана Ђоновића објављене у значајном тиражу од хиљаду примјерака. На Тргу од књиге продати су последњи примјерци првог издања Тако је живот књиге намјењене дјечи настављен на хиљаду нових адреса.

У програму су учествовала дјеца из Херцег-Новог и Котора као и чланови херцегновског КСД „Диано“.

ИЗЛОЖБА САВРЕМЕНА КАНАДСКА КЊИЖЕВНОСТ

Амбасадор Канаде у Србији и Црној Гори, Њ. Е. Роман Вашчук

КОНТИНУИТЕТ ДОБРЕ САРАДЊЕ

Радујем се што је сарадња између општине Херцег Нови и Амбасаде Канаде настављена. Изузетно ми је драго што ће ове године канадска књижевност бити представљена на херцегновском Тргу од књиге, манифестацији која већ десет година за редом успешно представља писце и књиге, како домаћих аутора, тако и из читавог света. Неки до вас ће се сетити да је пре осам година у оквиру Дана Канаде у Херцег Новом управо на овом месту промовисана Путујућа изложба канадских књига у сарадњи са Градском библиотеком у Херцег Новом, као и неколико канадских уметничких изложби у сарадњи са Галеријом „Јосип Бепо Бенковић“.

Пред вама се налазе канадски наслови у преводу који су објављени последњих неколико година. То је само један део од до сада већ преко двестотине наслова који су преведени на српски језик у последњих десет година. Многи од ових преводачких подухвата су подржани од стране канадског Савета за уметност (Canada Council for the Arts) и то подједнако заступљено у преводу са оба званична језика у Канади, са енглеског и француског.

У оквиру ове поставке видећете и канадске књиге за децу и омладину на енглеском и француском језику, а које по квалитету како писане речи за овај узраст, тако и по оригиналности илустрација спадају у водеће у књижевности овог жанра у свету.

Ове књиге ће након завршетка изложбе употпунити фондус херцегновске Библиотеке као донација Амбасаде Канаде. Надам се да ће вас ови наслови заинтересовати да се ближе упознате са идентитетом канадске књижевности која садржи и дела великих

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

писаца-лауреата бројних међународних књижевних награда, као што су: Маргарет Атвуд, Мајкл Ондатје, Керол Шилдс, Алис Манро, Наим Катан, Јинг Чен, Ким Туј Ли. Овај књижевни мозаик употпуњују и писци са ових простора, као што су Давид Албахари, Владимир Тасић, Негован Рајић и Љубица Миличевић.

САВРЕМЕНА КАНДАСКА КЊИЖЕВНОСТ /промоција

Роман Вашчук, амбасадор Канаде у Србији и Црној Гори

КАНАДА ЈЕ СВИЈЕТ У МАЛОМ И ЗЕМЉА ПАСИОНИРАНИХ ЧИТАЛАЦА

Није случајно да је толики број Канађана стекао светску славу. Посао писца је да приказује свет, а Канада је свет у малом. Историјски гледано, дом енглеске и француске културе, Канада је данас земља са највећом културном различитошћу на свету. Људи из свих делова света су у правом смислу суседи. Њихове разлике се поштују, а њихове историје су добродошле као прилог причи у којој се открива нација у мојој земљи, Канади, где се цео свет осећа као код куће.

Канађани су пасионирани читаоци. Сваке године, преко 600 издавачких кућа издаје око 16.000 нових наслова. Newsweek је недавно прогласио Канаду за земљу која на најбољи начин одгаја писце.

Заинтересовано домаће тржиште и јака подршка владе омогућава писцима и издавачима да се упусте у књижевне ризике и изађу из оквира које поставља тржиште на коме владају најбоље продаване књиге.

Канада је плодно тле за развој мишљења. Земља која прихвата разлике, поштује писце и пружа подстрек издавачима. Резултат је богатство и различитост књижевног талента захваљујући јединственом културном мозаику људи који су се у Канаду доселили, а који не може да се пореди ни са једном другом земљом у свету. Наше богатство се огледа и у стварању на оба званична језика, енглеском и француском, али и на језицима земаља из којих наши писци оригинално потичу.

Олгица Маринковић, шеф Одељења за културну сарадњу Амбасаде Канаде

Најзаслужнији за тако велико интересовање за канадску књижевност, пре бих рекла промотери канадске књижевности јесу професори књижевности на универзитетима који су открили у једном делу своје каријере и канадску књижевност и изизетно ми је драго што је вечерас са нама проф. др Весна Лопичић, проректор Универзитета у Нишу и иначе канадиста, професор канадске књижевности, коју ћу замолити да нам нешто каже

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

о том утицају канадске књижевности, зашто канадска књижевност у њеним студијама, предавањима и докторској дисертацији.

Проф. др Весна Лопичић

Можемо канадској књижевности прићи из најразличитијих углова, зато што је Канада једна велика и разноврсна земља и наравно да се све то одражава у канадској књижевности. Оно што је тренутно веома актуелно у Канади је то наравно имигрантска књижевност зато што је Канада веома привлачна земља за имигранте из разних делова света који између осталог почињу и да стварају у Канади. То је један угао гледања, једна страна историје канадске књижевности. Са друге стране, можемо да се вратимо у канадску прошлост и да можда пратимо канадску књижевност из угла староседелачких народа, који су били ту још много пре него што су дошли први бели досељеници из Европе. Канадска књижевност се код нас доста преводи, али што се тиче тог аспекта-староседелачке књижевности мислим да има још доста тога што може да се ради, а то је књижевност која је веома интересантна и пар тих романа који су преведени код нас су заиста фасцинантни. Међутим, оно што је доминантно јесте књижевност првих досељеника, англофоних и франкофоних у највећој мери, која је и преовладала у Канади и која се данас препознаје као канадска књижевност. Како је то отприлике текло, само освајање Канаде, од открића Северноамеричког континента, па преко првих истраживача, трапера, ловаца на разна блага до оних који су почели Канаду да доживљавају својим новим домом, без неке намере да се враћају поново у Европу. И управо због тих досељеника, нарочите после рата за независност у Америци, Канада коначно добија једно језгро које се полако развија у канадску нацију. Те 1867. године Канада постаје и држава. Канадска књижевност прати тај историјски развој канадске државе тако да имамо на почетку те прве досељенике који покушавају да се некако снађу у новом окружењу, које је било веома различито у односу на Европу, из које су дошли. То су били прво Французи, а затим Енглези, Шкоти и Ирци који су почели да долазе у Канаду, били су изненађени огромним просторима на које су наишли у Канади. Канада је и данас највећа земља на свету, са најдужом границом, то је граница између Америке и Канаде, значи та огромна просторства када је Канада била прекривена огромним шумама, и непробродивим рекама, то је нешто што је оставило дубок траг на психу првих досељеника. Генерално, клима је била неочекивана и сувише хладна, тако да је она представљала велики изазов за преживљавање за породице које су почеле да долазе да би остале у Канади. Услови за живот били су такви да ти људи нису имали много времена да размишљају о некаквом књижевном стваралаштву и тај се период сматра некаквим епским периодом у канадској историји. То је једноставно била борба за егзистенцију. То је оставило дубок траг у психи канадског народа и то је нешто што Нортон Трајб чувени канадски књижевни критичар зове менталитетом гарнизона.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Наиме он сматра да је канадски народ себе доживљавао као угроженог. Ти први досељеници нису имали осећај слободе, сигурности у том новом окружењу тако да су осећали да су угрожени свиме што их је окруживало. Маргарет Етвуд, као једна од највећих канадских књижевница, тренутно такође препознаје тај проблем, само налази друго име. Она сматра да се канадски менталитет карактерише том неком парадигмом жртве. То су били ти почеци канадске књижевности која је онда након тих епских почетака почела да се развија од првих неких записа, преко прича о животињама, преко анегдота у којима човек успева да савлада ту природу, окрутну која га окружује, до првих озбиљнијих дела која се јављају баш у време када Канада постаје и нација 1867. године. Постоји неко убеђење да је потребно 150 година да један народ након оснивања sazре довољно да почне да ствара препознатљиву канадску књижевност. Тај период отприлике јесте управо овај тренутак који је сада тако да се то потврђује и оним што је Канада успела да створи. Значи, канадска књижевност у последњих неколико деценија доживљава огроман процват, она коначно постаје препознатљива као канадска књижевност. Врло дуго је Америка својатала канадске ауторе. Америка као велики и једини сусед Канаде у суштини прождире оно што Канада креативно ствара и постојала је велика опасност да се канадска књижевност утопи у америчку књижевност. На срећу то се није догодило, тако да имамо сада канадску књижевност која је прелепа, ја то говорим из личног искуства, као особа која се бави и интезивно чита канадске ауторе, али видим и по својим пријатељима којима дајем књиге које добављам из Канаде и они ми кажу да некако када узму књигу и када не знају да је канадски аутор сада већ осећају да ту има нешто препознатљиво канадско у самом стилу те књижевности. Канадска књижевност тренутно има велики број врло добрих аутора. Роман је наравно форма која карактерише наше модерно време, али оно што је специфично за Канаду јесте кратка прича. Значи канадска књижевност је почела са кратком причом и сваки велики канадски писац и даље пише кратку причу. Након тога долази поезија коју је у великој мери промовисала Маргарет Етвуд, то је једна од првих песникиња у Канади која је јавно признала да је песникиња. То је било средином 20. века када на наше изненађење још увек, није било тако лако жени у Канади да дозволи себи тај луксуз да буде писац, односно песник. То се није сматрало пристojним занимањем тако да је Маргарет Етвуд на неки начин утрла пут многим другим писцима, нарочито женама у Канади. После те кратке приче, поезије почиње процват и романа у Канади тако да тренутно ово о чему вечерас говоримо то је преводна књижевност, значи код нас је преведено преко 200 наслова канадске књижевности. То није само због тога што Канада подржава такве пројекте него зато што је то заиста вредна књижевност и што наши издавачи препознају вредна дела и желе да их учине доступнима нашој публици.

Зоран Хамовић:

ПИСЦИ ЖИВЕ У ЈЕЗИКУ

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Моја авантура у едицији „Грал“ је управо била књижевно-истраживачка. Полазио сам увек од тога да је дом сваког писца пре свега језик. То је једина и најозбиљнија његова домовина. Сви ми врло добро знамо да сваки од писаца може и најбоље ствара заправо пишући на сопственом језику. Међутим, глобализација је учинила нешто што ми свакодневно често озбиљно осуђујемо, чега се заправо плашимо, и долазимо у једну врсту замке да помислимо да уметност не може постојати, посебно не књижевност, ако је ускраћена за свој природни амбијент. А онда долазимо и до оне тачке када говоримо и о уметности превода. И долазимо и до још нечега...А то је начин на који писац пише када се пресељава у други језик. Шта је оно што он може и како може да реагује у једној другачијој не само језичкој средини него у једном сасвим другачијем амбијенту. Да ли он доживљава једну врсту књижевног лома, како се тај лом показује у његовом делу? То је мени била врло интересантна и привлачна авантура у којој сам био у едицији Грал тражећи заправо писце који су прелазили из сопственог језика у други језик, који су прелазили у другу средину и који су започињали, не само нову биографију, своју животну, већ и књижевну. Врло је занимљиво кад изговоримо Јинг Чен, или Љубица Милићевић, која је преведена са француског језика на српски, или Аки Шимазаки. То су различита имена која станују у књижевном смислу на истом месту. Они сви живе у француском језику. Њихове теме су оно што је можда изазавало понајвише пажње зато што је то можда онај процес у коме неко носећи као Ким Туи на пример, преносећи и филтрирајући свој живот, као што су некад трговци преносили свилену бубу у Трст. Тако и сви ови писци када долазе у Канаду понесу то што је најблагодотворније, то што је језгро књижевног стварања, понесу са собом и долазе у другу средину. То је оно што је чинило Канаду моћном у књижевном смислу, што је ослободило једну врсту изврности која је плод различитости. И то је оно што је интересантно за нас који ту врсту искуства у довољној мери немамо, или немамо напросто животни амбијент за такве разлоге. Ја нећу говорити о књигама, најбоље је да их читате, да имате једну врсту благотворног поређења са оним што се пише овде.

Морам да нагласим да разлог за стварање озбиљне везе са канадском литературом јесу управо и наши људи. Ја имам ту слободу да кажем да ми заправо вечерас не говоримо о канадској, него о нашој-канадској књижевности, јер канадску књижевност данас чине и изврсни писци који су отишли одавде, и који сада пишу на језику тамо где они живе - или енглеском или француском. Споменути су почев од Негована Рајића, који је можда родоначелник књижевног стварања и овде и тамо, затим Давид Албахари, са светском славом, Драган Тодоровић, који је исто тако познат и као новинар и као писац, Владимир Тасић... Имамо и другог Владимира који се уселава у Канаду као што је Владимир Матијевић, али преко превода. И сад долазимо до оне најважније тачке. До сусрета две културе, коју смо ми, заправо успостављајући ову врсту контаката, са Канадом преко аутора који су овде, долазимо до оне тачке, успостављајући ту врсту везе, негујемо књижевну размену у којој наши писци сада бивају у Канади видљиви. То су нпр. Владан Матијевић, Басара и низ других аутора који су преведени и на француски и на енглески језик. То је оно што је највећи капитал који смо учинили током

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

протеклих десет година, видећи да је на нашој страни преко 200 књига преведено на српски језик.

Дакле, канадска литература је видљива овде код нас, а у Канади се такође трудимо да многи наши писци буду видљиви и на енглеском и француском језику. То је за наше писце веома важно, не само у Канади него широм света, зато што су они онда видљиви и за превођење и на друге језике. И од тога имамо веома велику корист као литература која је мала, по свом обиму, али не по свом значају који још увек није напросто, у довољној мери препознат. Не могу, а да не скренем вашу пажњу на то да је овде у више наврата изречено како се Канада стара о својим писцима. И то је био један од веома важних узрока наше фасцинације, односно одобравања, како се подстиче издаваштво, и како се шири утицај канадске литературе и како благотворно делује и на друге литературе, како се преводи на друге језике.

Србија је заузела веома важно место у том превођењу и дала прилику не само ширем читатељству, већ и нашим писцима једну врсту увида на све оно што се ствара у Канади и чини ми се да је то одиграло врло важну улогу, а то се може прочитати и из онога када наши писци говоре о својим колегама из Канаде. Имали смо изузетно добро присуство канадске литературе и на Сајму књига у Београду када се Канада представила са великим бројем својих писаца али оно што је још већи капитал од самог појављивања на том сајму јесте чињеница да сваке године имамо прилику да угостимо нове писце, нове наслове, да говоримо о ономе што се ствара у Канади и исто тако и ми сами смо имали прилику да више пута боравимо у Канади и то пре свега на сајму у Квебеку, али исто тако и у Торонту и Монтреалу.

На тај начин остварили смо једну врсту важне мисије у размени литературе и створили услове за добру сарадњу и надам се да ће и херцеговачки Трг пјесника угостити сваке године још више писаца из Канаде и да ће писци из Херцег Новог и Црне Горе такође бити гости у Квебеку и Торонту.

Зоран Живковић:

КУЛТУРА ЈЕ КОМУНИКАЦИЈА

Ову декаду Трг од књиге завршава једним иностраним програмом који је мени посебно драг, вредан и значајан и који потврђује најсажетију дефиницију културе, најкраћу али рекао бих и најсадржајнију - култура је комуникација. Гостовање Канаде на 10. Тргу од књиге на неки начин показује да културна сарадња и културне везе могу бити подстицај и за много ширу сарадњу. Ту је култура у мисији и свог народа и народа који сарађују на основу културе. А није случајно да је Канада баш вечерас и баш овде у Херцег Новом. Одређене различитости су и више него јасне. Али шта је слично. И овај простор који због свог медитеранског префикса, где су небо, море и земља најближе и најбрже повезани. Медитеран је увек био осматрачница народа и не само тог народа

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

који се налази овде према другима, него и других према овом свету. Медитеран је имао пре свега, као основни садржај ту дефиницију културе да је она пре свега комуникација. Када говоримо о Канади било где у Србији и Црној Гори морамо се присетити ових година које још увек осећамо као последице, биле су то године када је нестала заједничка држава. У тим годинама Канађани који су били пристни на овим просторима, па чак и као војници, заслужили су да их помињемо по оном чувеном Његошовом стиху - да пожали ка' да је помогао. Управо у тим годинама Канада је постала у култури ове земље, мислим на Србију и Црну Гору, а амбасадор Вашчук је нерезидентни амбасадор и у Македонији, својеврсно охрабрење за нас који смо се у једном тренутку нашли без комуникације и тај пламсај Канаде, биј је заиста једно значајно охрабрење за нашу културу и људе који се баве културом.

Ваштинећи те везе и ја сам био једном у прилици да говорим на сајму у Квебеку и тада сам подсетио присутне да данас лауреати Нинове награде не живе у градовима - незаслужено назване српске провинције-градовима као што су Краљево и Чачак, већ и у канадским градовима, као што су Калгари, где је био Давид Албахари, Фредрингтон, где и данас живи Владимир Тасић, или Торонто, у коме је до скоро живео велики маг илустрације књиге наш Петричић који се сада враћа, тако да је захваљујући ономе што је донео 21. век, наша култура била присутна у Канади.

У Канади живи онај свет који називамо нашом драгоценом дијаспором. То су људи које сам и ја тада сретао, и који туже и жале за својом некадашњом земљом али се и у тој земљи осећају угодно. Због једног специфичног искуства које сам ја видео у оним познатим документарним филмовима Мајкла Мура, ја сам г-дина Вашчука питао које су то суштинске разлике између Америке и Канаде, он је сажето одговорио - знате у Америци се све заснива на индивидуалном и на личном, а ми у Канади, из разних специфичних разлога, а ту можемо убројити и климу, ми знамо да можемо преживети само ако радимо заједно. И ако је књижевност незаменљива квинтесенција људског духа и ако је она специфична кристализација друштвене стварности, онда је канадско искуство врло значајно и за нас који још увек лечимо ране једног периода који је, ево, тек за нама.

28. 07. (субота)

БОКА 32: ЗБОРНИК РАДОВА ИЗ НАУКЕ, КУЛТУРЕ И УМЈЕТНОСТИ

Проф. др Злата Бојовић:

„БОКА“ НАДМАШУЈЕ ОЧЕКИВАЊА

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Часопис „Бока, зборник радова из науке, културе и умјетности“, који је покренула 1969. године група научних и културних радника, везаних за деловање Завичајног музеја у Херцег Новом, својим садржајем надмашује очекивања која имамо од једног годишњака овакве природе и представља веома значајно гласило научног деловања и рада и уметничког израза и ангажовања на територији Боке Которске током протекле четрдесет три године. Излазио је до 1988. године, када је дошло до десетогодишњег прекида; наставио је са излажењем 1999. године у окриљу Градске библиотеке и читаонице Херцег Нови.

Прошлости Боке Которске, најпре њеној посебности коју су одредили историјски услови од давнина је посвећивана пажња. Међутим, многобројни прилози били су најчешће расути по разним публикацијама, неки су били писани и пригодним поводима и често је њихов значај занемариван или остајао непримећен. Како не постоји још увек свеобухватна историја овог подручја, ни Херцег Новог ни Боке Которске у целини, разна истраживања осветљавала су појединачне теме, многе области остајале су по страни, недовољно познате, или непознате уопште, или делимично, често и недовољно стручно осветљене. Свесни тих празнина, које чекају да буду попуњене једном у некој обухватнијој историји Боке Которске, угледни научници и културни радници су дошли на идеју да покрену зборник, годишњак, који ће се на стручном нивоу бавити свим темама везаним за Боку Которску. Били су то чланови Редакционог одбора: један од најважнијих књижевних и културних историчара Боке, одлични познавалац архива и библиотека Славко Мијушковић, романиста, професор београдског универзитета Срђан Мусић, Марија Црнић-Пејовић, Илија Пушић, Велимир Радовић, Лазар Сеферовић. У основи „Бока“ је имала да надомести недостатак систематског истраживања и проучавања бокелских тема, претежно оних које су се тичале њене историје, књижевности, археологије, културе у даљој и ближој прошлости.

Ова концепција се временом развила, а у последњим годиштима свој садржај подигла на висок стручни и научни ниво. Посебна пажња је била окренута неистраженим подручјима а потом се систематски бавила представљањем једног по једног насеља, разним областима (од историје до фолклора и етнологије), а прилози су често прерасли у мале монографије. У њиховом збиру сада се могу кроз „Боку“ пратити историја, археологија, исељеништво, знамените личности, историја цркве и вере, културног живота, позоришта, поморства, градитељства, уметности итд. Уз тај прави, важни, условно речено „историјски“ слој, увек су, па и у овом броју, посебну драж чинили прилози о актуелним културолошким и другим темама, који уздижу свест о вредности овога града и читаве Боке.

Ново годиште „Боке“, које својим појављивањем додаје још један садржај овогодишњем сајму књига, у редакцији главног уредника г-дина Веселина Песторића и заменика г-ђе Невенке Митровић, који, заједно са целом редакцијом, под окриљем библиотеке са великим успехом из године у годину успевају да објаве годишњак, пред нама је са 16 студија и чланака. Они обухватају низ занимљивих и пажње вредних тема,

које, било да се баве прошлошћу или актуелним питањима, чак непосредно градским, у потпуности подржавају главну оријентацију – везаност за ово подручје.

Садржај „Боке“ уопште, од заснивања часописа, па и у овом годишту у основи има два круга тема. Први чине они који се односе на Херцег Нови, други на Боку Которску у целини.

Новљанским темама припада низ прилога. На првом месту, уводно културно-историјско осветљавање институције која је имала великог удела у просветном и хуманитарном раду, не само Херцег Новог и Боке, већ и у много ширем окружењу. То је веома вредни и за културну историју и историју школства у граду драгоцени прилог Марије Црнић-Пејовић о Женској занатској школи Кола српских сестара, који својим садржајем далеко надмашује само представљање рада ове школе и Кола. После многих истраживања, на основу сећања старих суграђана, на основу архивске грађе о тада веома популарном и ангажованом Колу српских сестара, реконструисала је тај важни период културног и друштвеног живота Херцег Новог. То није само историја Кола српских сестара и настојања да се женској деци пружи могућност да се школују и стекну економску сигурност већ је то и велика сума података и подсећања на живот у Херцег Новом између два светска рата, на многе значајне суграђане који су помагали хуманитарне акције овога друштва и школу, даровали своје куће и новац, на разним странама се залагали да унапреде живот младих, то је подсећање на десетине Новљанки које су биле посвећене том раду, који је био запажен и награђен високим признањем (орденом Светог Саве IV реда). Заслужује да овде буде поменут један од најзначајнијих Новљана тога времена, писац, педагошки радник и велики добротвор, аутор познате књиге Херцег Нови, историјске биљешке 1382-1797 (1924) који је своју кућу тестаментом оставио Колу српских сестара – Томо Крстов Поповић:

„Моју кућу овде у месту, под бројем 120 у којој станујем, а коју сам наслиједио од мога покојнога оца Крста Ђурова Поповића, са околном баштом и свијем осталијем земљиштем што јој припада остављам овдашњем хуманом и патриотском друштву „Колу српских сестара“ да се исто друштво смести у њу и употреби њезине просторије за свој хуманитарни рад...“ (13)

Више од факата и друштвене историје прилог Марије Црнић-Пејовић подсећа на време – кад су људи имали душу. Свима њима ово је један велики и искрени омаж. Непосредно се тематиком Херцег Новог баве прилози у којима се расветљавају нова виђења обновљених или први пут описаних споменика – о кули у Требесину, Бориса Илијанића, затим веома исцрпан истраживачки рад о двадесет стећака, којих је иначе у прошлости било у већем броју, сконцентрисаним у западним селима Херцег Новог, према херцеговачкој граници, Горана Комара, о једном од најлепших камених мостова-Владиничином мосту (или мосту Милашиновића) на Љутом потоку на Топлој, Оливере Доклестић, затим природњачким темама, о фауни Игалског залива, Јелене Никчевић која доноси резултате најновијих анализа из 2010. и 2011. године.

Други круг тема у овом броју „Боке“ посвећен је разним областима које се односе на цело подручје Боке Которске. Неколико је прилога од правог значаја за историју

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

књижевности и књижевног живота, који се умногоме преплитао са токовима историје. Са посебном занимљивошћу се прати, хронолошки најстаријим питањима посвећено, разматрање Љубе Мачића о двома легендама које постоје у народу о доносиоцу главе Светог Трипуна у Котор. Аутор доноси многе вести о популарности и о култу овога свеца, о местима на којима се све налазе његове мошти и издаваја, од других, две легенде које су мање познате, које су међусобно и сличне – по једној, која још живи у сећањима и народном приповедању у Грбљу, свечеву главу је, после предказања, донео Марин Утоловић, из Грбља (о томе је појединост забележена и на споменику његовог потомка), а по другој главу је донео которски трговац Матија Бобнасец. Обе су, без обзира на питање веродостојности, сведочанство у којој је мери у народу живео култ Светог Трипуна.

У центар пажње уводи Пераст Анита Мажибрадић у архивистичком прилогу о породици Буровић у Перасту. Богати мореполовци, власници кућа у Перасту и Котору, баштинници имања у Морињу, Бијелој и на другим местима одсликавају пресек друштвеног живота у малим градовима Боке током 17. и 18. века. Можемо додати, да су Буровићи од значаја за културни живот средине, да су се, по свему, у њиховим кућама сачувале најстарије збирке народне поезије у Боки Которској која је говорила о врлинама људи овога краја.

Такође је од занимљивости прилог Видосаве Голубовић о бедекеру Милоша Црњанског, већ и стога што је реч о великом писцу, а то је позната књижица Наше плаже на Јадрану, у којој је поред описа предела и места, Црњански забележио и низ запажања - о Херцег Новом.; „...ова варош, из чијих зидина цветају лимунови, нова је још, мада је стара и грађена 7 година пре Косова...“, „у њему је – прелази Црњански на непосредне импресије – летовање помешано са дивним воћем и рибарењем ноћу. Зими ту цвета ружа“; о Савини; „Дубрава око манастира лепа је као античко позориште под морем“, итд.

Још је ближе нашем времену документарни прилог Славе Стојковића који оживљава портрет једног од веома значајних историчара Боке, дон Ива Стјепчевића, несрећне судбине, човека који је посе рата ноћ проводио у затвору а дању на принудном раду у Которском архиву – све то поткрепљено дирљивим сећањима Дејана Медаковића и Душана Синдика, овог последњег забележених недавно. Уз њега је на најлепши начин оживео и лик другог знаменитог историчара старе Боке, сличне судбине – Риста Ковијанића. Уметности Боке посвећен је и рад Милене Мартиновић и Саше Крстичевић о конзервацији и рестаурацији бакрореза „крижни пут“ Цркве св. Николе у Прчању.

Ареалом Боке Которске баве се и аутори два прилога везаних за Тиват - Илија Лалошевић који пише о бившем Тиватском арсеналу који је имао битну стратешку улогу у једном периоду скорије историје и Зорице Чубровић која прати реконструкцију и обнову важног споменика културе који је дуго био готово недоступан – Црква Светог Ивана, Богишићи. Оба прилога су пропраћена вредним ликовним материјалом који употпуњава стручно испитивање основне материје. И иначе, зборник је технички веома добро опремљен а многобројни ликовни прилози доприносе свакако његовој вредности.

И овом, 32. свеском „Боке“ потврђује се мотивација њених покретача - да је вредност овако чуване историје, што је Бока Которска „у ономе што је зуб времена очувао подарила науци изванредне могућности да своја открића потврди, као и да са неких подигне вео тајанствености“.

Сваки од радова у овој књизи стварни је прилог науци, струци и културној историји или савременом актуелном настојању да се ревитализује и очува оно што су претходне генерације стварале и сваки расветљава још један део материјалног и духовног садржаја Боке Которске, што ову, 32. свеску „Боке“ сврстава у незаобилазну литературу завичајне историје а многим страницама и премашује те границе.

Зорица Чубровић:

ЧАСОПИС -РИЗНИЦА

Зорица Чубровић, осврнула се на радове који се односе на градитељско наслеђе, природну и културну баштину Боке, а чији је заједнички именитељ труд да се у складу са високим стручним и научним критеријумима оствари постојани квалитет и у ризницу, каквом се сматра овај угледни часопис, унесу нови, све богатији и разноврснији садржаји. Радовима дугогодишњих сарадника придружили су се прилози младих аутора чијим се првјенцима, широко отварају врата за посвећено бављење и спознају прошлости, културних и друштвених вриједности, рекла је Чубровић и радове представила редосљедом какав је у садржају самог зборника.

Рад под насловом „**Кула у Требесину**“ аутора Бориса Илијанића, архитекте из Херцег Новог обрађује историјску и архитектонску грађу која се односи на камену двоспратну, данас рушевну кулу у Требесину која је према мишљењу аутора изграђена у периоду између 1563. и 1620. године као „стражарска, капетанска кула са малом посадом, која је надгледала и осигуравала поменуто комуникацију, каравански пут према Херцеговини. У кули се становало, а кориштена је и као службени простор капетана / стражара“. Рад садржи драгоцену архитектонску и фотографску документацију грађевине као и предлог њене ревитализације за потребе данашњег власника. Уклопљена у модерни контекст, односно окружена савременим објектима данашњег времена, она ће изгубити једно од својих историјских својстава а које се тиче њеног односа према околини. Наиме, изгубиће се њена историјска силуета у којој се ова грађевина, подигнута на падини према Суторинском пољу, доживљавала као изоловани одбрамбени пункт.

Рад „**Црква св. Ивана, Богишићи**“, аутора Зорице Чубровић, архитекте конзерватора, посвећен је цркви св. Ивана у Богишићима (Кртоле, Тиват) чију сложену хронологију градње су показала архитектонска, археолошка и сликарско-конзерваторска истраживања предузета током 2004. године. Истраживања су претходила санационим и рестаураторским радовима. Пажњу стручне јавности црква св. Ивана у Богишићима привукла је убрзо након земљотреса, после открића фресака на дијелу срушеног јужног

зида. Том приликом, испод познијег малтера показале су се старије зидне слике чије испитивање је настављено након 2,5 деценије од њиховог откривања. Исходи предузетих истраживања заједно са проученим архивским подацима из Бискупског архива у Котору показују да су се историјске мијене које су се дешавале током стољећа на обалама Тиватског залива и у цијелој Боки одражавале и у бројним преградњама предузиманим на овој грађевини. Примијењени методолошки принципи у њеној рестаурацији као и брижљиво извођење радова допринијели су да се њена сложена и слојевита структура очува и истакне у највећој мјери.

Рад „**Културна баштина бившег Тиватског арсенала**“, аутора др Илије Лалошевића, архитекте конзерватора, посвећен је индустријском наслеђу Морнаричко-техничког ремонтног завода „Сава Ковачевић“ у Тивту. У уводу рада аутор је приказао његов настанак и развој а у дијелу „Градитељска баштина“ сажето и на прегледан начин представљене су грађевине, данас већ бившег, Арсенала, на чијем мјесту је током посљедњих година изграђен туристички комплекс комплекса „Порто Монтенегро“ са Марином за јахте. У трећем дијелу рада сажето је приказана и покретна културна баштина Арсенала у Тивту. Рад садржи и осврт на третман баштине у поступку претварања овог простора у туристички комплекс.

Рад „**Парк хотела БОКА у Херцег Новом**“ Милице Берберовић, пејзажног архитекте, обрађује вриједности култивисаног простора насталог почетком 20. вијека у средишњем дијелу Херцег Новог. Простор хотела „Бока“ је настао као резултанта позитивних настојања више истакнутих људи са почетка 20. вијека и успјешне симбиозе једног градитељског остварења из тог времена и уређеног парка, чије, нажалост, само далеке одјеке данас баштини овај град. Вриједности парка хотела Бока представљају веома крхку творевину која је нестанком хотела БОКА изгубила своју битну функционалну компоненту.

У којој форми ће наставити свој даљи живот питање је које поред носталгије непрекидно поставља овај простор.

Милица Берберовић је аутор и другог рада који се бави пејзажним вриједностима Херцег Новог и посвећен је палмама. Рад се зове „**Палме на подручју Херцег Новог**“ и обрађује типологију заступљених врста.

Текст „**Владичин мост (или мост Милашиновића)**“ аутора Оливере Доклестић, посвећен Владичином мосту на Љутом потоку на Топлој, је драгоцјен прилог познавању градитељског наслеђа Херцег Новог, будући да попуњава велику празнину у историографији о овом вриједном а веома занемареном здању. Изглед и стање моста моста документовано је фотографијама и цртежима. У тексту је наведена претпоставка да је мост саграђен у вријеме Француске власти, почетком 19. вијека.

Професор Анита Мажибрадић, архивиста Историјског архива у Котору, у пензији, у свом раду „**Буровићи из Пераста - породица и посједи у XVIII вијеку**“ посвећује пажњу документу из 1702. године, сачуваном у Судско-нотарским списима Которског архива, који се односи на подјелу имовине Вицка Буровића након његове смрти. Наиме, имовину коју чине кућа, кула, двориште, и врт у Перасту, затим брод, земљиште у

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Веригама, Бијелој, Ђурићима и Морињу - дијеле између себе његови синови Гргур, Иван и Антон. Документ, поред осталог, представља својеврсни инвентар непокретности и покретних добара једне од најистакнутијих и најстаријих племићких породица Пераста из којег је могуће сагледати начин њиховог живота и привређивања на почетку 18. вијека. Објелодањени подаци ће, надамо се, омогућити и да се са већом поузданошћу него што је то до сада био случај идентификују грађевине које су им припадале као и утврде многе до сада непознате чињенице везане како за њихов посјед у Перасту тако и за друге посједе ове породице који се пружају дуж обала Бококоторског залива.

У раду археолога Милијана Димитријевића из Београда **„О грчко-италској амфори из Роса у Боки Которској“** на методолошки узоран начин обрађена је амфора с краја 4. или почетка 3. вијека старе ере, пронађена под морем у Росама. Поријекло оваквих амфора, како је закључио аутор, су радионице Велике Грчке и Сицилије.

Конзерватори Милена Мартиновић и Саша Крстичевић из Народног музеја на Цетињу су у свом прилогу **„Конзервација и рестаурација бакрореза „Крижни пут“ из цркве св. Николе на Прчању“** приказали поступак којим је ова вриједна графичка збирка бакрореза, млетачког резбара Вагнера, из 1779. године, спасена од пропадања након чега је враћена на своје првобитно мјесто у цркви св. Николе.

У свом раду **„Три заштићене врсте мекушаца (mollusca) у Бококоторском заливу“** др Весна Мачић из Института за биологију мора у Котору, обрађује паластуре, пужеве бачваше и прстаце, три врсте мекушаца заштићене националном и међународном легислативом. Аутор Весна Мачић указује у свом раду да ови примјерци живог свијета Боке већ спадају у угрожене и ријетке врсте.

И на крају, представљам вам прилог Јелене Никчевић, дугогодишњег сарадника зборника БОКА, под насловом **„LOCUSTA MIGRATORIA CINERESCENS**

(LINNEUS 1758) на копненом делу Игалског залива“, који се односи на врсту инсекта чије је присуство на простору игалске плаже, заштићеног објекта природе забиљежено у најновијим истраживањима аутора. Овај инсект спада у ријетке ендемичне карактеристичне и угрожене врсте инсеката чије присуство је утврђено упркос негативном људском дјеловању које мијења природне карактеристике његовог станишта у оквиру заштићеног дијела Игалске обале.

10 ГОДИНА ТРГА ОД КЊИГЕ : 2003-2012.

ДИСКРЕТНО УКАЗИВАЊЕ НА ПРАВЕ ВРИЈЕДНОСТИ У ЛИТЕРАТУРИ И НАУЦИ

Невенка Митровић, директор херцеговске Градске библиотека говорећи о деценији постојања Трга од књиге истакла је да простор на којем се одржава Сајам, некада познат као Трг од соли данас баштини наљепшу репутацију мјеста за књигу и разговор.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Десет година трајања једне културне манифестације вјерујемо да је довољно ваљан разлог да се заједно кратко подсјетимо: које је писце, научнике, духовнике, преводиоце, књижевне критичаре, уреднике едиција, глумце, музичаре... у протеклих 10 година имала прилику да упозна херцеговска читалачка публика на Тргу од књиге; који су издавачи и књижари редовно, или повремено, излагали и представљали најбоља издања; ко је имао важан задатак да нађе пут до малих читалаца и приволи их на читање и који су угледни писци имали част да отворе херцеговски сајам? Истовремено, то је прилика да се Сајам сагледа свеобухватно и добију одговори: да ли је Сајам достигао постављене захтјеве: да ваљано промовише књигу и читање, утиче на развијање читалачког укуса, формирање критеријума, препознавање правих вриједности у мноштву лоше литературе и квази научних дјела и да обезбједи добру понуду издавачке продукције? Мишљења релевантних познавалаца литературе и издавачке продукције, као и бројних посјетилаца, који из вечери у вече, обилазе штандове издавача и прате програме, о вриједностима, али и недостацима Сајма, организатору ће бити важне смјернице за будуће конципирање Трга од књиге.

Тргу од књиге претходио је Сајам књига у Игалу, који је први пут организован 1994. године у парку Института „Др Симо Милошевић“. Мијењали су се организатори, име Сајма и концепција, али континуитет није нарушен. Сајам је из Игала у Херцег-Нови, на Трг Херцег-Стјепана измјештен 2003. године, а организацију су преузели: Општина Херцег-Нови, ЈУ Градска библиотека и читаоница Херцег-Нови, као носилац стручних послова, ЈУК Херцегфест и НВО Књижевна заједница Херцег-Нови. Трочлани Извршни одбор Сајма координира организацијом манифестације, коју реализује петнаестак посленика установа културе, а деветочлани Програмски савјет чине: писци, универзитетски професори, уредници издавачких кућа, књижевни критичари, иначе дугогодишњи сарадници и пријатељи Трга од књиге.

Средства за финансирање Сајма обезбјеђују се из Буџета Општине Херцег-Нови и мањим дијелом спонзорством.

Прес служба Сајма организује и води прес промоције и медијско представљање и припрема Билтене у штампаној и електронској форми, који према садржају, опсегу информација и форми, апсолутно превазилазе захтјеве билтена као периодичне публикације. Материјал је организован у три броја, укупно око сто страница и садржи све релевантне информације о Сајму. Најважнији прилози су интегрални текстови излагања учесника у програмима, а у електронској форми доступни су на web site-у Библиотеке.

Сајам је 2003. године добио званични назив Међународни сајам књига Трг од књиге, а упечатљив мурал, који је и знак препознавања манифестације од њеног оснивања, идејно је рјешење Бориса Вујовића, сликара из Херцег-Новог. У календару културних дешавања лјетње туристичке сезоне Трг од књиге добио је устаљени термин, 21-28. јул. Задња седмица јула јесте шпиц туристичке сезоне, посјећеност Сајма је веома добра, а концепција Трга од књиге осмишљена да буде значајан допринос културним

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

садржајима у укупној туристичкој понуди града. У прошлости је Херцег-Нови имао Трг од соли, а данас Трг Херцег Стјепана, због изузетно лијепог погледа назван Белависта, постаје препознатљив и као Трг од књиге. Неподијелена су мишљења да је најљепши градски трг идеално мјесто за књигу и разговор о књизи. Писац Горан Петровић, приликом гостовања рекао је: „Овај простор је леп и допада ми се што је Сајам назван Трг од књиге. Ја сам дуго и Београдски сајам доживљавао као трг од књиге. То су онда највећи тргови на свету, а свака књига заправо једна улица и у свакој од тих улица можете срести неке јунаке, или неку причу која се сакрила у корице неке књиге“.

Трг од књиге јесте комплексна манифестација културе, чију концепцију чине три сегмента: анимирање домаћих и страних издавача да учествују на Сајму, организовање вечерњих књижевних програма - представљање актуелних и најбољих наслова: лијепе књижевности и науке, књижевности за дјецу, дјела са завичајном тематиком и разноврсних културних програма, као што су: изложбе, концерти, поетско-музички програми, пројекције играних и документарних филмова, позоришне представе за дјецу и одрасле..., а у дневном термину прес промоције и организовање стручних скупова: округли сто, форум, конференција... Са посебном пажњом и одговорношћу осмишљава се програм свечаног отварања, којем претходи коктел добродошлице за госте, учеснике програма, издаваче, новинаре и пријатеље Трга од књиге.

У техничком смислу отежавајуће околности у организацији манифестације су: немогућност изнајмљивања сајамске опреме (штандови) у Црној Гори, а највећи број издавача долази из Србије и Републике српске, што подразумијева повећане трошкове за организаторе и учеснике.

Издавачи:

Насупрот сајмовима у окружењу, који нијесу успјели да заживе и остваре континуитет, Трг од књиге постао је исувише мал, јер и поред кризе која додатно

отежава ионако незавидан положај издавача, нијесмо у могућности да обезбиједимо мјесто и довољан простор свим заинтересованим издавачима. Стога је селекција неминовна, иако се Сајам са платоа поред Библиотеке проширио и на сам Трг Херцег Стјепана. Недостатак књига на страним језицима надомјешћују овлашћени дистрибутери најзначајнијих страних издавача Educational centre и IPS – са сједиштем у Подгорици. На Тргу од књиге, од његовог оснивања, излаже и пар књижара са врло добром понудом књига издавача који не излажу самостално, што на најбољи начин допуњује укупну сајамску понуду. До сада се на Сајму нашла издавачка продукција више од 150 издавача, који су излагали самостално или посредством овлашћених дистрибутера, редовно, или повремено. Аутори и издавачи из Боке Которске имају могућност да представе и продају своја издања на штанду Бокешко издаваштво.

Наш циљ јесте да се на штандовима нађе широк избор наслова, који ће задовољити различита интересовања и захтјеве читалачке публике, чак и оних најизбирљивијих посетилаца, власника вриједних и богатих приватних збирки.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Вечерњи програми су осмишљени да подстичу на читање, утичу на развијање читалачког укуса и формирање критеријума, препознавање правих вриједности у времену лоше литературе, шунда и писаца по сваку цијену. Намијењени су различитим категоријама посјетилаца, различитим интересовањима и захтјевима читалачке публике. Предлози за вечерње програме утемељени су на праћењу издавачке продукције и континуираном припремању прес клипинга у периоду између два Сајма, који обухвата: критике, приказе и рецензије из пера релевантних стручњака. То су углавном наслови који су завриједили пажњу критике, обиљежили издаваштво, или добили престижне награде, а критеријум при одабиру програма су: квалитет, разноврсност, актуелност и атрактивност.

Више је него импресиван попис имена: књижевника, научника, књижевних критичара, уредника издавачких кућа, преводилаца, духовника, завичајних аутора..., који су гостовали и говорили на Тргу од књиге као и наслова награђених престижним наградама.

Актуелност подразумијева представљање дјела публикованих углавном између два Сајма, са изузетком избора значајних старијих издања или наслова, који су из неког разлога пропуштени у претходном периоду, а сусрет са писцем програме чини атрактивним.

Трајно програмско опредјељење јесте и промоција завичајних тема, личности и аутора из Боке Которске. Представљени су бројни наслови из књижевности и науке, дјела историографског карактера, чији су аутори завичајни истраживачи.

Једно вече посвећујемо најмлађим посјетиоцима Сајма. Због њиховог узраста и термин почетка програма помјера се пола сата раније. Принцип који смо, у раду са дјецом, прихватили и којег се досљедно придржавамо јесте принцип да „дјеца треба књигу да заволе много раније него што им она постане принуда или обавеза.“ Програм је комбинација позоришне представе и музичко-сценског колажа, гостовање писаца за дјецу, а у програму наступају и њихови вршњаци, чланови плесних и фолклорних група, талентовани рецитатори, глумци и ученици Музичке школе. Наше искуство потврђује да је то најадекватнији и најпријемчивији начин да дјецу понудимо књигу кроз игру, сценски покрет, музику, уз уживање и разоноду. Ови програми су изузетно посјећени, што нас увјерава да су стотине дјеце до сада „први сусрет са књигом“ управо имали на Тргу од књиге.

У програмској шеми, када је то могуће, резервишемо термин за драмски програм: монодраму или дуодраму, мањих сценских захтјева. Изузетан доживљај биле су пројекције играних филмова снимљених према романима Бориса Акуњина, затим документарци Живка Николића и документарно-играни филм „У почетку беше реч“, Бошка Савковића и Вељка Топаловића.

Концерте на Тргу од књиге имали су: гитаристи Горан Кривокапић, Урош Дојчиновић, Данијел Церовић, Срђан Булатовић, Дарко Никчевић, Предраг Јанковић и Никола Вукчевић, клапа Стари капетан, Ансамбл Ренесанс, Колегијум музикум, Дуо гитара Булатовић – Никчевић и пријатељи (Давор Новак, Глигор Ђуричковић и Неда

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Паповић), а индивидуално су наступали: музичари, професори и ученици музичких школа из Херцег-Новог и Боке, класе и вокалне групе, плесни и фолклорни ансамбли.

И издавачи присутни на Сајму имају могућност да представе своја нова издања. До сада су у више наврата веома запажене промоције имали: Завод за уџбенике Србије, Службени лист СиЦГ, Паидеиа, Нолит, Клио, Архипелаг, Светигора, Лом, Арс либри, Бесједа, Задужбина „Петар Кочић“, Агора, Лагуна, Градска библиотека и читаоница Херцег-Нови, Народна књига Алфа, Унирекс, Либер, Логос и други. За оне којима нијесмо у могућности да обезбиједимо представљање у вечерњем програму, алтернатива су промоције у дневном термину у Читаоници Библиотеке.

Слогани, које са посебном пажњом бирамо, поруке су које афирмишу књигу и читање. Текст се штампа на позивницама, Билтенима и плакатима, који се налазе на ударним мјестима у граду и на ривијери. Тај текст водитељи у најавама програма понављају више пута, како би нашу поруку о значају књиге у животу човјека примио што већи број људи.

Концепција Сајма обухвата и сегмент пратећих програма: округли сто, форум, конференција, изложба. Ове године организовали смо двије изложбе књига: „50 најстаријих књига из фонда ЈУ Градска библиотека и читаоница Херцег-Нови“ и „Савремена канадска књижевност у преводу“ и округли сто на тему „Књига и читалац“. Плакете Трга од књиге додјељује трочлани жири. То су плакете за:

- Издавачки подухват године
- Најљепшу књигу
- Најбољу књигу за дјецу
- Најбољу едицију

Не желимо херцеговачки Трг од књиге поредити са великим, успјешним или мање успјешним сајмовима у окружењу, јер је он по мишљењу многих јединствен. Оно што га чини посебним јесте амбијент Старог града, добра понуда књига домаћих и страних издавача, поштовање високих вриједносних критеријума при избору и представљању актуелних и најбољих наслова лијепе књижевности и науке и посебно наше настојање да о књизи говоре најпозванији.

Трг од књиге јесте и наш одговор на изазове које информатичко доба поставља првенствено пред библиотеке, школе, издаваче и све који се баве културом.

Однос према књизи је индивидуалан, од равнодушности, развијене навике и потребе за читањем, до потпуне посвећености. Ријетки су они који попут Борхеса не могу замислити живот без књиге, или Бродског који је рекао да „Постоји и већи гријех од спаљивања књига, а то је не читати књиге“.

Вјерујемо да професионалан однос према књизи, знање, инвентивност и добра воља може код најмлађих, који тек ступају у свијет књиге, али и одраслих који књигу понекад занемарују, пробудити љубав према књизи и подстаћи на читање.

Тражити мјесто за књигу у животу човјека модерног доба, којем је наметнут брзи темпо живота, економска неизвјесност, агресивност моћних електронских медија, лака забава,

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

мноштво информација, а надасве хиперпродукција дјела тривијалне књижевности и квази научне књиге, јесте послање и Трга од књиге.

Упозорење Харолда Блуба о важности постојања орјентира за читаоца потврдила је и наша гошћа Јелена Чижова, добитница Руског Букера, која је у бесједи на отварању Сајма истакла да и у Русији „људи читају много и сматрају себе добрим читаоцима, а уствари читају лошу литературу. У тој ситуацији се дешава нешто необично, као да се затвара нешто у нашој свијести и више добра књига не може да се пробије до нас.“

У прилог чињеници о поражавајућем стању у вези са књигом и читањем парафразираћемо уводно излагање Г-дина Гојка Божовића на округлом столу „Књига и читање“.

„Данас у сваком европском друштву, укључујући и наше, човек може бити шта год пожели, а да не прочита ни једну једину књигу; дакле књига више није престижна, не формира јавне елите било које врсте...целокупни сектор субкултуре заправо је преузео област културе и некадашњи значај који је култура имала у формирању нових генерација, које су желеле да буду део јавне елите, формира заправо субкултура...Посебно је застрашујућа производња књига које у себи немају никакав културни капитал, „то су таблоиди у корицама књиге“.

Управо зато превасходна мисија Трга од књиге јесте дискретно, али непрестално указивање на праве вриједности у литератури и науци, формирање свијести о важности читања, неопходности „формирања јавне елите на читању“, што се доскора подразумијевало, односно изграђивање свијести, код младих читалаца да књига јесте темељна цивилизацијска вриједност, којој треба повратити статус симбола културног престижа.

Завршићемо са два, за нас важна мишљења, која доживљавамо као смјернице за будући рад и недвосмислену потврду да Сајам има будућност у којој ваља исправљати оно што није добро, али и да смо без сумње на добром путу.

Цитираћемо извод из веома афирмативног текста, Елен Кристин Молавер (директор обласне библиотеке за Море и Ромсдал – Норвешка), земље високог стандарда и високо развијеног библиотекарства, објављеног у Норвешкој, који у интегралном облику можете прочитати на site-у херцегновске библиотеке, а у којем се између осталог каже: „У току једне седмице у јулу у Херцег-Новом је сајам књига... Поподне и увече на тргу се одвијају многи културни програми, поред мале цркве... А ти програми имају импресиван ниво квалитета... Била сам очарана посебном атмосфером која из ноћи у ноћ влада на тргу, људима који читају књиге, читавим гомилама слушалаца... Овдје сам нашла мишљења о важности књиге и књижевности која су мене што долазим из богате Норвешке потакла на нов начин размишљања.“ Чини се да веће признање не би требало тражити.

Мишљење Горана Петровића забиљежено у анкети Сајма охрабрује и отклања недоумице о будућности Трга од књиге: „Колико сам видео Сајам се проширио и баш ми се допада. Изашао је још више на трг. Има много људи, што је врло важно. Неки само прошетају, а неки дођу да послушају програме, али све то као на сваком правом тргу.Ја

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

сваку овакву манифестацију доживљавам као празник, дешавала се она у Франкфурту, у Мексику, Паризу или Херцег-Новом, увек је то за мене са истом дозом узбуђења. Истина, може нешто да се поправи свуда, и да буде боље, и у Херцег-Новом, али и у Франкфурту. Ипак за мене је свака оваква манифестација оправдана, јер, сигуран сам да ће макар једно дете доћи овде први пут у сусрет са књигом и тиме оправдати сајам. Можете ли само да замислите шта ће то дете прочитати надаље? А овде је била семенка, на Тргу од књиге“.

ДОДЈЕЉИВАЊЕ ПЛАКЕТА ТРГА ОД КЊИГЕ 2012.

*Жири 10. Међународног сајма књига Трг од књиге који је радио у сасатву **Ратомир Ратко Павловић, Војислав Булатовић и Зоран Живковић** донио је су једногласну одлуку о додјели Плакета дјелима која по свом квалитету и по значају научног и умјетничког постигнућа, представљају изузетан напор издавача, уредника и писаца у периоду између два херцеговска Сајма књига.*

Плакета за дјечију књигу године додијељена је **Дејану Ђоновићу** за самостално ауторско и издавачко дјело под називом “Слане пјесме“.

Дејан Ђоновић је овим издањем које је по објављивању доживјело одличан одзив најмлађе публике, не само текстом, већ и његовим изузетним остварењем у продукцијском смислу, показао да у времену које није много наклоњено књизи, прегаоци из тзв. мањих средина, могу да остваре популарност и упечатљивост издања која су наизглед више примјерена срединама са богатом и дугом издавачком традицијом, стоји у образложењу жирија.

Плакета за најљепшу књигу жири је додијелио издавачким кућама Октоих из Подгорице и Штампар макарије из Београда за издање “Православни манастири у Црној Гори“ **Татјана Пејовић и Александар Ђиликов**.

Иако се ради о издању којеу текстуалном смислу није понудило одређене новине, већ је прије свега ријеч о књизи која на помало традиционалан начин афирмише црногорску културно историјску баштину, жири цијени да је цјелокупни ауторски тим одређеним рјешењима у ликовно графичком садржају и изгледу књиге, показао да је нужно перманентно прилагођавање савременим потребама у непрекидној интенцији и наше културно историјске баштине, саопштио је жири.

Плакета за најбољу едицију припала је **Издавачкој кући Орфеус** из Новог Сада за колекцију шест књига препјева енглеских и француских пјесника “Моји пјесници 1-6“ у препјеву **Милована Данојлића**, једног од најзначајних српских пјесника данашњице.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Данојлићеви препјев Бодлера, Јејтса, Паунда, Клодела и Бродског, потврђују познату максиму по којој се одређени језици и културе препознају и по дјелима највећих свјетских пјесника и писаца који су на те језике и преведени. Милован Данојлић је едицијом “Моји песници“ у издању новосадског Орфеуса, у српски језик и културу цјелокупног региона трајно увео неке од најзначајнијих западноевропских и америчких пјесника, образложио је жири.

Плакета за издавачки подухват године припала је **Издавачкој кући Архипелаг** из Београда, за издање **Александра Раковића** “Рок енд рол у Југославији 1956.- 1968.“.

Млади београдски историчар Александар Раковић је својим врло минуциозним истраживањем у овој књизи показао како је рок енд рол средином 50.-их година веома субверзивно дјеловао на тадашње југословенско друштво, да би након тог првог шока који је изазвао и код нас и у свијету постао незамјеливи, алтернативни културни модел у цјелокупном југословенском друштву. Ова књига историчара најмлађе генерације је по свом објављивању постала незаобилазан извор у проучавању културних и друштвених промјена некадашњег југословенског друштва, гласило је образложење жирија.

РИЈЕЧ НА ЗАТВАРАЊУ ТРГА ОД КЊИГЕ:

Владимир Жутковић, секретар Секретаријата за друштвене дјелатности

Вечерас осјећам вишеструко задовољство што сам овдје са вама. Прије свега што сам одрастао уз Трг од књиге и што видим да тај фестивал расте из године у годину и живи. Вјерујем и да један од навјећих наших умјетника у Херцег Новом, **Борис Боћо Вујовић**, када је осликао мурал на Тргу од књиге прије 10 година није вјеровао да ће овај фестивал толико расти. Дужност ми је да се зхвалим прије свега Општини Херцег Нови на челу са **Дејаном Мандићем**, нашим градоначелником која је и ове године пронашала снагу у овим тешким временима да подржи фестивал. Захваљујем се свим излагачима и свој господи који су учествовали у раду. Прије свега највише се захваљујем свима онима које ви не видите, а то су ноћни чувари и људи који носе и који раде за пултовима и новинари и сви они који овај фестивал чине великим. На крају желим свима нама да овај фестивал траје више деценија и да се зхвалим вама који чините овај фестивал живим, као што читалац чини књигу живом, па тако и публика сваки догађај чини живим, поручио је Жутковић.

ИЗЈАВЕ НАГРАЂЕНИХ НА „ТРГУ ОД КЊИГЕ“

Селимир Радуловић:

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Едиција „Моји песници“ обелодањује трагове путовања Милована Данојлића кроз пределе европског песништва. Она сведочи о једној веродостојној, старинској поетици превођења којом нам је аутор приближио врхове европског песништва истовремено дајући допринос расту и кретању савременог српског песништва.

Радујем се што је Жири сајма књига у Херцег Новом имао смисла да препозна и награди један изузетан стваралачко-преводиачки труд.

Дејан Ђоновић:

Књига „Слане пјесме“ била је номинована за неке регионалне књижевне награде и била је у најужем избору. На корак до неких награда била је и збирка „Одлична идеја“, па иако ја нисам „ловац на награде“ и не пишем због њих него зато што једноставно морам, пресрећан сам што је моја књига награђена баш у Херцег Новом, у мом граду и на овој манифестацији током које дјеца имају свој дан. Волио бих да има простора да им посветимо још више времена, јер дјеца то заслужују,

РАЗГОВОР НА „ТРГУ ОД КЊИГЕ“

Јелена Чижова, добитница руског «Букера»

НАЈВЕЋЕ ДОСТИГНУЋЕ КЊИЖЕВНОСТИ 20 ВИЈЕКА - РАЗУМИЈЕВАЊЕ ЖИВОТА

Јелена Чижова која је недавно отворила херцеговски Трг од књиге, позната је не само као добитница руског Букера за роман „Време жена“ већ и као особа која чврсто

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

вјерује да ће 21. век бити вијек жена. Каже да је „мушки посао рат, а женски живот“ на смо у свјетлу тог размишљања питали – хоће ли онда 21. вијек завршити без ратова али и какви су утисци о Херцег Новом и Тргу од књиге.

Град ми се веома допао, ја веома волим старе градове, у новим се одмах осјећам тужно, а ваш град ми је веома занимљив са тим уским улицима а посебан утисак на мене је оставила црква окружена палмама. Допао ми се и сајам и позитивно сам изненађена бројем издавача који су се појавили, а који говори да је ријеч о значајном сајму. Посебно сам одушевљена чињеницом да то организују библиотекарски, зато што су библиотекарски углавном људи предани књизи али не успевају увек да изведу то што су извеле ове заиста чудесне жене.

- Да ли ће заиста по вашем мишљењу 21. вијек бити вијек жена?

Не знам како је то у Европи, али захваљујући том трагичном 20. веку жене су у Русији постале заиста врло одговорне, врло веште, врло одлучне и ако треба нешто херојско да се уради то ће сасвим сигурно урадити жена.

- Ако је „мушки посао рат, а женски живот“, а 21. вијек буде вијек жена,, да ли ће онда он бити без ратова?

Ја у то верујем и требало би да тако буде. Али, гледајући мушкарце који су на власти имам утисак да се они понашају као да су деца, као да нико од њих нема више од 13 до 15 година и они се просто тако понашају; нема те одговорности која би омогућила такав живот.

Мислим да главна подела није у томе – мушко-женско, већ је та подела више историјска него по полу. То је у историјском сећању – на који начин човек који је дошао на власт оцењује догађаје из 20. века. Зато што данашња власт; председник који је на челу земље, сматра да је совјетско време било време које је било добро за Русију. То је оно што ми зовемо совјетским начином мишљења, совјетском свешћу и носилац такве свести може да буде мушкарац или жена – сасвим је свеједно. Зато ја чекам то време, и мислим да је прилично близу, када ће на власт доћи човек чија је свест ближа европској, а да ли ће то бити мушкарац или жена очигледно није толико важно.

- Какав је однос савремене и класичне руске књижевности, дуго се сматрало да све ново настаје у сјенци великих руских класика.

Такав је однос пре свега литературе 19. века, и најбољи писци 20. века имају тај однос према њој. Наравно свима је јасно да у том облику како се тада писало данас више не може да се пише, јер наша свест је сасвим другачија; на крају крајева, све оно што се данас пише увек се оцењује тако што се процењује колико оно одговара данашњем

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

времену. Наравно, свако ко пише мора да стално има у глави или, боље рећи – у срцу, ту традиционалну класичну руску књижевност и зато мислим да оно што се у последњих двадесетак година дешавало, када је преовладавао постмодернизам, био одлазак од тих класичних традиција. Мислим да је главно достигнуће књижевности 20. века дубоко разумевање живота и јунака у њему. Руска књижевност никад није могла бити игра и зато што смо ми имали врло трагичну историју, и ту трагичну историју је свако доживљавао веома дубоко и лично.

- Писали сте раније поезију и одустали- због чега?

Писала сам поезију пре него што сам почела да пишем прозу, али мени је лично у тим стиховима увек недостајао тај историјски поглед на 20. век и зато се тиме више не бавим.

- Може ли књижевност промјенити човјека и учинити га бољим?

Нисам сигурна да ли може да учини човека бољим, али да свест мења – то је апсолутно тачно; ја то знам из свог искуства. Наравно, то не значи да одрастао човек може да узме неку добру књигу, да је прочита и да се промени али је чињеница да, ако млад човек чита много и чита јако добру књижевност, као и што ако гледа јако добре филмове, његова свест се сигурно мења.

- О кризи читања:

Млади људи су се некако нашли у погрешном времену – времену промена, иако кад кажемо „млади“ мислимо на људе који имају сад 30 година, мислим да су они потпуно изгубљена генерација и да се они не могу сад у тим годинама удубити у озбиљно читање. Када је ријеч о заиста младима, мислим да све зависи од родитеља. Ако родитељи читају, не могу да кажем да ће и деца сто посто исто толико читати, али у сваком случају имају шансу јер виде родитеље и има логике да их на неки начин опонашају.

- О роману „Полукрвкa“:

Моја држава је увек проглашавала интернационализам – то је била државна политика. Међутим, за разлику од фашистичких, где се тачно знало како се они односе, то што су говорили код нас је уствари била лаж. Истовремено је држава пресељавала целе народе и у том роману „Полукрвкa“ постоји тема пресељавања Немаца. Ради се о томе да млада девојка, која је одличан ђак, не може да се упише на жељени факултет зато што је Јеврејка; не може на тај, може на неки други, јер је држава страшно водила рачуна да у одређене области не пусти Јевреје. Они морају да попуне некакав формулар где пише

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

националност, али није само национално питање, него и питање је ли неко из породице лекара, је ли из племићке, јер у „земљи радника и сељака“ ако си ти из племства то је негативно. Они су почињали живот лажући – она у том упитнику нешто мења да би се уклопило у ту шему да може да се упише. Значи, почињеш живот од лажи и целог живота идеш обележен том причом и њена лаж ће се на крају открити на последњој години студија када је најбољи студент. Полукрвка је зато што је отац Јевреј а мајка Рускиња.

Срђан Булатовић, гитара

МУЗИКА МЕДИТЕРАНА ЗА ОТВАРАЊЕ „ТРГА ОД КЊИГЕ“

Ја нисам први пут у Херцег Новом, ни на Тргу од књиге, а увијек се радујем сваком позиву из Херцег Новог из више разлога. Један од разлога је тај да ми пријају херцегновске природне сцене које су богомдане за концерте гитаре, без обзира да ли се ради о солистичком свирању или о неком камерном ансамблу, или овечерашњем типу ансамбла каквим смо се представили. У овако предивном амбијенту заиста је инспиративно свирати и веома сам почаствован што сам имао прилике учествовати у вечерашњем програму.

Већ дуже времена Дарко Никчевић и ја се бавимо стварањем наше ауторске музике и желимо да оживимо музику са поднебља Црне Горе. Вечерас смо направили један мали спој; то је била музика Медитерана – шпанска, италијанска, било је и неколико руских пјесама а, такође, било је и музике са нашег поднебља. Вечерашњи програм смо прилагодили, не само овом амбијенту, него и самом догађају због тога што ми, када радимо са вокалом Недом Паповић, трудимо се да пјесме које она интерпретира буду на неки начин интересантне и да буду доста везане за акустичну, односно класичну и фламенко гитару. Дакле, не одступамо у избору репертоара од неких пјесама које неће добро пасовати када се уклопи глас са гитарама какве су класична и фламенко гитара. Ово причам због тога што је јако тешко када пратите некога на класичној гитари, пошто она има нека своја ограничења и лимите, тешко је одабрати прави репертоар за тако нешто. Ми смо изгледа нашли формулу која слушаоцима прија

Милицав Поповић:

ЧИТАЊЕ МИ ЈЕ ВАЉАЛО, САД ЈА ПОКУШАВАМ ДА ВАЉА И ДРУГИМА

О писању колумни:

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Мислим да теме мањкају, јер оно што је на репертоару и што можете да видите углавном се дотиче ствари на које не можемо много да утичемо, а људи који описују стање које се тиче политике или економије више вам допринесу нервози и бијесу тог дана, јер знате да не можете да промјените, али се додатно једете.

Како ви успијевате?

Чини ми се да сам ја пронашао другачији пут проналазећи симболе, значења у нечему што је остало мало заборављено а ето, опет сам захваљујући нашем породичном наслеђу имао прилику да много прочитам и мени је то ваљало. Сада ја покушавам, кроз ту рецептуру, да ја ваљам неком другом - и изгледа да у томе успијевам.

- О Тргу од књиге и промоцији:

Ја сам изненађен, нарочито што је послије двије године ово прва велика промоција моје књиге. Дошао сам уморан и изморен због радних задатака, али ме одушевила енергија и то што данас мало има људи који желе да слушају, а овдје сам примјетио људе који желе да слушају и људе који дивно читају.

УЧЕСНИЦИ МУЗИЧКОГ ПРОГРАМА НА „ТРГУ ОД КЊИГЕ“

Гитаристи Срђан Булатовић и Дарко Никчевић, са пријатељима: Давор Новак, Глигор Ђуричковић и Нада Паповић – вокал.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Срђан Булатовић је први дипломирани гитариста и магистар гитаре у Црној Гори, оснивач одсјека класичне гитаре у СМШ „Васа Павић“ у Подгорици. Један је од оснивача и предавача на „Bar guitar fest“ –у и умјетнички директор херцеговског „Guitar art summer fest“-а. Заједно са фламенко гитаристом Дарком Никчевићем основао је „Дуо гитара“ 191. године.

Јована Мустур – (Котор, 1989) сопран, професор соло пјевања, након музичког образовања које је стекла у Херцег Новом, Котору и Подгорици дипломирала је на Академији лепих уметности у Београду у класи порф. Радмиле Смиљанић. Ради као професор соло пјевања у херцеговској Музичкој школи. Награђивана је на бројним фестивалима и учествовала на многим концертима међународног карактера.

Дејан Кривокапић – (Рисан, 1984) професор клавира, дипломирао на музичкој академији у источном Сарајеву у класи Зорице Стошић Димитријевић и Дејана Стошића. Учествовао као солиста и у ансамблима на фестивалима и на концертима у Црној Гори, Србији, Босни и Херцеговини. Професор је клавира у Музичкој школи у Херцег Новом.

Јована Рогуља – професор соло пјевања. Мастер студије на одсеку соло певања завршава у класи мр Вере Ковач Виткаи на Академији у Новом Саду.

Паолина Ђечевећ – (Дубровник, 1984) дипломирани пијаниста, основно музичко образовање стекла у херцег Новом, средњу музичку школу завршила у новом Саду, а дипломирала на Академији лепих уметности у том граду у класи проф. Светлане Богино. Бави се и тонском продукцијом, учествује на креативним вокалним радионицама, ради као наставник клавира у Музичкој школи у Шиду.

Светислав Васић - (Херцег Нови, 1957) – професор кларинета у херцеговској Музичкој школи, Музичку гимназију Лука Соркочевић завршио је у класи свјетски познатог умјетника Пијетра Кавалерија, а Музичку академију у Љубљани, гдје је наступао са Словеначком филхармонијом.

Драгомир Ђорђевић – (Херцег Нови, 1951) основно и средње музичко образовање стекао у Херцег Новом и Дубровнику. Специјализовао се по Берклу Сцхоол оф артс методу за електричну гитару. Има четрдесетогодишње искуство као извођач џез и блуз музике у Европи и свијету. Учитељ је гитаре у музичким школама у херцег Новом и Тивту.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Марина Дедић – сопран, професор соло пјевања у херцеговској Музичкој школи, у Средњој музичкој школи у којој завршила два одсјека – за општу музичку педагошку и соло пјевање у класи проф Миреле Шћасни. Стипендиста општине Херцег Нови и фондације «Александар Дуковић». Дипломирала у Сарајеву такође на два одсјека – општој музичкој педагогији и соло пјевању у класи професора Георги минова, Вишње Павловић и Александре Ристић.

Велиша Сеферовић – (Цетиње, 1997) ученик првог разреда СМШ „Васо Павић“ у Подгорици. На републичким и међународним такмичењима у Црној Гори али и у Пожаревцу, Београду, Сплиту, Макарској, већ годинама осваја најзначајније награде.

Дуо „Charlie - electric violin and DJ Nikola Radulović“ – Верица Чуљковић – виолина и Никола Радуловић – DJ. Дуо је основан почетком 2012. године, а покретач је била идеја о спајању електронске музике са класичним инструментом и спајање различитих музичких праваца као што су диско, фанк, хаус и техно са мелодијама класичних дјела и поп-рок пјесама извођеним или праћеним на виолини, а у циљу приређивања посебног програма у коме се на дјелу види импровизација музичких мелодија и интересантан сценски наступ.

ВОДИТЕЉКЕ ПРОГРАМА НА „ТРГУ ОД КЊИГЕ“:

Драгана Влаовић, спикер-водителј у ЈС Радио Херцег Нови

Жељка Чепић, спикер водителј у ЈС Радио Херцег Нови

Данијела Ђокић, новинар и

Бранка Кнежевић, глумица Херцеговског позоришта

РАДИО НА ТРГУ ОД КЊИГЕ

Први пут ове године у оквиру медијске промоције „Трга од књиге“ реализоване су три радијске хронике ове манифестације. Емисију су преузимали и емитовали истога дана Радио Херцег Нови, Радио Котор, радио Тиват и Радио Београд – други програм.

ДЕСЕТИ МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ КЊИГА ТРГ ОД КЊИГЕ 2012. ГОДИНЕ

Књиге које се читају живе

Емисије су реализовали Витка Вујновић и Вук Вуковић.